D. BENEDICTI ARETII BERNENSIS

THEOLOGI LECTIONES SEptem de Cœna Domini ex variis Scripturæ locis ſumptæ,

QVOS SEQVENS INDIcabit Pagina.

MORGIIS.

Excudebat Ioannes le Preux Illuſtriſs. D. Bern. Typograph.

1581.

D. BENEDICTI ARETII
BERNENSIS THEOLOGI
EFFIGIES.

Aretium si nôsse velis, hîc aspice totum:
In scriptis animum, corpus in effigie.

ORDO ET NUMERUS

Lectionum de Cœna Domini tractantium, quæ hoc volumine comprehenduntur.

I. Lectio ſumitur ex decimoquarto capite Marci verſu duodecimo.
II. Lectio ſumitur ex vigeſimo ſecundo capite Lucæ verſu decimoquarto.
III. Lectio ſumitur ex decimotertio capite Ioannis verſu primo & cap. decimo quarto.
IIII. Lectio ſumitur ex vndecimo capite prioris ad Corinthios verſu vigeſimo tertio.
V. Lectio ſumitur ex vigeſimoquarto verſu eiuſdem capitis & Epiſtolæ.
VI. Lectio ſumitur ex vigeſimoſexto verſu eiuſdem capitis & Epiſtolæ.
VII. Lectio ſumitur ex toto loco ſuperiori capitis vndecimi prioris ad Corinthios.

D. B
lec

Verſ.
do Paſc
pſius, vb
ſcha?
13
cit eis,
dam po
14
familia.
vbi Paſ
15
magnu
Paſcha
16
runtque
prout d
17
decim.
18
Ieſus,
me, qu
19

D. BENEDICTI ARETII lectio prima de Cœna Domini, ex cap. XIIII. Marci.

Vers. 12. *Ac primo die azymorum, quando Paschah mactabant dicunt ei discipuli ipsius, vbi vis vt profecti paremus, vt edas Pascha?*

13 *Tunc mittit duos è discipulis suis, & dicit eis, Abite in vrbem & occurret vobis quidam portans amphoram aquæ, sequimini eum.*

14 *Et quocunque introierit dicite patrifamilias, Magister dixit, vbi est diuersorium, vbi Pascha cum discipulis meis edam?*

15 *Tunc ipse vobis indicabit cœnaculum magnum stratum, paratum, illic parate nobis Paschah.*

16 *Abierunt igitur discipuli eius, veneruntque in ciuitatem, & inuenerunt omnia prout dixerat eis, & parauerunt Paschah.*

17 *Et cùm serum diei esset, venit cum duodecim.*

18 *Quúmque accubuissent & ederent, ait Iesus, Amen dico vobis, vnus ex vobis prodet me, qui edit mecum.*

19 *Ipsi verò cœperunt contristari & ei di-*

cere sigillatim. Num ego? & alius Num ego?
20 *Ipse autem respondens dixit eis, Vnus ex duodecim, qui manum intingit mecum in catinum, me prodet.*
12 *Filius quidem hominis abit prout scri-scriptum est de eo: sed væ homini illi, per quem Filius hominis proditur: bonum erat homini illi si natus non fuisset.*
22 *Et edentibus ipsis, quum accepisset Iesus panem & benedixisset fregit: deditque eis, & ait, Accipite, edite, hoc est corpus meum.*
23 *Et accepto poculo, quum gratias egisset, dedit eis, & biberunt ex eo omnes.*
24 *Et dixit eis, Hoc est sanguis meus Noui illius Testamenti, qui pro multis effunditur.*

VLTA sunt, quæ nos ad diligentem Scripturarũ lectionem excitant, est ipsa vocatio nostra, tempus circunstans, rei magnitudo & vtilitas, necessitas etiã, quæ nos ad lectionem non tam inuitat quàm compellit. Sunt illa magna fateor & quæ meritò nos hodie excitarent, nisi plumbei essemus, ad attentam & accuratam Scripturæ

ræ S. lectionem: tamen de his quotidie propè personant auditoria nostra. quare & nos ista latêre non possunt, & nos in his immorari non operæpretium duxi. Sed istud mecum expendite, quid Apostolorum officium à nobis requirat? Hos Dominus mittens ait, vos eritis mihi horum testes. Matt. vlt. Act. 1. ipsi etiam testes se profitentur multis in locis. Porrò testium munus quomodo obibunt, nisi simus nos, qui audiamus, qui legamus?

Testium fides quidem est incorrupta, nam & visa & audita scribunt, de factis ac dictis filij Dei nos ad plenum instruũt. Par est igitur, vt nos hosce testes sæpiusculè cõsulamus, eóq; magis, quantò nobis res obscurior & intricatior redditur improborũ hominum sermonibus. Quod cùm aliâs in toto fiat negotio religionis, tum verò in primis in negotio Cœnæ, debemus ad hoc testimonium, quàm diligentissimè recurrere: sic enim discemus, quid hîc instituerit Christus, quid exhibeat, quo fine, quid nos iusserit facere. Minus etiam nos impediet hominum φιλονίκων importunitas, qui improbis suis disputationibus & plusquã importuna φιλολογίᾳ negotium hoc magis implicant, quàm explicant & dum illustrare volunt Cymeriis tenebris obscurius red-

dunt. Adde his præceptum Christi de lectione Scripturæ, quod extat Ioan. 5. ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς. Itaque sic censeo nobis hodie faciendum, vt & fide testium incorrupta & religione præcipientis Christi dimissis partium dissertationibus, ex ipso fonte Sacrarum Scripturarum totum hoc negotium audiamus.

Cur ex Marco proponatur. Cæterùm quòd locum Marci 14. attinet, cur hunc delegerim nulla peculiaris ratio est: nam & copiosè & diligenter singuli Euangelistæ negotium hoc explicarunt, parciùs tamen Ioannes. Post omnes tamen eleganter & bona fide hoc illustrauit Apostolus Paulus 1. ad Corinth. 11. vt sanè in tanta luce & copia huius argumenti, non sit magnus delectus faciendus. Tamen cùm superiori anno idem negotium ex Matth. nobis proposuerimus: eum quem tum proponebamus ordinem sequentes, ex Marco iam res eadem est nobis proponenda.

Dominus Iesus Christus Filius det nobis Spiritum suum, vt seriò in hoc versemur argumento: ita vt explicatio nostra ad gloriã nominis sui faciat, veritati & testis Marci animo respondeat. Vos etiam pari fructu nos audiatis differentes, vt aliquando omnes Ecclesiæ suæ εὔχρηστα reddamur organa, Amen.

Euan-

Euangeliſta Marcus, Cœnæ Dominicæ inſtitutionem deſcripturus oſtendit, qua occaſione Chriſtus ſeruator legale iſtud Paſcha iuſſerit parari per diſcipulos, vbi etiam, & quando paratum ſit ſtudioſè explicat. Hinc in Cœna iſta legali, quid dixerit Chriſtus, quanta diligētia de proditore admonuerit diſcipulos: & ipſum Iudam ad pœnitentiam non obſcurè inuitarit. Hinc demum, quod inſtituti noſtri proprium eſt, Cœnæ Dominicæ deſcribit inſtitutionem. *Argumentum.*

Mens & ſcopus horum omnium videtur hic eſſe, Chriſtus moriturus, ſublato veteri Paſchate, nouum, ídque certis de cauſis inſtituit, quod ſuis relinqueret celebrandum. *Πρότασις.*

Ad hoc Marci inſtitutum omnis noſtra reſpiciet oratio, ac vt eius ordinem, quaſi Theſei filum diligentiùs obſeruemus, ad haſce tres metas reſpicite: primam, quæ ſit παρασκευὴ Cœnæ, Moſaici Agni Paſchalis: deinde quid in prima hac Cœnæ parte, quę legalis fuit dixerit Chriſtus ſeruator: tertio, quomodo ſit noua inſtituta. *Diviſio.*

In παρασκευῇ illa ſunt, qua occaſione miſerit Chriſtus ſuos ad Cœnæ præparationem: quos miſerit: quomodo item mittat: denique quis tam inſolitæ miſſionis fuerit *Παρασκευή.*

euentus. de his ergò nobis agendum est ordine.

Occasio his verbis describitur, *Ac primo die azymorum, cùm Pascha immolarent, dicunt illi discipuli sui, vbi vis vt abeuntes paremus, vt edas Paschah.*

Occasio. Occasio hîc duplex & cohærens obseruanda est: nam discipuli admonent Dominum, & discipulos ipsum admonuit tẽpus. *Tempus.* Tempus certè occasionem dedit discipulis, cur illa cum Christo loquerentur. Prima hæc dies azymorum, quæ fuerit, petendum est ex lege. Exod.12. Leu.23. Num.28. nimirum 14. mensis Nisan, quo ad vesperam iussi fuerant ad rei memoriam Paschah celebrare: nam eadem nocte ex Ægypto sunt egressi.

Nobis si Mathematicis credimus fuit 24. Martij. Hinc dies isti continui septem, hoc est, à 14 mensis Nisan ad 21. diem eiusdem, omnes azymi dicti sunt: nam per hosce dies infermentatis vtebantur panibus. Tamen malim τῶν ἀζύμων ad panes, non ad dies referre: τῶν ἀζύμων scilicet ἄρτων: sic enim res intelligi melius potest, cur dicti sint azymi dies. Sic Luc.22. ἑορτὴ τῶν ἀζύμων, scilicet ἄρτων. Festum ipsum etiam dicebatur ἄζυμα, post biduum: vbi ἄζυμα absolutè capitur, vt Latinis festorum nomina, Saturnalia, Ionialia.

Ad

Ad huius vesperam celebrandum erat Paschah Iudæis: qua lege Mosis & consuetudine adducti discipuli, Christum adeunt, admonent, vbi parandum sit.

Commendatur in discipulis diligentia, quę Christo non ingrata fuit, quod silentio suo approbat: alioquin non maturè admonitus, nō eadem tulit lenitate: Matri in Cana Galileæ admonēti, quòd deesset vinum, acerbius respondet, quid mihi tecum est mulier? Petrum etiam Satanam appellat, admonētem importunè, ne Hierosolymam ascenderet. *Discipuli.* *Ioan. 2.*

Cur verò à discipulis admoneri se passus est? vtique facturus etiam non admonitus, cùm desiderio desiderarit hoc Pascha cum eis edere, vt mox in mensa fatetur. Voluit Christus, vt homo, inter homines agere: & fieri potest iam sermones de Paschatis celebratione inter eos fuisse habitos, eorum memores discipuli, pręterea die iam ad vesperam inclinante, Dominum admonent. Nam Iudæi non in vespera celebraturi erant Pascha, sed Patrū traditionibus in die sequenti: Christus verò secundum legem Mosis ipsa die prima, plena iam luna. Eam cōsuetudinem sine dubio discipuli fuissent etiam secuti, nisi à Domino instructi iam priùs de vero tempore Paschali. Occasio- *Cur de Paschatis festo moneatur Christus à discipulis.*

nes igitur cohærent, tempus ipſum inſtans plenilunij, Chriſtus etiam inſtruens de vero tempore, & diſcipuli nunc ſermonum Chriſti memores, offerunt operam ſuam ad præparationem Cœnæ.

2 Quos mittat ad parandum Paſcha.

Quos verò miſerit, Marcus non exprimit, in genere inquit, quòd miſerit δύο τῶν μαθητῶν, id Lucas 22. clariùs exprimit, Petrum & Ioãnem hoſce duos fuiſſe. Ac credibile ſit, hos ipſos etiam fuiſſe qui Christi admonuerint. Petrus ſanè in omnibus promptior videtur, Ioannes etiam Domino charior, & vterque ſingularibus etiam Chriſti factis ſemper adhibitus.

3 Quo mittat.

Mittit autem eos in ciuitatē, hoc eſt, Hieroſolymam: nam illic negotium redēptionis noſtræ debuit in maximo cœtu populi perfici, vt & faciliùs propagaretur in multas nationes, & res fide non careret: adde quòd in eo feſto illuc congregari debuit populus, cuius caput ipſe Chriſtus vt verus liberator ibidem præſens voluit eſſe. Porrò ad incerti nominis hoſpitem mittuntur, quod Matthæus quoque obſeruat, qui habet πρὸς τὸν δεῖνα: & Hebræum habet, *Peloni el ecad almoni*. Quis hic fuerit ſcire non expedit, hominem pium fuiſſe credi debet, & fortaſſe Apoſtolis incognitum. ad bonum igitur hoſpitē tanti conuiuæ diuertūt.

Quar-

Quarto loco expende quomodo mittat. Hactenus Christus, vt homo cum discipulis agit, & vt magister: nam admonitus duos misit, qui parent: ad certum locum, certum etiam hospitem, quanquam nomen eis non expresserit iussit ire. Iam vt Deus viam eis monstrat: nam cùm incerti nominis quærendus sit hospes, aut ductore vię, aut certis argumentis erat Apostolis opus, quibus deprehenderent, sese in diuertendo non errare. Quare Christus certissima illis proponit τεκμήρια, quibus obseruatis falli non possint. *Primùm inquit, occurret vobis homo ceramium aquæ portans.* Hominẽ illis in vrbe tam populosa occurrere, & in parasceue tanti festi minimè erat mirum: sed baiulum aquæ & ceramium ferre hoc nouum erat, & infallibile diuinitatis argumentum. — *Quomodo mittat.*

Porrò ceramium mensura liquidorum fuit, & hinc etiam vas aqueum, vel aliorum humorum: idem appellarunt cadum, & metretem. Latinis ferme amphora est. Fuit enim duplex ceramium apud veteres in vsu, Italicum vnum & alterum Græcorum. Ceramium Italicum habet sextarios 48. quæ est amphoræ etiam capacitas Romanæ. Gręcum verò ceramium habet sextarios 72. eósque Græcos, qui quanquam sextariis Latinis aliquanto sint minores: tamen efficiũt — *Quid sit ceramium.*

64.sextarios Romanos,& vncias sexdecim. Romanum ceramiũ, hoc est,amphora quæ habet 48.sextarios nostrates mensuras Bernates 16. adæquat. Græcorum verò 21. mensuram habebit, cum tertia mesuræ parte. Hic vas aquæ parandæ idoneum sic appellat, qualiscũque tandem fuerit capacitas.

Deinde addit *hunc sequamini*, nimirum in eandem domum,imperantis est hæc autoritas.Sequendus est homo ignotus, baiulus aquæ in domum ignotam.

Tertiò,*dicite Patrifamilias, Magister ait, vbi est κατάλυμα, in quo Pesach cum discipulis meis edam?* Κατάλυμα vocat aulam, vel cœnaculum, in quo solent hospites excipi.

Nomen à soluendis laboribus, & deponendis oneribus inuenit: καταλύειν enim est soluere, viatores fessi de itinere curas & molestias cum sarcinis deponunt in diuersoriis, hinc Germanis vox *Lukenn* videri potest desumpta. Hanc aulam Christus absens nouit.

Denique nouit Christus propositum hospitis,& verba,priusquam in linguam eius formarentur:*nam* (inquit) *ostendet vobis Triclinium magnum, paratum, stratum.* His verbis explicat priorem vocem κατάλυμα, & commendat aulam hanc à circunstantiis.

Ανώ-

Ἀνώγεον appellat, quod priùs κατάλυμα dixerat: ſunt autem ἀνώγεα mediæ ædium partes, ad quas gradibus aſcenditur. Domus in tres partes primarias diuidi ſolet, ὑπώγεα ſunt loca infima, quò pertinent ſubterranea, qualis eſt cella & ſimilia, & quæ ad primum ingreſſum ſine ſcalis vel gradibus adiri poſſunt. Ἀνώγεα ſunt partes mediæ, quæ ſine gradibus vel ſcalis non poſſunt accedi, ſic dictæ, quòd à terra ſint remotiores, ἄνω τῆς γῆς. Et quia in his cœnitare ſolebant veteres, cœnacula dicta fuerunt. Eadē amicis aliquando diuertentibus de via locari ſolebant, vti hodie in publicis diuerſoriis conclauia certis traduntur, hinc meritoria cœnacula dicta fuere, quia mercede cōducta erant. Eadem Triclinia à forma & ritu diſcumbentium appellantur, vnde hîc triclinium vertit Eraſmus: ſunt tamen & biclinia, & exaclinia, octoclinia apud autores in vſu, vnde illud Poëtæ, *Octo capit veniat quiſquis amicus adeſt.*

Tertia pars ædium ὑπέρῳα continet, ὑπέρῳα dici poſſunt, quibus tectum incumbit: ſed his omiſſis ad ἀνώγεον noſtrum reuertamur. Obſerua commendationes aulæ huius, vel cœnaculi: primùm eſt μέγα, commēdatur à capacitate & amplitudine. Deinde ἐστρωμένον, locus eſt ab ornatu: nā ἐστρωμένα

hoc loco puluinaria, culcitras intelligo.

Solebant veteres culcitras, quibus in cõuiuijs vtebantur infarcire vel herbis, vel arborum foliis, vt hodie lana, plumis, vel ſtramine. Hinc ϛρωμνὴν vocarunt ἐπὶ τῆς γῆς ἐκ φύλλων, quaſi dicas humi ſtratũ: hinc ἐϛρωμένον ἀνώγεων cœnaculum eſt culcitris paratum.

Tertiò addit ἕτοιμον, paratum, de reliquo ornatu dicitur & apparatu, vt locus intelligatur bene mundus, aliiſque rebus ad cœnitandum neceſſarijs inſtructus.

Sic Chriſtus optimus ὁδηγὸς ſuos dimittit. Videtur autem duo his Chriſtus voluiſſe: primùm exercere voluit diſcipulorum fidem, deinde Diuinitatis ſuæ argumenta relinquere. Fides diſcipulorũ exercetur, dũ ſolis his indiciis credunt, & ſimplici aſſenſu Chriſti mãdatum amplectũtur, in quo ſimplicitas in rebus fidei nobis cõmendatur. Vt vt rationi nouũ ſit hoc genus miſſionis: tamẽ ſine contradictione, & ſcrupuloſa inquiſitione Chriſti ſermonẽ amplectuntur. Diuinitatis verò argumenta reliquit nobis Chriſtus, quòd abſens videt, quæ in vrbe fiant. Videt hunc aquæ baiulum, videt ergò alios etiam aliis rebus occupatos. Conſolationi hoc nobis inſeruit, & vt maiori cum pietate verſemur in vocatione noſtra:

cogita enim te à Christo videri quicquid agas, hunc in laboribus suis videt: patienter ergò insiste officio tuo, Christus, vtvt labores te videt: tuas ærumnas, tuos sudores videt Christus. Sed otiosis & improbis etiam terrori esse debet: nam vt hunc videt aquam ferentem, ita alium videt in sua vsura occupatum, alium cum suo scorto. Disce igitur metuere dominum, & piè tãquam in eius conspectu versari. Præterea Christus nouit Patrem hunc familias, nouit intima domus eius, omnia penetralia videt. eodem pacto abscondita cordis nouit.

Quartò sequitur ἔκβαν, hoc est, quòd euentus dictis Christi responderit: nam eunt discipuli, quod obedientiæ est indicium, reperiunt omnia, vt Christus dixerat. Veritatis confirmatio est & fidei exercitium: demum parant Pesach, quo diligentia ipsorum commendatur. 4 v. Euentus.

Sequitur altera pars in contextu, qua describitur sermo Christi habitus in Cœna legali: nam diligenter distinguendum est inter Pesach Mosaicum, quod Christus cũ discipulis celebrauit, & Cœnam Dominicam, quam postea instituit. Narrat igitur hac parte Marcus, quomodo venerit Christus, cum quibus etiam venerit ad Cœnam, & quid inter cœnandum egerit. Sermo illi 2. Pars Z-PARS

est de proditione Iudæ, quem non obscurè indicat discipulis,& ipsum ad pœnitentiam incitat.

Πρότασις.

Tempus.

Primùm igitur obserua tempus, nam ὀψίας, inquit, Christum *venisse ad Cœnam*: vult ostendere Christum secundum legem Mosis celebrasse suum Pesach, vesperi plena iam luna, quod initium erat primi diei, hoc est,14. primi mensis Nisan.

Secundò cum quibus

Dein cum quibus accedat? μετὰ τῶν δώδεκα. Ex quo discimus Iudam adfuisse primæ Cœnæ parti. Dein Cœnam hanc ad discipulos Christi pertinere,hoc est, eos qui illi adhærent, qui ei fidūt,spem & præsidium in solo Christo quærunt. Non igitur ad impœnitētes,improbos & flagitiosos,nisi qua ratione ad Iudam pertinuit.

Tertiò expendatur oratio Christi, est illa planè pathetica: nam magno animi dolore pronuntiatur, in discipulis etiam perturbationem generat, & Iudæ quoddam graue πάθος arguit. Scopus Christi est de emendatione eum admonere, & discipulis exemplum illius proponere.

Πάθος in singulis verbis.

Πάθος primum est in ipsa propositione, quæ συναθροισιν habet ἐμφατικὴν in singulis dictionibus. Primùm iurandi formula, Amen dico vobis,dolorem exprimit legenti, quasi non aliter credituri videantur

disci-

discipulo. Deinde quia vnus: magnorum regum plures interdum sunt proditores, vnus tantùm facinus non facilè subit, sed Filium Dei prodi vsque adeò facilè est? Tertiò crescit dolor, quòd non ab externo, sed de numerò discipulorum proditor sit delectus. Habebat quidem & alios discipulos Christus: sed illos duodecim arctissima amicitia sibi deuinxerat. Quartò nomen proditionis per se etiam est abominabile apud omnes nationes, nec possunt tantum scelus piæ aures sine offensa audire.

Quintò intolerabile est, quòd subdit, *με*, hoc est, benefactorem, præceptorem, liberatorem, quid maius dici poterat? Impium est prodi hominem, scelus à discipulo prodi, quid dicam Filium Dei ab homine prodi? non possum dicere, destituor idonea voce tanti sceleris.

Deinde, argumentorum series etiam pathetica est: nam monstraturus discipulis reliquis proditorē à generalibus sensim procedit ad specialia. Ἔνδειξις illa rem oculis eleganter proponit, & intellecturi erant facilè, nisi sensus stupidi fuissent.

Primùm *ἀόριστον* erat, *vnus è vobis*: nam cùm haberet alios etiam discipulos, de præsentibus quæstio satis dubia adhuc erat: vnus è vobis scilicet discipulis meis, quod

Πρότασις. est de proditione Iudæ, quem non obscurè indicat discipulis,& ipsum ad pœnitentiam incitat.

Tempus. Primùm igitur obserua tempus, nam ὀψίας, inquit, Christum *venisse ad Cœnam*: vult ostendere Christum secundum legem Mosis celebrasse suum Pesach, vesperi plena iam luna, quod initium erat primi diei, hoc est,14.primi mensis Nisan.

Secundò cum quibus Dein cum quibus accedat? μετὰ τῶν δώδεκα. Ex quo discimus Iudam adfuisse primæ Cœnæ parti. Dein Cœnam hanc ad discipulos Christi pertinere,hoc est, eos qui illi adhærent, qui ei fidūt,spem & præsidium in solo Christo quærunt. Non igitur ad impœnitētes,improbos & flagitiosos,nisi qua ratione ad Iudam pertinuit.

Tertiò expendatur oratio Christi, est illa planè pathetica: nam magno animi dolore pronuntiatur, in discipulis etiam perturbationem generat, & Iudæ quoddam graue πάθος arguit. Scopus Christi est de emendatione eum admonere, & discipulis exemplum illius proponere.

Πάθος in singulis verbis. Πάθος primum est in ipsa propositione, quæ συνάρθροισιν habet ἐμφατικὴν in singulis dictionibus. Primùm iurandi formula, Amen dico vobis,dolorem exprimit legenti, quasi non aliter credituri videantur disci-

diſcipulo. Deinde quia vnus: magnorum regum plures interdum ſunt proditores, vnus tantùm facinus non facilè ſubit, ſed Filium Dei prodi vſque adeò facilè eſt? Tertiò creſcit dolor, quòd non ab externo, ſed de numero diſcipulorum proditor ſit delectus. Habebat quidem & alios diſcipulos Chriſtus: ſed illos duodecim arctiſſima amicitia ſibi deuinxerat. Quartò nomen proditionis per ſe etiam eſt abominabile apud omnes nationes, nec poſſunt tantum ſcelus piæ aures ſine offenſa audire.

Quintò intolerabile eſt, quòd ſubdit, me, hoc eſt, benefactorem, præceptorem, liberatorem, quid maius dici poterat? Impium eſt prodi hominem, ſcelus à diſcipulo prodi, quid dicam Filium Dei ab homine prodi? non poſſum dicere, deſtituor idonea voce tanti ſceleris.

Deinde, argumentorum ſeries etiam pathetica eſt: nam monſtraturus diſcipulis reliquis proditorē à generalibus ſenſim procedit ad ſpecialia. Ἔνδειξις illa rem oculis eleganter proponit, & intellecturi erant facilè, niſi ſenſus ſtupidi fuiſſent. Πάθος in argumentis.

Primùm ἄδηλον erat, vnus è vobis: nam cùm haberet alios etiam diſcipulos, de præſentibus quæſtio ſatis dubia adhuc erat: vnus è vobis ſcilicet diſcipulis meis, quod

illi facilè ad 70. diſcipulos, alióſque quos clàm habebat trahere poterant. Propiùs ergò accedit, *Qui edit mecũ*, hoc ſanè morſu conſcientiæ non carebat, quãdoquidem hæc in Cœna dicuntur: tamen obſcurum erat ex ambiguitate, cùm edendi verbum conuictum & familiaritatem poterat ſignificare.

Tertiò remouet ambiguum manifeſta declaratione mentis, *vnus è duodecim*, expreſſum hoc & perſpicuum erat, in menſa præſentem aſſidere proditorem. Creſcit eo pathos, denique rem perficit, *qui intingit mecum in catinum*: perſonæ certæ eſt notatio, nam ſimul Iudas intingit: & vt Ioan. 13. ſcribitur Chriſtus etiam ψωμὸν βάψας Iudæ porrexit. Sic non obſcurè proditorem diſcipulis delineauit, & magno quidẽ affectu: nã Ioannes ſcribit, quòd in his ſermonibus Chriſtus ſit perturbatus Spiritu ἐταράχθη τῷ πνεύματι. Sed quàm parum his attenderint ibidem ſcribitur Ioan. 13. In Chriſto igitur ταραχὴ verè fuit πάθος.

Porrò diſcipulorum affectus λυπία eſt.

2. Πάθος in diſcipulis. Iuſtus hic dolor fuit tũ ex indignitate, cùm ob amorem, quo Dominum proſequebantur, denique propter gratitudinem, quam illi debebant. Eſt & λυπὴ πάθος, & quidem

Λυπή. ſatis

satis graue: quòd hîc declarant diſcipuli, dum adeò ſtudioſè inquirunt *Num ego? Num ego?* Inquiſitio hæc ſpeciem excuſationis habebat: nam cùm Chriſto rem notam eſſe animaduerterent, ſinguli ſeſe, quaſi examini offerunt, & volunt de eo ipſius ſubire iudicium. In cæteris teſtimonium innocentiæ erat: in Iuda verò impudendentis cæcitatis & indurationis: nam reliquorum exemplo ſe etiam purgare voluit ingenium hypocritarum hîc exprimit.

Ioannes cap. 13. alium affectum diſcipulorum notat, ἄγνοιαν ſcilicet: nam teſtatur neminem hoc intellexiſſe, ſed de rebus emendis, aut dando aliquid pauperibus illũ fuiſſe admonitum ſuſpicatos. Sic ſtolidi & tardi ad intelligendum ſumus etiam in lucidiſſimis demonſtrationibus diuinis, niſi Dominus Spiritu ſuo nos illuminet. Ἄγνοια.

In Iuda notatur temeritas, qui contra conſcientiam examini Chriſti etiam ſeſe offert, quod tamen perferre non poteſt. Deinde ſtupor pernicioſus, qui ad ſermones Chriſti tam apertos, tam amicos nihil ſit commotus. lapideum verè & adamante durius cor illud obriguit. 3. Πάθος *in Iuda.*

Tertiò, pœnarum denuntiatio patheticam planè facit orationem, *Bonum erat illi, hoc eſt, honeſtum & vtile, non naſci.* Eſt autem

collatio quædam: nam per se, non nasci bonum illi non fuerat, sed ad mala nasci turpe esse vult dicere. Quare honestius & vtilius illi fuerat planè non nasci, quàm sic nasci. Disce ἀξίωμα, Euangelium melius esse non subsistere, quàm malum subsistere: non nasci, quàm in malo perdurare finaliter.

Quartò, diuina prædestinatio de cursu Filij Dei eiúsque morte, ad veritatem oraculorum diuinorum facit: deinde ostendit nihil casu Christo accidisse, sed certa dispensatione Dei. Denique timorem nobis incutere debet, vt discamus timere Dominũ, & rogare seriò, ne organa iræ ex nobis faciat: sed pro misericordia mentes tractabiles, emendabiles, ad pias admonitiones cõcedat, ne tanta duritie reluctemur salutaribus cohortationibus.

Hactenus de Cœna legali, de qua nolo copiosiùs admonere, cùm superiùs quędam ad eam rem facięiẽtia, addiderim ex Leuit. 23. Exod. 12. ex quibus locis ritus ille est pleniùs petendus. Iam ad tertiam partem, quæ instituti nostri propria est deueniamus.

Pars 3. — 3. Pars de Cœnæ institutione.

Duo sermones à Christo habiti sunt in mensa, quorum prior iam est expositus de proditore Iuda: posterior verò ad noui populi nouum pertinet sacramentum, quo Euangelista describit institutionem Cœnæ

Domini-

Dominicæ, omnibus diligenter expressis circunstantijs. Nos illa omnia ad hæc quatuor conferemus: primùm enim hinc statuendum, quid sit Cœna Domini: deinde quid hîc faciat Dominus: tertiò quid nos facere iubeat: & quartò quis horum sit vsus, de his breuiter agemus. Diuisio 3. par.

De definitione statuendũ est ex circunstantiis in contextu expressis: nam quis instituerit indicat, Christus nimirum: secundò, quando, iam moriturus in vltima cœna, edentibus illis: tertiò, quid, panem & vinum corporis & sanguinis sui symbola: quartò, quomodo, agens aliquid, & verbis actionem declarans, vt in mysticis fieri solet institutionibus: quintò, quo fine item, nimirum in sui cõmemorationem, vt Lucas habet, in remissionẽ peccatorum, & Matthæus. Ex quibus notis definiatur Cœna Domini ad hunc modum. *Quid sit Cœna Domini.*

Cœna Domini est Sacramentum à Christo institutum, in quo symbolis panis & vini fideles mysticam corporis & sanguinis Christi communionem profitentur: & sacrificium illud Christi pro remissione peccatorum in ara crucis semel peractum, iugi memoria, dilectione mutua, gratis animis celebrant. Definitio illustris est & plena: habet enim causas omnes perspicuè expressas, *Definitio 1. Cœnæ.*

nec indiget longiore explicatione. Studiosi eam diligenter examinent & animo imprimant.

2 · *Quid Christus fecerit.* Alterum eſt, quid hîc faciat Chriſtus, illuſtrabunt illa cauſam efficientem & formalem: nam Chriſtus conſiderandus eſt hîc, vt nomotheta, & Noui Teſtamenti conditor, ſic autor eſt inſtitutionis iſtius.

Deinde conſiderandus eſt modus, quid & faciens & dicens Sacramentum hoc inſtituat. Prius autoritatem rei conciliat: Filio enim Dei hîc credi debet, & inſtitutio illius auguſto haberi loco: poſterius & ad fidem & ad perſpicuitatem facit. Expende ergò modum inſtituentis, partim in factis, partim in dictis conſiſtere.

Facti eſt, quòd de pane & poculo dicitur λαβὼν ὁ Ἰησοῦς, ſua autoritate accepit ſymbola, præſenti negotio idonea: accepit vt autor, accepit vt inſtitutor, & nouis Symbolis noua expreſſurus myſteria.

Deinde de ſolo pane dicitur ἔκλασε. Fractio mortis Chriſti typus eſt: frangitur panis in multos diſtribuendus, ſic laceratur corpus Chriſti, pro multorum reconciliatione immolandum.

Tertiò, iterum de vtroque dicitur ἔδωκε, dat vtrumque, panem ſcilicet & poculum, cùm panem ſolùm frangat: nec enim poculi

idonea

idonea erat fractio, ſed vini diſtributio ſatis indicabit ſanguinis effuſionẽ. Dat Chriſtus, quia ſolus ille ſe fidelibus exhibet, vt ſolus redemit. Quia igitur accepit Chriſtus, meminerimus nil hîc de noſtro addendum: ſed quæ Chriſtus ſymbola inſtituit, ea ſimpliciter retineamus. Quòd frangit, mortis & meriti, item communicationis admonemur. Quòd dat veram exhibitionem ſui ab ipſo Chriſto expectemus: nam is ſolus & Symbola & rem eorum dare poteſt: miniſter verò externa, interna non ſtatim etiam confert.

Porrò non muta eſt hæc actio: ſed Symbolis ſuam adhibet interpretationem, nec non officij nos noſtri admonet ſubindicãs fines aliquos. Primùm igitur ad formam iterum pertinet de pane, quòd ait ἐυλογήσας, de poculo verò ἐυχαριστήσας. Ad formam quidem inſtitutionis pertinet: tamen admonet qua religione, quo animo oporteat accedere, grato nimirum. Et quanquam ſemper & vbique gratos deceat nos eſſe Dei beneficiis: tamen in huius celebratione, vtpote maximo, præcipuè gratos animos declarare debemus. Ε'υλογία præcipuè complectitur certa verba quibus benedicimus menſæ. Ε'υχαριστία verò animi affectus, quibus beneficium agnoſcimus, magnifacimus Quid dixerit.

& laudes redemptori canimus.

Deinde ſymbolorum declaratio additur, panem Symbolicum ſic, hoc eſt corpus meum. Poculum myſticum verò, Hic eſt ſanguis meus Noui Teſtamenti, qui pro multis effunditur. definitiones ſunt illuſtres, & negotio conformes. Hinc rectè dicitur, Quid eſt panis ſymbolicus? R. Eſt corpus Chriſti. Quid eſt vinum myſticum? R. Eſt ſanguis Chriſti, qui pro remiſſione peccatorum effunditur. Definitiones ſacramentales ſunt, & ex Chriſti mente intelligendæ. Loquitur autẽ de nouis ſacramentis, quare ſacramẽtaliter ſunt, quòd hîc eſſe dicuntur: nec debemus ad proprias ſignificationes vocum redire intermiſſis ſacramentalibus, quemadmodum Baptiſmus regeneratio dicitur, diploma hæreditas, Chriſtus petra, ex qua biberunt Patres in deſerto.

Sacramentales definitiones vel phraſes loquendi.

Tertiò, expendant ſtudioſi, quid Chriſtus nos iuſſerit facere: nam vult nos eſſe actores etiam, & partem negotij ſubire, ſine qua res perfici non poteſt. Primùm iubet accipere, & Apoſtoli ſine mora accipiunt: non dubitemus ergò & nos accipere, quod non ſolùm exhibet, ſed iubet à ſe accipere.

Quid nos facere iubeat.

Deinde [illegible] inquit, vt manibus accipimus & fide, ſic edimus ore & fide. Externæ actio-

actiones externis competunt: internis verò internæ. Idem de potu intelligitur, *Biberunt ex eo omnes*: omnes enim redimimur vnius Christi sanguine, nec aliud est medium salutis. Serua requiri à nobis, vt simus, actores, non spectatores: deinde exemplo Apostolorum non scrupulosè inquirendum, sed symbolis credendum. Denique de symbolis loquentem symbolicè intelligamus, sic multis ambagibus liberabimur & inuolucris disputationum.

Quartò expendamus vsum etiam, hoc est, vt rectè accedere possimus ad hoc Christi epulum. Consistit is in consideratione officij, tum administrantium, tum etiam sumentium: nam in Cœna hæc duo personarū genera occurrunt, Christus hîc administrat, & dispēsator est suorum bonorum, à quo discant ministri, quid illorum sit officij, non quidem dispensare gratiam, nam id soliùs est Christi: sed distribuere, quod à Christo acceperunt, Symbola externa. In his nihil ab ipsis est immutandum: reperti enim sunt, qui fermentato vterentur pane, cùm Dominus azymis vsus sit: tamē ne hoc tanti est momenti, vt de eo disceptetur, si reliqua omnia instituto respondeant. Alij vino aquam miscuerunt, ex eo moti, quòd è vulnere Domini effluxit sanguis & aqua:

præterea, quòd Græcis infusio sit mixtio, mixtionem igitur reipsa voluerunt exhibere. Alij etiam sola aqua vsi sunt, nonnulli etiam lacte: verùm institutum Domini seruetur κατὰ τὸ ῥητόν.

Ad vsum verum etiam administrantium pertinet, vt forma conseruetur eucharistica, eáque simplex, ne nouo incantamento conentur illic rerum transmutationes, de quibus Christus hîc nihil agit. Curent autem, vt pij sint, & digni dispensatores tantorum mysteriorum: sed de illorum officio non est cur pleniùs agamus.

Vsus sumentium ratione.

Nostrum est qui sumus de numero sumentium, nos probè excutere, vt cum discipulis pia mente sumamus, quod dat Christus per ministros, & rogemus ardenti pectore, vt non solùm externa, sed magis interna dona sua nobis conferat. Ad hoc consequendum expende primùm, qualis iam sis: deinde qualem te Christus esse velit: tertiò, qualis posthac esse cupias.

Quales iam simus.

Primùm quales iam simus, excutiamus diligenter manticam nostram à tergo, in qua reponemus lapsus nostros & peccata, quæ indignos nos omnes sanè constituunt: alius enim alio detinetur crimine: vos iuuenilia vestra expendite, nos nostra singuli sua, indigni certè reperiemur. Verùm indignitati huic

huic oppone præceptum Christi, *Accipite edite, accipite, bibite.* Iubentis autoritas plus apud nos efficere debet, quàm naturæ nostræ conditio. Sin ego indignus, esto: tamē Christus dignus est, vt ei obtemperem.

Alterum est, quales nos velit esse Christus, gratos, memores, de numero suorum, hoc est, qui vita & moribus professioni nostræ respondeamus. Beati erimus, si beneficium tantum agnōscamus pro nostrorum peccatorum remissione peractum. Memores, si celebremus mortem eius. Ἀνάμνησις ad fines pertinet, quemadmodum in agni Paschalis celebratione Moses etiam addit, Et erit dies illa nobis, *lezicaron*, in memoriale.

Quales nos esse velit Christus.

Tertiò plurimùm hîc refert, quales nos posthac esse velimus: nam si prius vitæ genus vsque adeò placet, vt eius nō pœniteat, nec de emendatione simus solliciti, frustrà agimus, satius est abstinere. Sin de emendatione, vt par est, seriò cogitamus, idonei erimus Christi conuiuæ. Rogandus est igitur Deus Pater, vt velle & perficere det, quia solus potest, per Iesum Christum Filium suum, Amen.

Quales nos posthac esse velimus.

LECTIO

LECTIO SECVNDA DE Cœna Domini ex capite vigesimo secundo Lucæ.

***

Vers. 14. *Quum igitur adesset constitutum illud tempus, discubuit & duodecim Apostoli cum eo.*

15 *Et dicit eis, desiderio desideraui hoc Pascha vesci vobiscum antequam ego patiar.*

16 *Dico enim vobis me non amplius comesturum ex eo quousque compleatur in regno Dei.*

17 *Et accepto poculo, quum gratias egisset, dixit, Accipite hoc, & partimini vobis ipsis:*

18 *Dico enim vobis, me non biiturum ex fructu vitis, vsquequò regnum Dei venerit.*

19 *Et accepto pane, quum gratias egisset, fregit, & dedit eis dicens, Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in mei recordationem.*

20 *Itidem etiam dedit eis poculum, postquam cœnasset dicens, Hoc poculum nouum*

est

eſt illud Teſtamentum per ſanguinem meum, qui pro vobis effunditur.

Xplicandum iterum nobis eſt negotium Cœnæ Dominicæ,in qua decet nos eò eſſe vigilantiores, quantò res eſt auguſtior & grauior. Etenim tota noſtra vita debebat eſſe perpetua vigilia, tamen in his ſacris actionibus in primis diligentia & ſobrietas à nobis requiritur. Ac cùm id ab omnibus requirat pietatis ratio,adoleſcentes cogitare debent ſuam in his rebus præcipuè exigi diligentiam, vt attentè & præſentibus animis tractationem Cœnæ Dominicæ audiant. Sunt enim hi cœtus Scholaſtici pars Eccleſiæ non minima, cui Chriſtus ſua reliquit ſacramenta. Deinde ſeminarium ſunt Reip. prodeunt enim hinc etiam boni gubernatores, qui non bene curam habebunt religionis, niſi doctrinam Chriſti de præcipuis articulis rectè imbiberint. Et dici verè poteſt, tum fore beatas Reſpublicas, ſi vel præſides fuerint periti religionis, vel periti cœperint gubernare Rempublicam.

Præterea hinc prodibunt etiam Eccleſiarum doctores, qui nunquam poterunt doctrinam de Sacramentis, de præcipuis

fidei articulis proponere & populo explicare, nisi quam sæpissimè rectè de his sentientes, audiuerint. Et quia aliqui ex scholastico hoc cœtu etiam communicare instituerunt, attentis animis & legere & audire veras explicationes debent. Accedit illis exemplum Ecclesiæ, quæ ad sui imitationem meritò iuuentutem excitare debet. Animaduertitis enim facilè, quanta cura & pietate hisce diebus concursus fiant, magna frequentia passim à laboribus, ex officinis artificum confluunt, vt veram audiant interpretationem Cœnæ Dominicæ, vt ad eam paratioribus animis accedãt. Hanc diligentiam etiam in schola adhibere valde est vtile. Ac quòd præsens attinet, eam iuuare & promouere cupio, hac explicatione verborum Lucæ.

Argumentum. Lucas copiosè & perspicuè explicat negotium Cœnæ Dominicæ, præsertim quæ in ipsa Cœna à Christo acta sunt. Hac institutione exprimit præcipuas circunstantias, quis instituerit, quando, quid, quomodo, quibus, quo fine.

Ac vt negotium melius intelligamus sic accipite: in hoc capite, quæ ad negotium Cœnæ pertinent referuntur ad duo membra.

Diuisio. Priùs habet παρασκευὴν, hoc est, adornationem

nationem Cœnæ in quo docet Lucas, per quos præparata ſit, quando ſint miſſi, quomodo miſſi, & vbi tandem parata.

Poſterius habet celebrationem Cœnæ Paſchalis, & inſtitutionem noui Sacramenti, ac ſermones Chriſti diuerſos in ea cœna habitos. Referuntur iſta omnia ad locos quinque. Primùm Chriſtus hîc nouam inſtituit Cœnam: ſecundò de proditore diſcipulos admonet: tertiò de primatu contendentes modeſtè obiurgat: quartò ſingulariter Petrum de lapſu præmonet, & ad officium cohortatur, demum reuocat eis in memoriam ſtatũ feliciſſimum, quo ſub eius cura & patrocinio hactenus vixerunt: hinc periculi magnitudinẽ opponit, quod paulò pòſt eos ſit oppreſſurum.

De his omnibus non eſt, quòd in præſentia expectetis explicationem: longioris enim iſta ſunt moræ & temporis. Nos ſolùm medium quaſi membrum excerpſimus, quod huius eſt inſtituti proprium, de Inſtitutione Cœnæ Domini.

Summa & propoſitio ſic comprehendi poteſt: Cœna Domini ad inſtitutum Chriſti, & exemplum Apoſtolorum, decenter, & quàm religioſiſſimè celebranda eſt. Πρότα-σις.

Ad hanc ſententiam reſpiciant adoleſcẽtes, & in progreſſu animaduertant, quomo-

do ex verbis Lucæ explicetur: nos enim ad hanc ſingula referemus ἀναλύσει ſcholaſtica, Vos attentè προσέχετε τὸν νοῦν.

Ανάλυσις continens τῆς προτάσεως ἐπιχειρήματα.

A tempore. *Et cùm eſſet tempeſtiuum accubuit.* Significat Lucas tempus inſtitutionis & celebratæ Cœnæ, Græcè elegantiùs dicitur καὶ ὅτε ἐγένετο ἡ ὥρα, cùm eſſet hora. Decenter fit, quod ſuo tempore fit: Chriſtus certo & præfinito tempore inſtituit & celebrauit: ergò & nobis ad inſtitutionem eius decenter & certo tempore eſt celebranda.

1. Argu. à tempore.

Quòd certo & præfinito tempore inſtituerit Chriſtus, ex Luca conſtat, ὅτε ἐγένετο ἡ ὥρα.

Hora. Hora illa primùm ex præcedentibus ſumi poteſt, hora veſpertina, cùm iam parata eſſet cœna à Petro & Ioãne, quos huius gratia præmiſerat in vrbem ad quendam Patremfamilias.

Deinde hora illa rectiùs explicatur ex Moſe, deſignauit enim Moſes certum & præfinitum tempus quo agnus Paſchalis immolari & comedi debuit, nimirum decimoquarto die ſub veſperam, primi menſis Niſan, plena iam luna Exod. 12.

Hanc

Hanc horam obſeruauit Chriſtus, & ſecundum legem Moſis ſuum Peſach celebrauit, cùm Iudæi ſequentes Patrum traditiones & conſuetudinem, celebritatem hãc reiecerint in poſterum diem.

Adde horam iam fuiſſe, vt immolaretur verus Agnus Paſchalis, de quo Ioan. 1. Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Nam Apoſtolus 1. Cor. 15. ſcribit Chriſtum paſſum ſecundum Scripturas, volens ſignificare præfinitum fuiſſe iam pridem tempus paſſioni Chriſti. Hora illa iam imminebat: voluit igitur Chriſtus, tempori ſeſe accommodare & inſeruire.

Nos igitur ad inſtitutionem debemus reſpicere, & cogitare, vt decenter quoque hoc eſt, ſuo tempore quoque eam celebremus. Dicunt Græci eleganter ὁ καίρος παντὸς ἔχει κορυφάν, tempus omnium rerum habet apicem, hoc eſt, certa momenta, in quibus res commodè geri poſſit: his neglectis rei occaſio quoque magna ex parte elabitur. Meminerimus nos illa momenta iam adeſſe, & quã paratiſſimis animis hoc cæleſte epulum celebremus. *Pind. Pyth. 3. Stro. 4.*

Secundò exprimit Lucas cum quibus celebrata ſit cœna, *Accubuit Chriſtus & duodecim diſcipuli cum eo.* Adhibentur duodecim, quia hi teſtes harum rerum futuri *2. Argu. à perſonis ordinarijs.*

erant, infrà 24. & Act.1. Deinde quia harum rerum etiam debent esse dispensatores 1.Cor. 4. Certos ergò & ordinarios adhibuit Christus, eósque solùm, ad quos negotij illius institutio pertinebat. Quare & nos meminerimus non licere nobis accedere, imò decenter & religiosè celebrari à nobis non posse, nisi ex animo cupiamus de numero discipulorum Christi esse. Religiosè ergò & decenter à nobis ad imitationem Apostolorum & Christi institutionem est celebranda.

Tertiũ arg. ἦθος Christi.

Tertiò adiecit ἦθος Christi instituentis, *Desiderio desideraui hoc Pesach comedere vobiscum.* Nota est phrasis linguæ, qua affectus pius exprimitur, quasi dicat, ardentissimè, cupidissimè hanc cœnam vobiscum sumo. Ratio est, quia hostia ipse mox futurus est, & agnus verè Paschalis tollens peccata populi sui. Deinde quia ardenter desiderat & curat salutem nostram. Ioan.15. Maiorem dilectionem nemo habet, quàm si ponat quis animam pro amico suo. Colligamus ergò ad hunc modum, Christus magno affectu & religiosè instituit hãc cœnam: ergò à nobis etiam magno desiderio, pio affectu & religiosè celebranda est.

Quartò, quia vltima hæc est futura in rebus humanis; addit enim, *antequam patiar,*

tiar, quæ veba rationem reddunt quidem, cur cupidè, cur deſideranter edat Chriſtus Agnum Paſchalẽ cum diſcipulis. Sed nos diſcamus commendari hinc nobis cœnæ negotium: ſi enim futura hæc eſt vltima, religiosè à nobis coli debet: nam etiam leuiſſima γνωρίσματα religiosè excipimus ab amicis, ſi vltima futura ſint. Et quid ſi nobis hæc futura quoque ſit vltima in rebus humanis. Etenim vt rerum eſt facies, & ſæuientis peſtis diritas, nemo ſperet omnes nos hoc numero, quo nos communicaturi ſumus, ad diem Paſchatis ſuperuicturos.

Cogitent ergò ſinguli & decenter, vt quàm religioſiſſimè ſeſe accommodent præſenti cœnæ, vt ſi ſit hæc vltima futura, alacres in ſpe & fide de miſericordia Dei, collectis ſarcinis è rebus humanis emigrent.

~~Quintò quia magna relgione inſtituitur, nam de poculo dicit, quod mox de pane repetit, εὐχαριστήσας *gratiis actis*~~. Cum gratiarum actione inſtituitur: ergò religiosè & decẽter inſtituta eſt, & ad eundem modum nobis eſt etiam celebranda. Commendatur nobis pia ciuilitas, qua ad menſam debemus quotidie accedere & recedere, vt cibum & panem quotidianum cum gratiarum actione ſumamus. Imprimis autem ad

menſam Domini memores εὐχαριστίας debemus accedere.

Sextò, quia regni Dei argumentum eſt, ideo decēter & religiosè à nobis celebranda. Quòd ſit regni Dei argumentum cœna Domini, his hîc exprimit: de pane primùm, *Non edam ampliùs ex eo, donec impleatur in regno Dei:* mox de poculo, *Non bibam de de fructu vitis, donēc regnum Dei veniat.*

Significat Chriſtus plenitudinem regni Dei inſtare, ſic vt vbi deinceps viderint edentem & bibentem, certiſſimò colligant adeſſe regnum Dei. Quare hæc vltima eſt in rebus humanis, ita vt mox Chriſtum à mortuis habituri ſint rediuiuum.

Et quia Chriſtus poſt reſurrectionem edit & bibit cum diſcipulis, quidam ad illa præſentem referunt locum. Alij ad gaudium cœleſte, & nuptias filij regis, in quibus fideles omnes ſint accubituri in vita æterna. Nobis ad præſens inſtitutum ſatis eſt cœnam hanc, regni Dei eſſe argumentum: primùm obedientia hoc teſtamur nos dicto Chriſti eſſe obedientes, deinde regnat in nobis ſuo Spiritu, dum ſuorum bonorum diſpenſator ipſe noſtras hîc alit cōſcientias, & in fidei vnione regit. Demum ſic ad regnum Dei, hoc eſt vitam æternam in dies proficimus, deteſtati prius vitæ genus, cona-

conamur deinceps vera pœnitētia ad conditoris noſtri voluntatem redire.

Septimò à cibi qualitate & præſtantia: nam de pane dicit *hoc eſt corpus meum*, de poculo verò, *hoc poculum Nouum Teſtamētum eſt per ſanguinem meum*. Oſtendit quid hîc ſit princicipale, ad quod ſpectet tota illa actio, corpus ſcilicet & ſanguis Domini. Cæterùm ὁρισμὰ illa *panis eſt corpus Domini, & vinum eſt ſanguis Domini* ſacramentali modo ſunt accipienda, quemadmodum aliæ phraſes ſacramentales, nec ſuperſtitioſè debemus prædicatata vrgere, quod intelligere poſſunt adoleſcentes familiari exemplo. In dialecticis proponi ſolent nobis interdum definitionum genera κατὰ μεταφορὰν, & exempli gratia hæc, aut his ſimilia citantur, Conſul eſt cor ciuitatis Sol eſt oculus mundi, quæ dextrè intellecta vera ſunt, Quòd ſi pergas dicere, ergò mundus eſt, animal, in cuius fronte ſol ſit oculus, abſurſurdus eris. Sic in Sacramentalibus phraſibus, panis eſt corpus Chriſti: non tamen ſequitur, ergò panis eſt ſubſtātia corpus Domini, aut corpus Domini eſt localiter præſens in pane, quēadmodum nec ſol carneus eſt oculus, nec mūdus animal eſt. Sed in his quęrēda eſt analogia, quę rebus omnib. cōgruat. Verū ad pręſēs ſatis eſt argumēti, hic

cibus non prophanus exhibetur: ſed corpus & ſanguis Domini, quo cibantur animæ noſtræ, hoc eſt, Chriſtus quantus quãtus eſt, ſeſe nobis totum donat: ergò religiosè & decenter celebranda eſt.

Octauò, quia hîc celebratur ἀνάμνησις Chriſti: nam inquit, hoc facite in mei recordationem, reſpexit Chriſtus indubiè ad Moſis inſtitutionem, in qua iubentur Peſach celebrare *lezicaron*, hoc eſt, in memoriam liberationis ex Ægypto. Volens docere Chriſtus, iam adeſſe veram liberationem à peccato, cuius ſeruitus Ægypti ſeruitute fuit adumbrata: meritò igitur in memoriam tãtæ rei extare debuit Symbolum aliquod.

Nonò, quia non teſtamenti habet rationem, quæ vtique decent, & religioſè inter homines etiam ſolent celebrari. Nam primùm in illos ſunt bona legata, quæ decenter conferuntur: ſunt teſtes, qui audiuntur: hæredes, ad quos illa ſpectant: eſt teſtator, qui omnia moriturus ſtudiosè & religiosè diſponit, & ob id hominis teſtamentum videre ſcelus eſt habitum. At Chriſtus inquit hanc ſuam cœnam Teſtamentum eſſe nouum per ſanguinem ſuum cõfirmatum: decenter igitur & quàm religioſiſſimè celebrandum eſt. Quomodo rationem habeat

noui

Noui Testamenti aliâs diximus.

Decimò, quia nostra hîc agitur salus nam de poculo dicit, qui effunditur pro nobis. Finis est institutionis salus nostra. Quæ ad salutem nostram spectant, & redemptionem, studiosè & religiosè sunt celebranda: cœnæ institutio ad salutem nostram spectat, & redemptionem nostri reuocat nobis in memoriam: ergò religiosè est celebranda. Impleturus est Christus, quod dixit de se Matth. 20. Filius hominis non venit, vt sibi ministretur, sed vt ipse ministraret aliis, & vt daret animam suam pro multis. Sic Ioan. 10. Bonus pastor animam suam dat. Docemur hîc omnia agi in nostri commodum, nihil quærit hîc Christus priuatum, aut quod suum esset: sed nostra omnia hîc sunt lucra. Pro nobis effundetur sanguis Christi, morti tradetur corpus eius pro nobis, in cuius rei testimonium nobis hãc reliquit institutionem: ergò decenter & religiosè à nobis est celebranda.

Hactenus verba contextus sequentes diximus, quomodo sit celebranda cœna, nimirum ardenter, religiosè & decenter, idq; ad exemplum Domini instituentis & discipulorum, qui primi fuerunt communicantes mysterij huius.

Ex his argumentis adolescentes iam quæ-

Ἁπλᾶ πορίσματα. dam, tanquam πορίσματα secum referant, qualia sunt, quæ hîc imprimis tenere oportet, Quis instituerit? Christus scilicet: quando? vltima nocte & secundum legem: vbi? Hierosolymis apud pium patremfamilias: quid? mysticam communionem corporis & sanguinis sui: quibus? discipulis suis, hoc est, omnibus fidelibus, qui cupiunt esse de numero discipulorum Domini: Quomodo? ad imitationem cœnæ Paschalis, quæ memoriam liberationis ex Ægypto reuocabat: sic posthac memoria liberationis à peccato & morte celebrabitur. Cur pane & vino? quia sunt analoga, quæ rem apposite exprimunt: explicetur analogia. Quo fine? εἰς ἀνάμνησιν, vt confirmetur fides, vt sit Ecclesia Christi externis etiam symbolis separata ab aliis cœtibus, vt testemur gratitudinem in Deum, amorem in proximum, sint exercitia pietatis, occasio pœnitentiæ.

Finis

f. 44. plures

2 Quid sit Cœna.

Hæc simplicia sunt, quæ iuuenes scire debent: deinde his addant συνθετα, vt quid sit cœna Domini. Ac definitionem facile est construere ex superioribus, vt non erres multum à scopo præsentis negotij.

Definitio Cœnæ.

Cœna Domini est Sacramentum à Christo institutum, in quo symbolis panis & vini, fideles mysticam corporis & sanguinis Christi communionem profitentur. Et sacrificium

ut fides minime ficta & ita corpus Christi minime ē fictive sumit sed verū amplectit sedens in gloria patris. f. 60.

crificium Christi pro remissione peccatorum in cruce semel peractũ, iugi memoria dilectione mutua, gratis animis celebrant.

Definitionem facilè intelligent auditores, si ad causas eam retulerint, quas est facilè hîc ostendere. Efficiens causa est dominus Iesus Christus institutor & autor Sacramenti. *Efficiens.*

Materialis causa, mystica corporis & sanguinis Christi communio, hoc est, participatio Christi meritorum, qua sese totum suis fidelibus offert modo sacramentali, nõ ori & dentibus, sed cordi & animæ *Materia.* quantitis quantity ē f. 40.

Forma, qua hæc mysteria peraguntur, in definitione habet illa verba, Symbolis panis & vini: placent enim Christo impositori, hac forma memoriam sui relinquere, quę & parabilis esset, & analogiam cum rebus signatis haberet, quibus eleganter inseruiunt panis & vinum. *Forma.*

Causa finalis in definitione expressa est mortem Christi celebrare, qua sacrificium pro peccatis nostris peregit. In hac celebratione est recordatio beneficiorũ Christi, quæ & quanta nobis contulerit mors eius, à quantis malis liberauerit. Deinde grati animi significatio, quò pertinet laudare nomen Domini, aliis hæc commendare & prædicare. *Finis.* *Memoria Christi.*

f. 42. Ad fines etiam pertinet, confirmare in nobis dona Domini, in dies magis magísque Christo incorporari, fidem testari, dilectionem fraternam declarare, consensum in Christo cum Ecclesia sua profiteri.

Tertiò, considerent etiam hîc, quomodo pauci debeant accedere. Monet Apostolus grauissimè, vt probet se priùs homo, & ita demum de pane illo comedat. Hanc ἐξέτασιν, seu δοκιμασίαν non debemus leuiter instituere, & Grammaticorum more, qui in examinādis erroribus Vlyssis admodum diligentes sunt, ipsi verò suos errores non animaduertunt. Debet igitur censura de nobis à nobis ipsis institui.

Ac si pergamus singuli suam à tergo excutere manticam, non deerit materia, quam emendes. Vt plurimùm in scholis laboramus enormi negligentia, & corruptis moribus, quæ vitia peculiaria sunt iuuentutis: inhæret negligentia etiam præceptoribus in docendo, obscuritas in tradendo, prolixitas in explicando, studium contentionis & rixarum in suis tuendis dogmatibus.

Hæc & similia discamus ex animo odisse, & emendare, accedet studium veræ inuocationis, obedientia honestarum legum, ardor in discendo. Ad hunc modum, si tibi displiceant anteacta vitia, & pectus ardeat vir-

virtutis amore, satis instructus ad præsens accedes epulum.

Nam quòd nos attinet fateri cogimur, nos indignos omni Christi merito, nedum hac Synaxi. Sed quid tum? esto indignus sum ego hac cœna: at dignus est Christus, cui iubenti obediam. Indigni erant claudi & cæci nuptiali cœna: quia tamen Rex vocari iussit, satis digni erant pariter boni & mali. Et Apostolos, si expendas, in his certè hactenus regnauit partim ἄνοια: Christo enim concionante de cruce & persecutionibus, illi de primatu rixantur. Partim δραπέτης, vt in Petro, partim βραδύτης: tardi enim sunt, & altum stertunt, dum Christus in agone sudat, vsque ad sanguinem. Accedit δειλώτης: fugiunt enim à Christo iam capto: & sæpiuscule ἀπροσδιόνυσοι hactenus fuêre in sermonibus cum Christo: tamen nunc adsunt in hoc sanctissimo epulo. Ideóque nõ tam refert, quàm quisque sit dignus, quàm qualem Christus te velit esse, nimirum de numero suorum discipulorũ, sui memorem, & gratum erga ipsum, in tanta largienda gratia tibi ingrato. *Matth. 22.*

Hîc tu iam tecum etiam atque etiam cõsidera, qualis posthac esse velis. Si ex animo cupis ex discipulorum Christi numero esse, si ipsum seriò amas, si tua tibi seriò dis-

plicēt, si vitiorum subest & peccati odium, desideriũ nouæ vitæ & emendationis, accede hilari fronte, hac veste nuptiali tutus eris in cœtu discumbentium.

LECTIO TERTIA DE COEna Domini ex decimotertio & decimo quarto cap. Ioannis.

Vers. 1. Ante festum autem Paschæ, sciens Iesus venisse horam ipsius, vt transiret ex hoc mundo ad Patrem, quum dilexisset suos qui erant in mundo, vsque ad finem dilexit eos.

2 *Et Cœna facta (quum diabolus iam immisisset in cor Iudæ filij Simonis Iscariotæ, vt proderet eum.)*

3 *Sciens Iesus Patrem omnia dedisse sibi in manus, & se à Deo exijsse, & ad Deum abire.*

4 *Surgit à Cœna & deponit pallium, & accepto linteo præcinxit se.*

5 *Deinde misit aquam in peluim, & cœpit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo, quo erat præcinctus: &c.*

Vtile

Vtile est, & simul necessariũ, vt officij sæpiùs admoneamur: sumus enim natura sic cõparati, vt de officio Christiani hominis nõ satis grauiter cogitemus: acsi interdum maximè expendamus illius magnitudinem, facilè locum demus otio, aliisque vitæ humanæ occupationibus: officij autem ratio vltimum, interdum nullum sortiatur locum apud nos, ideóque necessum est sæpiùs de eo nos admoneri. Ac necessitas quidem inde facilè perspici potest. Moses grauiter scribit voce DOMINI Gen. 8. *Iezer leb ahadam, rann*, hoc est, figmẽtum cordis humani malum est à pueritia sua: quasi dicat natura id nobis inhærere, & vnà nobiscum nasci, vt simus ad malum proniores, quàm ad bonum. Hinc Apostolus quoque ad Romanos 7. fatetur se reperire aliam legem in membris suis, quæ repugnet legi mentis: item quæ nolit se facere ea, quæ velit non facere.

Vtilitas verò magna est: etenim officij ratio coniuncta est cum nostri quadam censura, vt scilicet intelligamus, qua parte à nobis sit hactenus peccatum, quid intermis-

ſum, quid factum, quod non oportuit. Hinc pij ſeria pœnitentia ad Deum redeunt: intermiſſum officium alacriter reſumunt, approbant ſeſe Domino, & teſtantur vita & moribus, ſe ſibimet seriò diſplicere. Quod ſanè nihil aliud eſſe iudico, quàm quod dixit Apoſtolus operari ſalutem ſuam cum metu & tremore. Ideóque Dominus voluit in veteri populo, legem in propria eſſe meditatione apud adultos, vt bono exemplo iuuentuti præeſſent. Apud iuuentutem verò, vt pietatis veræ addiſceret ceremonias: vtróſque autem ſic retineret in officio pietatis. Quare iubet Dominus Deut. 4. vt nota faciant mandata ſua filijs ſuis. Et Exod. 13. ſi interrogauerit te cras filius tuus, &c.

Philip. 2.

Nos iſta ſic intelligamus, quaſi ad nos etiam ſpectent. Multa ſunt, quæ nos officij noſtri admonent hodie, in primis verò Eccleſiæ noſtræ conſuetudo, quæ his diebus frequentiori cœtu ſolet conuenire, ſæpius etiam quàm aliàs. Ac adducit ſecum iuuentutem, pueros quoque, vt interſint ſacris, audiant verbum Domini, orent cum toto cœtu, teſtentur ſe verè ex piis parentibus, frugi eſſe liberos, quæ ſanè cōſuetudo longè eſt honeſtiſſima.

Scribit Gellius quodam loco in hiſtoria Papyrij prætextati veteres Senatores Romæ

Lib. 1. ca. 23.

mæ solitos fuisse, secum in curiam deducere adolescentes, vt interessent honestis deliberationibus, consultationibus Reipubl. nimirum, vt maturè addiscerent patriæ cōsulere. Nos multò rectiùs laudabimus honestissimam Ecclesiæ consuetudinem, qua hodie turmatim cogit iuuentutem ad cœtus sacros, vt discant, quę sint religionis nostræ præcipua capita, qui ritus, quæ sacramenta, audiant etiam veram interpretationem præcipuorum locorum Scripturæ.

Quare studiosi adolescentes exēplo publico Ecclesiæ excitari debent, vt de negotio passionis Dominicæ verè & seriò cogitent, expendant etiam, quid ab ipsis hactenus sit intermissum, quæ eos facere decebat, quid commissum, quod omitti oportuit. Celebris est in hac re sententia Pythagoræ, quam seriò voluant secum iuuenes, πῇ παρέβην, τί δ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;

Nos diligentiam istam pro virili adiuuabimus, ac pro more paucula de cœna Domini proponemus, idque ex Ioanne: sequemur enim Euangelistarum ordinem, inter quos cùm sit quartus ordine, meritò quartam lectionem hinc depromemus. *Cur ex Ioāne.*

Porrò negotium cœnæ Dominicæ diffusiùs nobis proponit: etenim duo integra *Argumentum.*

capita 13. ſcilicet & 14. in eo argumento conſumit. In quibus indicat, quid Chriſtus in illa cœna & fecerit & dixerit. Legalem cœnam adit cum diſcipulis, ex qua ſurgens exemplo ſuo diſcipulis commendat inſeruiendi ſtudium, dum pedes illorum lauat. Ac vt conſtaret de facti ratione, longa & ſuaui interpretatione rem explicat. De Iuda proditore quoque non obſcurè eos admonet, vt ſcirent in hoc negotio Chriſtum nihil latere. Offert ſe quoque mediatorem inter Deum Patrem & homines: promittit enim non ſolùm Paracletum, ſed etiam officium ſuum, quòd ſit abiturus ad Patrem, paraturus illic manſiones.

Sunt illa omnia magno affectu ab Euangeliſta deſcripta: maiori verò ab ipſo Chriſto propoſita: maximo autem à nobis & legi, & expendi debent. Etenim hîc imprimis φιλανθρωπίας affectum, ſi alibi vnquam declarauit.

Πρότασις. Πρότασις videtur eſſe, ſingulari ſtudio, dilectionem mutuam declaraſſe Chriſtum, & ſuis commendaſſe in hac vltima cœna.

Divisio. Loci inſigniores ſunt in hac cauſa, cœnæ Dominicæ breuis connotatio, vt de tempore celebratæ cœnæ, vt cauſa inſtitutionis. Secundus de lotione pedum, & eiuſdem διεξοδικὴ ἑρμήνεια, quæ facti cauſam indicat.

Ter-

Tertius de proditore Iuda. Quartus cohortatio ad dilectionem mutuam, ex qua noua professio, & veri sectatores Christi cognosci debent. Quintus de officio Christi mediatoris, quod in eo consistit, vt ad Patrem abeat, tanquam legatus, & illic mansiones paret suis, qui sit docturus eos omnia.

Hæc diffusè & singulari diligentia duobus capitibus persequitur Ioannes, & hîc indicanda fuere, quandoquidem in hac ipsa vltima cœna omnia à Christo dicta fuere:

Nos de cœna ipsa agemus hîc, ex principio capitis decimi tertij, vsque ad eum locum, vbi surgens & positis vestibus lauare pedes discipulorum instituit.

Ante festum Paschæ, sciens Iesus, quòd venisset hora ipsius, vt transiret ex hoc mundo ad Patrem, cùm dilexisset suos, qui erant in mundo, vsque ad finem dilexit eos. Et Cœna facta cùm Diabolus iam immisisset in cor Iudæ Simonis Iscariotæ, vt proderet eum: sciens Iesus, quòd omnia Pater sibi dedisset in manus, & quòd à Deo exisset, vt ad Deum iret, surgit à Cœna, & ponit vestimenta: & cùm accepisset linteum præcinxit se deinde misit aquam in peluim, & cepit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo, quo erat præcinctus.

Hæc verba breuem connotationem cœ-

næ Dominicæ complectuntur, in qua explicanda hæc occurrunt.

Partes. 4. Primùm, quando à Christo sit instituta & celebrata: secundò, quare non celebrauit recepto tum tempore: tertiò, quæ sit institutæ cœnæ causa: quartò, quid in illa Christus egerit. De his ordine & breuiter agamus.

I. Quando sit instituta & celebrata intelligi potest ex eo, quod dicit Ioannes, *ante festum Paschæ*, illa omnia contigisse, quæ hîc scripturus est, ideóque Christus cœnam quoque ante festum celebrauit.

Exod. 12. 13. Erat Pesach institutum in memoriam liberationis ex Ægypto, quòd scilicet Dominus potenti manu percusisset primogenita Ægyptiorum, Iudæorum autem familiis pepercisset. Angelus enim Domini vltima nocte transibat per Ægyptum, percutiens vbicumque postes non reperisset aspersos sanguine hœdi. Hinc festum instituit Moses iubente Domino, in tanti beneficij memoriam, vt posteri scirent Angelum Domini illis pepercisse & liberasse ex seruitute illa dura. Significat autem Pesach transitum, quod de Angelo propriè dicitur: trāsfertur autem ad Agnum Paschalem, & ad ipsum festum, quia symbola erant instituta *lezicarō*, hoc est, ad memoriā facti Angelici.

Dein-

Deinde ad tēporis notam pertinet, quod Ioānes habet δείπνου γενομένου, hoc est, *Cœna peracta*, quasi in principio Cœnæ sint hæc gesta: sed potiùs respexit ad legalem cœnam, quam ex instituto Mosis celebrauit, qua trāsacta, surrexit Christus semel de mēsa, loturus discipulis pedes. Hinc demum recumbens ad mensam, suam instituit cœnam. hæc simplex est & historiæ conueniēs sententia.

Demum postquam diabolus immisisset in cor Iudæ, vt proderet eum, qua occasione hoc factum sit, ex Marco 14. intelligi potest. Nam cùm vngeretur Christus à muliere, indignati sunt quidam ex discipulis, inter quos primarius Iudas fuit, aut fortè solus. Nam mox subiicit illum abiisse ad Pontifices, vt illum proderet. Iam igitur immisit Satan in cor Iudæ, vt hoc faceret: sed deerat adhuc iusta occasio, hanc ipse Dominus nunc est exhibiturus.

Nos hinc discamus, quàm studiosus fuerit legis Dominus: nam cùm Iudæi contrà legem seriùs tum celebrarent Pesach, Christus non cum Iudæis, sed vt Moses iusserat voluit celebrare, ideóque frustrà est, quod calumniantur illum, quasi legis cōtemptorem. Sed erat huius rei iustissima alia causa, quòd scilicet in hoc ipso festo magno

voluit immolari, cuius typum gesserat agnus ille Paschalis apud Mosen.

Deinde discimus hinc, cui cœna Domini successerit, Paschati scilicet: nam legali cœna finita instituit nouam, quod obseruauit etiam Cyprianus in sermone de cœna Domini. Cœna disposita inter sacramentales epulas, obuiarunt sibi instituta vetera & noua, & consumpto agno, quem antiqua traditio proponebat, inconsumptibilem cibum magister apponit discipulis, ideóq; nihil agunt, qui cœnæ alium typum quærũt, cui successit expressè, inquit Apostolus, Pesach nostrum immolatus est Christus 1. Corinth. 5.

Demum obserua hîc Iudæ conatum non fuisse nuperum, sed consilio & animo præmeditato pridem hoc molitum esse, ídque singulari diaboli instinctu.

II. Quare non recepto tempore.

Celebrauit alia quoque Paschata hactenus Christus, plura sanè ante Baptismum: post illum verò cum discipulis ad minimũ duo: nam cap. 2. ascendit ad Pascha, & cap. 6. iterum Pascha est, quæ sine dubio cum Iudæis celebrauit, vtvt concurrerent festa hoc

hoc iam ſuo celebrat more. Verùm cauſas non aliunde hîc afferemus, quàm ex ipſo contextu: nam docet veniſſe horam eius, quod cauſæ loco hîc affert, quaſi dicat, moriendum erat illi in hoc ipſo feſto, idque nouit, quare præuenire illud momentnm noluit.

Hîc vtile eſt conſiderare, quid de Chriſto prædicet, deinde quomodo de morte loquatur. Quòd Chriſtum attinet, ſcit veniſſe horam ſuam: res magnæ eſt conſolationis, cùm audimus, non caſu, non inuitũ etiam Dominum noſtrum in has ærumnas mortis incidiſſe. Scit horam ſuam adhuc conſtitutus in corpore mortali, quantò ergò magis ſcit horam noſtram in gloria Patris? 1 Scit horã

Deinde ſcit & hoc, quòd *Pater tradidit omnia in manus ſuas.* Πάντα intelligamus totum myſterium ſalutis, quia vitæ & mortis plenam habet poteſtatem: non enim ſolùm mori debuit, ſed habet poteſtatem reſtituendi vitam & animam. hoc ſciens Ieſus alacri animo ad mortem præparat. 2. *Omnia ſibi tradita.*

Tertiò *ſcit etiam quòd à Patre ſit egreſſus*, hoc eſt nouerat vocationem ſuam eſſe diuinam, quòd à Deo eſſet miſſus ſaluator mundi: deinde quòd ab æterno à Deo Patre natus eſſet, quod quidem factum eſt *à-* 3 *Quòd à Deo venerit.*

χρόνως κ̀ ἀναλλοιώτως: aduentus verò in carnem, in tempore, officium etiam mediatoris in carne, de quo videtur loqui, quòd à Deo esset egressus.

4 *Quòd ad Deum redit.*

Quartò, *quòd ad Deum iret*, id magnificum est in persona Christi, hoc est, scit etiam, quòd per mortem & resurrectionem sit rediturus in gloriam Patris: non enim in morte detineri debuit, nec salus nostra perfici poterat, nisi resurgens viam in cœlos monstraret.

Atque illa in Christi sunt notitia, tanquam causa, cur maturiùs velit celebrare cœnam. Sed de morte, obserua quàm piè & modestè loquatur: primùm horam vocat, hoc est, certum voluntatis suæ, & diuinæ ordinationis momentum. Ne horam tu hîc intelligas fatale quiddam, quod ad mortem vrgeret etiam inuitum: sed quia Deus ita vult, ideo iam patictur.

Mors quid.

Deinde addit, *vt transiret ex hoc mundo*, hinc constitue mortis definitionem. Mors est hora vel momentum transeundi ad Deũ ex hoc mundo: aut mors est μετάβασις ἐκ τȣ̃ κόσμȣ τȣ́τȣ. Vtraque definitio consolatoria est: si enim mors hora est diuini decreti, quam non licet præterire, ita in morte piis nihil mali est positum.

Sin mors constituatur transitus, & hoc de

de meliori conditione nos admonet. Non dissimilis est Socratis de morte sententia, qui vt se consolaretur cõtra horrores mortis, ait, mortem esse μετοίκησιν tantùm τῆς ψυχῆς, item ἀποδημίαν migrationem, λύσιν ἢ χωρισμὸν, quibus sanè aptissimè commendatur mors fidelium, quæ reuera tale quiddam est, nec aliud grauius.

Nos hîc expendamus, cur Christus hîc instituat cœnam, nimirum quia iam mori voluit: nam huc illa omnia respiciunt, vt intelligamus memoriam mortis imminentis Dominum vrgere, vt cœnam instituat. Discamus ergò ad eandem nos præparare ob idipsum, quia nobis moriendum est. Nam vt sit memoraculum mortis Christi: ita fidem alit fidelium, vt eò promptiùs & ipsi mortem subeant.

III. *Causa institutæ Cœnæ.*

Cùm aliæ sint multæ causæ Cœnæ institutæ solùm hîc meminit impellentis causę, quò facit primùm quod diximus iam memoria mortis animo obuersans. Deinde quia *dilexit suos in hoc mundo, & quidem ad finem.* Primùm commendatur nobis Christi in nos dilectio: nam diligenter obseruari debet, quos respiciat illa dilectio. Suos,

inquit, hoc eſt, qui fideles ſunt nomine & re: non enim amat hypocritas, nec ſui ſunt bilingues. Cogitemus igitur, vt ſimus de ſuorum numero, ita nos concernet vis illa dilectionis. Pater quidem dilexit mundum, vt vnigenitũ daret filium: ſed quia tenebræ magis dilexerunt mendacium, quàm oblatam ſalutem, factum eſt, vt pauci in dilectione permanſerint.

Ioan. 3.

Deinde vide, qualis ſit illius dilectio *in finem dilexit eos*, hoc eſt, perfecta dilectione: aut dilexit eos in finem, hoc eſt, vſque ad mortem, non quia tum deſierit, ſed quia conſtans manſit periculoſis temporibus, multò firmior intelligi debet, ſolutis doloribus mortis. De hac dilectione Chriſti dici poterat, dilectio iuſtificat, quod perperam humanæ dilectioni accommodant Papiſtæ: niſi enim Chriſtus in finem, hoc eſt, conſtanter nos dilexiſſet, nulla nobis reparata fuiſſet ſalus.

IIII. *Quid in Cœna egerit.*

Magna eſt doctrina huius loci: nam tum hoc capite 13. tum ſequenti 14. complectitur narrationem rerum geſtarum in cœna, ac nos illorum ferè capita iam ſumus complexi: quò pertinet etiam hoc Domini factum

ctum de lotione pedum, cuius summa est. Facto & verbis testari singularem erga suos amorem. Facto, quia lauando humilitatis exẽplum præbet, verbis, quia addit exempli vsum sua interpretatione. Cæterùm præter hoc factum, huc pertinet etiam, quòd resumptis vestibus & recumbens ad mensam, cœnam suam instituit: nam voluit suos in sui cõfessione singulariter confirmare, ne metu periculorum ab ipso deficerent.

Porrò quare cœnæ institutio hîc sit omissa à Ioanne, probabile est, quod solet hîc afferri: scilicet, cùm ab aliis sit luculenter & copiosè descripta, noluisse in eadem re occupari: cùm hoc videatur peculiare Ioannes habere, vt παραλειπόμενα scribat, nominatim ea, quæ ad diuinitatẽ Christi pertinent, paucis exceptis, quę cum aliis habet communia.

Accedit quòd suprà capite 6. diffusè disseruit de ratione mãducationis, quæ etiamsi ante institutam cœnam contigere: tamen quomodo caro Christi mãducari debeat, & sanguis illius bibi dilucidè indicãt. Quare in ea traditione maneamus, quam sæpe iam in hac schola audiuistis. In cœna duo nobis exhibet, vnum externum, aliud internum: externa sunt panis & vinum sym-

bola, quæ alunt corpus, & repreſentant ſenſibus res alias. Interna ſunt ſanguis & caro Chriſti, quæ fide ſumimus: & vt fides minimè eſt ficta: ita corpus Chriſti minimè fictiuè ſumit, ſed verum amplectitur, ſedens in gloria Patris. Quomodo autem panis dicatur corpus Chriſti, & vinum ſanguis illius, indubitata eſt ſententia noſtra, ſymbolicè & ſacramentali modo, vt circuncifio dicitur fœdus Domini, velamen dicitur poteſtas, quam in capite habere debet mulier.

Itaque vera accedamus fide, & de modo ne ſimus nimium cõtentioſi, ne extra oleas currendo, amittamus veritatem. Rectè inquit Auguſtinus, Quid paras dentes & ventrem, crede & manducaſti.

LE-

LECTIO QVARTA DE cœna Domini ex prioris ad Corinthios Epistolæ capite vndecimo.

*

Vers. 13. *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis, Dominum Iesum ea nocte, qua proditus est, accepisse panem:*

14 *Et gratijs actis fregisse, ac dixisse, Accipite, edite, hoc meum est corpus, quod pro vobis frangitur: hoc facite ad mei recordationem.*

15 *Itidem & poculum postquam cœnasset dicendo, Hoc poculum est Nouum illud Testamentum per meum sanguinem: hoc facite quotiescunque biberitis ad mei recordationem.*

16 *Quotiescunque enim ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annuntiatis, vsque quò venerit.*

17 *Itaque quisquis ederit panem hunc, aut biberit poculum hoc Domini indignè, reus tenetur corporis & sanguinis Domini.*

18 *Probet autem quisque seipsum, & ita de pane illo edat, & de poculo illo bibat.*

19 *Nam qui edit & bibit indignè, damna-*

tionem sibi ipsi edit & bibit, non discernens corpus Domini.

MYsteria celebramus his diebus Christianismi, quibus orbis terrarum nihil habet vel maius, vel dignius. Hinc cœtus maiores & frequentiores facit populus, vt testetur amorem erga Christum, desiderium discendi, vt audiendo verbum Dei, paratior sit ad cœnam Domini. Nam in hac nostra mystagogia sunt hæc primaria, audire negotium redemptionis nostrę, repetere causas mortis Dominicæ, nostram deplorare sortem, propter quos Dei Filius mori debuit, ac cœnam, quam suis reliquit, pia mente celebrare.

Refert Athanasius in Apologia ad Constantium Imperatorem de Alexandrino populo, quòd tanta frequentia ad Pentecostes & Paschatis festa confluxerit, vt senes quidã, puellæ & pueri compressi, semimortui domum relati sint: diuina tamẽ clemẽtia nemo ex his mortuus. Quo testatur peruetustam esse consuetudinem Ecclesiæ, vt in

in solennitatibus mysteriorum Christi frequentiores fiant cœtus.

Et quanquam in nostris fortè non sit tantus ardor, non par studium, non eadem etiam cura: tamen gratias Deo debemus, qui hos cœtus nobis conseruauit, dandáque opera, vt nostro studio & opera auctiores reddantur. Quod fiet, si iuuentus præsens, rectè imbuta in his mysteriis, partes suas in frequentando & audiendo verbum Dei, obierit studiosè. Hanc diligentiam iuuabimus, quoad fieri potest, ideóq; hunc Apostoli locum breuiter explicabimus, vt paratiores ad hanc rem reddamur.

Docuerat D. Apostolus Corinthios per sesquiannũ, vt est videre in Act. 18. quo tẽpore summam veræ religionis explicuit, vsum & sacramentorum addidit. Ac de Baptismo coniectura sumi potest ex prima Epistola cap. 1. vt fatetur se Caium & Chrispum Baptizasse, & familiam Stephanæ. De cœna verò hinc cõiectura depromi potest, quia quód illis tradiderat in hac re testatur accepisse à Domino. In his erãt etiam alij mores, vt communio bonorum, vt est Act. 2. Communes epulæ & similia, quæ tanquam per ἀπόῤῥοιαν ad eos defluxerant. Verùm vt fieri solet, absente Apostolo, has res multis contaminauerant modis, hoc in-

Argumentum.

telligens Apoſtolus, Eccleſiæ illi abſens etiam non defuit: ſed per Epiſtolam corrigit hîc nominatim illos errores, qui in vſum cœnæ irrepſerant, eóſque reuocat ad primum ſuum inſtitutum, vt ſciant, quomodo in ipſa cœna res ſit peragenda. Sed operæpretium fuit etiam admonere quid factâ cœna piis faciendum ſit, ideóque de prædicanda morte Domini admonitionem neceſſariam addidit, ſimiliter etiam, quo animo accedendum ſit, vt ſcirent, quid illis faciendum eſſet, ante cœnæ vſum: oportet enim in his actionibus certo modo paratis & expiatis animis accedere. De his omnibus ſtudioſè & piè ſuos Corinthios admonet.

Ex quibus hanc conſtituamus ſententiam tanquam ſcopum & πρότασιν D. Apoli, ad quam animos veſtros intendite.

Πρότασις. Corinthiis non priuato arbitrio, ſed ad inſtitutum Apoſtoli cœna Domini celebranda fuit religioſè & cautè. Hæc propoſitio mentem Apoſtoli probè exprimit, & inſuper inſeruit diſtributioni.

I. Oſtendit, quomodo ipſi priuato iudicio cœnam hanc celebrarint, nimirum ita, vt alias publicas commeſſationes, quod ſanè in hac re ſacratiſſima non licebat, ideóque hac in parte grauiter eos reprehendit.

II. Quo-

II. Quomodo ad inſtitutum Apoſtoli debuerit celebrari, & cur tãtopere hoc inſtitutum vigeat, nimirum quia Dominica eſt traditio : qua occaſione formulam inſtitutionis repetit ipſius ſaluatoris verbis.

III. Quomodo etiam religioſè ab illis celebrari debeat, mortem Domini annunciando, ſignificans, quales à cœna diſcedere debeant, non ebrios vino, ſed ebrios Spiritu ſancto, vt fiant præcones mortis Dominicæ.

IIII. Vt cautè quoque accedant ad hanc ſynaxin docet, quo pertinẽt illa, quæ de probatione priuata ſubiicit. Hæc quatuor ſunt in loco Apoſtoli, quæ complexi ſumus breui propoſitione, 1. Non priuato arbitrio 2. ad inſtitutum Apoſtoli, 3. religioſè. 4. cautè quoque, quæ ſic appellabimus, 1. ἁμαρτήματα, 2. παράδωσιν, 3. καθῆκον, & 4. δοκιμασίαν.

I. Ἁμαρτήματα.

Dixi de argumento propoſitionis, ac partibus, iam animos ad contextum conuertite, vt appareat, quomodo hæc ex præſenti loco poſſint doceri.

I. Error in eo eſt, quòd non εἰς κρεῖττον, ἀλλ' εἰς ἧττον cõuenirent, quod eſt, non me-

liores reddi ex cœnæ vsu: accedebant enim auari, superbi, litigiosi, libidinosi, tales etiã recedunt, ac perdurant in vitiis assuetis, quod sanè est in deterius accedere, res illorum in dies peiores fiunt, peccato magis magísque sese onerant. Exemplum sume in Corinthiis, libidinosos arguit locus 1. Cor. 5. cùm scortatio eis obiicitur, & nominatim, quòd in se ferant incestum. Litigiosi verò sunt 1. Cor. 6. adeò vt etiam litigent coram Ethnico magistratu. Scortationem etiam in ipsis notat publicum prouerbium, Corinthiari, quod in eorum scorta & libidinem taxandam excogitatum est. Vt molles Simonides quoque vocauit. Κορινθίοισι δ' οὐ μέμφεται τὸ Ἴλιον. Adde testimonium hîc esse ebrietatis, quòd infrà dicit, vnus esurit, ebrius est.

Ita quidem illi conueniebant non εἰς κρεῖττον, ἀλλ' εἰς τὸ ἧττον, hoc est, deteriores in dies euadebant. Sic Chrysostomus explicat οὐ προβαίνετε εἰς ἀρετὴν, hoc est, non facitis progressum in virtutem.

Deinde hoc nomine quoque in peius conueniunt, quòd facerent hoc cum offendiculo aliorum: nam illorum exemplo proximus iuuari & ædificari debebat, nomen etiam Domini laudari, & Euangelium cohonestari, cùm potiùs contrà fiant omnia, illo-

illorum petulantia & ἀταξία.

Cogitemus ergò, quomodo nos in melius, & non in deterius conueniamus ad hãc Domini cœnam, si scilicet meliores inde reuertamur, si exemplo & vitæ emendatione alios ædificemus. Huc pertinet, quod de Encæniis celebrandis & ornãdis inquit Nazianzenus χθὲς ἦσθα θεατρικὸς, heri fuisti theatri spectator, hodie sis θεωρητικὸς, hoc est Dei contemplator. Heri fuisti λοίδορος conuitiator, hodie εὔφημος bene loquens, etiam de inimicis. Heri fuisti κωμαστὴς, id est commessator, hodie sis σωφρονιστὴς, id est sobrius: Heri eras οἰνοπότης vinibibulus, hodie sis ὑδροπότης, aquæbibulus. Ita quidem εἰς τὸ κρεῖττον, & non εἰς τὸ ἧττον conueniemus.

Magna olim gloria Gorgias Leontinus profitebatur, quòd λόγον ἥττονα posset reddere κρείττονα, hoc est, ex causa deteriore meliorem. Maior Christiani hominis in hac re est gloria & laus, si βίον ἥττονα vitam deteriorem, faciat κρείττονα meliorem, in quam rem debemus studiosè incumbere.

II. Error est, quòd schismata & hæreseis inter sese alant, hoc est, dissidia & sectas. De schismatibus diximus apud Ioannem cap. 7. Hic expende schismata Corinthiorum, primùm alebant illa ex doctorũ

æmulatione, 1. Cor.1. Ego ſum Pauli, ego ſum Apollo, ego verò Petri, ego Chriſti: nam cum Paulo ibi docuerat Apollos, & qui ex Iudæa venerant doctrinam à Petro audiuerant: ita ex doctorum nominibus inſtituebant ſectas, vt pauciſſimi eſſent qui Chriſti dicerentur eſſe.

Deinde ex præſtantia donorum arrogantiam ceperant, vt ſeſe inuicem contemnerent, adeò vt mulieres etiam inter eos aperto capite incederent, & docendi munus ſumerent. Hinc graue præceptũ. 1.Cor. 14. Mulieres veſtræ in Eccleſia ſileant, velatæ vt ſint, etiam hoc ipſo capite præcipit.

Demum in articulis fidei manifeſtæ ſunt hæreſes apud eos: nam reſurrectionem quidam negabant, 1. Cor.15. Quòd ſi Chriſtus prædicatur reſurrexiſſe à mortuis, quomodo dicũt quidam inter vos reſurrectionem non eſſe?

Nos etiam obſeruemus, quomodo hodie negotium cœnæ ad ſchiſmata faciat, à multis contentiosè tractatur & explicatur hic locus, vt videãtur data opera velle ſchiſmata defendere. Alij etiam in reliquis non ferunt moderatas & iuſtas negotij explicationes, niſi diris inuectiuis & anathematiſmis aduerſariæ partis etiam conſtent. Hoc non eſt ſepelire ſchiſmata, ſed tueri & defende-

ſendere. Qui ad commune incendium cõcurrunt, non faciunt boni viri officium, ſi incendio materiam ſuppeditent: ſed omnibus modis ſubtrahenda eſt flammis occaſio vlteriùs graſſandi, quod optimi ciues ſolent facere. Ita ſanè cordati miniſtri erat diſſidiis finem imponere, & occaſiones pręſcindere: ſatis longè latéque incendium ſacramentarium depopulatum eſt Eccleſiam, & quis tandem finis, niſi miniſtri hoc inceperint ſepelire?

Peccant in hac parte principes & magiſtratus, qui alios damnant & armis inuadũt, eo nomine, ſi non idem profiteantur in hac cauſa, quod ipſi, conſenſus non ita obtinebitur. Summa eſt, negotium cœnæ occaſio nobis eſſe debet ad conſenſum, ad concordiam & pacem. Sic 1. Cor. 10. Omnes de vno pane participamus: par igitur eſt, vt omnes vnum ſimus in Chriſto.

III. Ἁμάρτημα eſt, quòd ex Dominica cœna fecerint priuatam, ἕκαστος, inquit, ἴδιον δεῖπνον προσλαμβάνει. Aſſueti erant Græci epulis communibus, quales Spartani à Lycurgo acceperant, vt ſcilicet ciues frugaliùs viuerent, maiori familiaritate & concordia coaleſcerent. Cùm igitur D. Paulus cœnam inſtitueret apud Corinthios, videbatur multùm abeſſe à Syſſitiis Laconicis,

ideóque faciliùs mos publicè epulãdi recipici poterat: sed quemadmodum Syssitia in luxum abierũt Spartis, ita Agape Christiana apud Corinthios. Porrò cõmunes fuisse Christianis epulas in Agape, videre est. Act.2. & apud Tertull. in Apologet. cap.39 vbi inquit, cœna nostra de nomine suam rationem ostendit, dicitur ἀγάπη, id quod dilectio penes Græcos est, inopes quosque isto iuuamus refrigerio, nihil vilitatis, nihil immodestiæ admittit. Non priùs discumbitur, quàm oratio ad Deum prægustetur, editur quantum esurientes cupiunt, bibitur quantum pudicis satis est. Hic mos diu mansit inter fideles: sed considera quomodo mox apud Corinthios sit deprauatus.

Primùm δεῖπνον κυριακόν, hoc est, commune conuiuium faciũt priuatum, cùm tamen ἀγαθὰ δεσποτικὰ debeant manere communia, & non in priuatos redigi vsus. Deinde hæc priuata conuiuia præoccupãt, hoc est, ita instituunt triclinia sua, vt alios excludant, quod intelligi potest primùm de cibis allatis, quasi dicat, quilibet quod attulit in commune, hoc ipso frui vult suo iure, quasi in propria domo. Hoc modo perstringuntur ditiores, qui licet bene instructas afferrent mensas: faciebant tamen hoc non cum pauperum vtilitate. Deinde potest

test intelligi, quòd à iure communionis arcerent reliquos omnes: singuli verò hîc dominari cuperent, & pares cum paribus congregari, alios non curarent in suis tricliniis.

Deinde hîc aliud incidit vitium, ebrietas, quo modum non seruant in summa inæqualitate, *alius esurit, alius ebrius est:* non enim contentus est dicere, alius esurit, alius verò satur est, quæ contraria fuissent, sed excessum indicat.

Tertiò ad contemptum Ecclesiæ facit, *en Ecclesiam Dei contemnitis,* finem indicat, quò faciat illorum commessatio, ad contemptum scilicet Ecclesiæ. Theophyl. & ante illum Chrysostomus, ad locum referunt, quasi dicat ipsi loco fit iniuria, in quo cœtus fiunt, ac si hodie dicas templum ipsum lapideum contaminatur. Verùm Ecclesiam Dei hîc malo de piis intelligere: nam hos contaminatores sacrorum ita extra Ecclesiam ponit, vt ad modestiam redigat.

Quartò accedit manifestus pudor pauperum: nam hîc patebat, quis nihil attulisset, quis pauper, quis diues esset. Erat autem agape ob id inducta, vt pauperes à ditioribus acciperent, vnde possent viuere, quod hîc negligitur.

Hodie error hic frequens eſt: nam in cœna Domini in Papatu vnus ſacrificus edit, reliquis ſpectantibus, vt non poſſis immeritò dicere, non licet hîc cœnam Domini edere, quilibet enim propriam præoccupat cœnam.

Tres illi errores ſunt non pœnitendi, magnum eſt in deterius cõuenire, maius ſchiſmatata alere, maximum cœnam Domini communem, priuatam reddere.

II. Παράδωσις.

His erroribus opponit ſuam inſtitutionem, à qua non debuerunt recedere. Acſi quæras, cur tantopere vrget inſtitutionem illam? parata iam eſt: *Nam accepi à Domino, quod tradidi vobis.* Argumentum ſic colligit, in cœna Domini ſolius Chriſti debet ſeruari formula: ſed mea illa inſtitutio vobis relicta, hanc ipſam formulam complectitur: ergò in hac debuiſtis manere.

Panis. Deinde ſubiicit hanc Domini formulam, in qua duo ſunt: nam partim de pane, partim de poculo loquitur. De pane agens, Cõſidera primùm quid Chriſtus faciat, *accipit,* deinde *gratias agit,* tertiò *frangit*, quæ omnia de more patrio ſumpta ſunt: nam in agni Paſchalis eſu, ſenior illa facere ſolet accipit panem adiunctis precibus benedicit

dicit, ac distribuit.

Cæterùm quid Christus gratias egit? nimirum pro misericordia mortalium generi exhibita, quòd redemptionis hostia adesset, precibus suis Deo Patri Ecclesiam commendans.

Fractio autem distributioni inseruiebat, alij ad mortificationem referũt, cuius quidem hic typus fuit & vmbra, reuera tamen fractio in Christi corpore non habuit locum, quemadmodum etiam in agno Paschali.

Dicit autem, primùm iubet accipere, deinde edere, tertio ἐκθέσει rem explicat, *hoc meum est corpus*. Obseruent studiosi pr̃o subiectum esse, reliqua prædicato annecti μου ἐστι τὸ σῶμα, hoc est, ἐστι τὸ σῶμά μου. Ac rectè explicatur per metonymian, qua signum, vt sacramentum corporis sui dat: corpus tamen suum appellat, non tamen inane signum est, quia fides non nititur inanibus hîc, & habet verbum Dei annexum. Modum autem si quæras, respondemus spiritualem esse, coniunctionem si petas, dicimus sacramentalem esse: nec est quòd contentiosè locum hunc diuexemus.

Quartò finem indicat, *hoc facite in mei commemorationem*, hîc facere quidam accepere pro sacrificare, quasi dicat, hoc sacri-

ficate, hoc eſt, offerte Deo Patri, quod gloſſema ineptũ eſt. Alij ad omnia ſuperiora referũt, hoc facite, quid? quod me vidiſtis facere, accipite ſic & frangite, ac inter vos diſtribuite: ſed non ſatis cõtinua eſt interpretatio: nam in altera ſacramenti parte, quoque repetit hoc facite, cùm tamen ad fractionem non poſſit referri, ideóque ſimplicior & verior eſt ſententia, vt *facite* ad ſuum copulatum referamus. *Hoc facite*, hoc eſt, cœnam celebrate in mei commemorationem: ſententia enim Domini eſt non in alterius nomine hunc ritum eſſe repetẽdum, ſed in ſaluatoris Chriſti ſolùm nomine, nec ad fractionem voluit hîc nos ligare.

De poculo eodem modo loquitur, explicat poculum, *Nouum Teſtamentum eſt in meo ſanguine*, Aperta eſt hîc ſynecdoche, nam poculũ pro vino dixit, & vinum ſymbolum erat ſanguinis, vt ſuprà panis corporis. Deinde memoriam ſui repetit, *hoc facite*, hoc eſt, celebrate, ne ad fractionem reſtringas, *in mei commemorationem*: voluit enim ſui memoriam apud nos eſſe frequentem, ideóque ſacramentum etiam hoc in crebro vſu.

III. Καθῆκον communicantium.

In celebratione formula Chriſti ſeruanda

da est, quam Apostolus Corinthijs tradiderat. Nunc quid post communicationem seruandum est? *Mortem Domini annuntiate, donec venerit.* Primùm mortem Domini annuntiare debent auditores, qui communicant, hoc est, læti redire, & Christo gratias agere, pro beneficio hoc, mortem illius annuntiare, hoc est, laudare, commendare, diuulgare, longè latéque spargere vt multis innotescat. Sic Christus promittit mulieri Matth. 26. quòd factum illius prædicãdum sit, vbicunque doceretur Euangelium hoc. Deinde annuntiari debet etiam à ministris, vt intelligas cœnam sine concione non esse habendam: debet enim coniuncta esse cum doctrina, vt auditores rem intelligant.

Deinde addit, donec venerit, significans in hac vita cœnæ vsum esse, qui post hanc vitam desiturus sit, & iugem sine intermissione prædicandam mortem Domini, quia nondum venit. Obserua etiam panem & poculum manere post consecrationem, cùm Apostolus eadem repetat nomina.

Religiosè sic debet agi cœna Domini: sed cur hoc? Ratio est, à pœnarum magnitudine, quas incurrunt incauti hoc loco. *Itaque quisquis*, inquit, *ederit panem hunc, aut biberit de poculo Domini indignè, reus erit corpo-*

ris & sanguinis Domini.

Hîc duo quæri solent, primum, quid sit *edere & bibere indignè*: alterum est, quid sit *esse reum corporis & sanguinis*. Quòd prius attinet, ἀναξίως edere & bibere non intelligamus, vt prophani homines solent, qui rem fœdam & indignam iudicant cœnam Domini: nam hoc repugnat sententiæ Apostoli.

Deinde indignè etiam non ad virtutum penuriam pertinet: non enim vult nos posse nos ipsos eo sacramento dignos reddere, cùm omnes peccatores simus, nec etiam ad vestitum & habitum: quòd referat hoc vel illo habitu accedere. Sed indignè ἀναξίως sumunt ex superioribus, primùm qui non in melius accedunt, deinde qui schismata in ea alunt, tertiò qui priuatam faciunt, quartò qui formulam Christi mutant, adde qui indecenter, immodestè accedunt, non perpendunt negotij magnitudinem, quod faciunt ἄθεοι, impœnitẽtes & similes. Hinc dignè edunt & bibunt, qui piè accedunt, cum emendandi proposito, cum fide & spe.

Quomodo ergò, *rei sunt corporis & sanguinis Domini?* hoc est, pœnas debẽt. Chrysostomus rectè explicat μηδὲν ἐντεῦθεν καρπούμενος, quia nullum hinc aufert fructum, despicit pauperes, symbolis abutitur, ἄτοπα alia

alia committit. Reus igitur eſt, quia nō accedit ſecundum inſtitutum Domini: adde, quia tales fide carent,& quanquam ſymbolis iſti ſolùm fruantur (quantum enim quiſque fidei huc adfert, tantum accipit) tamen rei ſunt, quia in leges cœnæ peccant.

IIII. Δοκιμασία.

Quid in cœna & poſt cœnam ſit faciendum hactenus docuit, ſupereſt vltima admonitio, quæ docet, quid nobis ante cœnam ſit faciendum, vt dignè accedamus, pertinent illa ad quartum propoſiti noſtri inſtitutum, quo diximus cautè quoque celebrandam. Quomodo ergò cautè celebrabimus? *Probet autem homo ſemetipſum: & ſic de pane illo edat, & de poculo illo bibat.*

I. Δοκιμασία examen hîc intelligatur, & hominis iuſta cenſura, quæ priuata eſt & publica, publicam hîc non commendat, quia de alterius corde nemo iudicat facilè, niſi ipſe Deus, qui eſt καρδιογνώστης.
Priuata autem cenſura vtiliſſima eſt, quòd conſcientia ſit in quolibet oculatiſſima, hinc Chryſoſt. ait ἀμάρτυρον illius eſſe ἔλεγχον. Hinc paſſim probatur Socratis illud γνῶθι σεαυτὸν: ita Apoſtolus hîc iubet ἑαυτὸν probare, nō alium, ex quo intelligimus eos

ad cœnam non esse idoneos etiam, qui se probare non valent, hinc infantes & pueri, iuuenes etiam non bene instructi admitti non debent, cùm seipsos probare non possint.

Deinde cōsistit illa proba in his ferè capitibus: primum, quantum cognitione profecerim, res enim & negotium cœnæ intelligi debet, quid sit, ad quos pertineat.

Deinde qualis mea in his sit fides, hoc est, quantum Christo fidam, quantum illi tribuam, an pro saluatore agnoscam seriò & putem illius mihi sufficere meritum.

Tertiò quantum velim etiam illius nomine præstare, quantum proximo velim ignoscere, an mores possim emendare, an displiceat vita acta.

Demum quantum etiam possim, ac in facultate meritò nobis est desperandum, nisi ad Christi recurras auxilium. Satis igitur in præsens sit, piam & constātem voluntatem domino offerre piè & honestè viuendi: in facultate autem illius imploremus auxilium, vt infirmitati nostræ succurrat. Ista in δοκιμασία satis esse iuuentuti possunt.

Apostolus repetit hîc superius argumentum, vt in metu Corinthios retineat, *Iudicium sibi sumit*, hoc est, res illi cedet in

pœnas

pœnas. Hîc temporalis illum consequitur pœna, ac nisi emendet se, tandem non aberit æterna quoque pœna. Ratio est, *quia non diiudicat corpus Domini*, hoc est cœnam Domini, & panem hunc, vt prophanum habet, epulum hoc non distinguit à Græcorum Syssitiis.

Probemus ergò nos hodie, quia communicaturi sumus cras, imitemur Apostoli cōsilium, nostras excutiamus manticas, ne more hypocritarum festucas colligamus ex alterius oculis, trabes autem in nostris negligamus. Idem nos facere iubet Apostolus 2. Cor. 13. Vos ipsos tentate, an sitis in fide, vos ipsos probate, annon cognoscitis vosmetipsos, quòd Iesus Christus in vobis est?

Et in præsenti loco mox subiicit, si nos ipsos iudicassemus, haudquaquam iudicati fuissemus. Hoc vt faciamus seriò & ex animo, det nobis Dominus Iesus Christus, Amen.

LECTIO QVINTA DE cœna Domini ex prioris ad Corinthios Epiſtolæ capite vndecimo.

*

Verſ. 24 Et gratijs actis fregit, ac dixit: Accipite, edite, Hoc meum eſt corpus, quod pro vobis frangitur: hoc facite ad mei recordationem.

Πρότασις.

VI ſacra adituri ſunt, ad iſta duo imprimis debent reſpicere, Primum vt inſtituti ſui expreſſum habeant verbum Dei. Etenim hîc, non vt in politicis rebus & vita communi, liberæ ſunt actiones. Hinc populo Dei nullum cultum Diuinum licebat exercere, qui priùs non lege expreſſa conſtitutus eſſet: & Prophetæ paſſim ad verbum Domini reuocant. Alterum vt excuſſa ſit voluntas, ne temerè & impurè ſacra accedamus: nam ſic magis obſunt quàm proſint. Inde Habacuc rectè de ſe dicit, dum pararet ſeſe ad voluntatem Domini percipiendam, Super cuſtodiam meam ſtabo, & ſpeculor vt videam quid mihi loquatur Dominus,

Habac. 2.

nus, & quid respondeam ad corruptionem mei.

Applicatio ac minor propositio.

Opinor vos intelligere quid velim. Accessuri sumus mysticam Domini mensam, quæ vos de beneficiis Christi admonet. In hac actione respicite igitur ad ista duo, verbum Dei, inquam & vestram voluntatem. Verbum expressum habet mādatum: quod mentes erigit & cōfirmat, hunc ipsum cultum placere Domino. Voluntas verò cuiq; dictabit, quo fructu velit accedere. At debet hîc excussa, & probè examinata esse mens nostra, vt voluntatem regat ad sui censuram. Nam stipulamur hîc nouam vitæ emendationem, nouo charitatis vinculo nos nobis inuicem obligamus, Christo quoque ipsi nos coniungimus.

Ac ne fallamur hac in causa, scire debemus triplex esse genus communicantium: Alij accedunt ad salutem, πρὸς τὴν σωτηρίαν, quibus reuera hoc epulum est ἐφόδιον ζωῆς αἰωνίου, hoc est, viaticum vitæ æternæ: alij sumunt cœnam Domini ad iudicium, πρὸς κρῖμα, hos dicit Apostolus indignè edere & bibere de mensa Domini. Alij demum sumunt ad condemnationem: nam indignorum duplex genus est: quidam indigni sunt, qui παιδεύονται & deinceps discunt dignè sumere, quidam verò indigni semper ma-

nent, qui nulla caſtigatione Domini emendantur, hi ſumunt ad condemnationem, πρὸς κατάκριμα.

Quare etiam atque etiam conſiderate, quo fine quiſque velit accedere. Ac dubium non eſt, quin ſinguli myſti cum hunc panem cupiant ad ſalutem percipere. Conſequens igitur fuerit vitam probè emendare. Qua in re velim vos vehementer eſſe Pythagoræos, cuius celebre eſt dictum, πῆ παρέβην; τί δ᾽ ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη; hoc eſt, Exceſſi quidnam? deliqui? quid vel omiſi? Aut magis Chriſtiani ſimus: dixit enim Chriſtus Matth. 5. Si munus tuum ad altare attuleris, & recordatus fueris quòd frater tuus aliquid contra te habeat, relinque ad altare munus tuum, ac abi, & reconciliare priùs fratri.

Itaque ſtemus & nos ſuper cuſtodiam noſtram, & audiamus quid nobis loquatur Dominus, & quid reſponſuri ſimus ad corruptelam vitæ noſtræ.

Argumentum. Ac quòd Cœnam Domini attinet, verbum Dei profert Apoſtolus, vt corrigat abuſum, qui irrepſerat, ac diligenter ad primam inſtitutionẽ reuocat. Summa eſt: Apoſtolus Domini verbis ſacrum hoc nobis commendat ab authore, à forma, tempore inſtitutionis, materia, fine, vſu, & abuſu,

abusu, quæ singula suis locis explicantur.

In præsentia ex toto contextu, illam periodū solùm delegimus, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον, nec fecimus id sine certa & graui ratione. Propositio.

Nam in hoc commate, fundamentum totius negotij consistit: quo nisi rectè intellecto reliqua vix probè intelligentur. Deinde reliqua verba satis plana ac perspicua sunt, quicquid obscuritatis in eo negotio hîc latere videatur. Præterea hîc contentionis totius cardo vertitur. Quare iudicaui necessarium esse, vt iuuenes certum ac perspicuum huius loci haberent intellectum. Hunc quoad fieri potest proponemus diluta & facili oratione: quod vt intelligatis apertiùs, hoc vtemur ordine. Αἴτιον.

Primò ostendemus, quis sit genuinus verborum ordo in hac propositione, *Hoc est corpus meum*: nam contentionum ardor, variam peperit in his constructionē. Deinde quomodo panis sit, & dicatur corpus Domini. Tertiò cùm panis symbolicè sit corpus Domini, quomodo Christus suæ cœnæ adsit, & fidelibus quoque communicātibus. De his quoad fieri potest, breuiter, & dilucidè agemus. Partes.

Quòd ordinem verborum attinet, quadruplex discrimen reperio. Tres priores

ſententiæ in eo conſentiunt, quòd in propoſitione hac, τῦτο, ſubiecti loco ponant & interpretentur. Quarta in totum ab illis diſcrepat: nam τῦτο prædicatum eſſe contendit, & τὸ σῶμά μυ, trãsfert in locum ſubiecti.

Vera ſententia, hoc ſcil. hic panis eſt corpus meum.

Prima ſententia veriſſima eſt, ab hac ergò ordiamur: debetur enim in omnibus primatus veritati, τῦτο ſcilicet hic panis, quem vobis offero, hic, inquã, panis eſt corpus meũ. Nã pronomen τῦτο reſolui debet, vt in aliis multis locutionib. in id quod demonſtrat, demõſtrat autem panẽ: quare in ordinanda ſententia ſic reſolui debet: τῦτο, hoc eſt ὁ ἄρτος ὅδε. Huc facit quòd eadem verborum collocatio tam diligenter ſeruata eſt apud Matth. 26. τῦτό ἐςι τὸ σῶμά μυ & de ſanguine τῦτο γάρ ἐςι τὸ αἷμά μυ. & Mar. 14. λάβετε, φάγετε, τῦτό ἐςι τὸ σῶμά μυ, & de ſanguine ibidem, τῦτό ἐςι τὸ αἷμά μυ τὸ τῆς καινῆς διαθήκης. Lucas quoque cap. 22. collocationem hanc ſeruauit, τῦτό ἐςι τὸ σῶμά μυ. Retinenda igitur eſt naturalis verborum collocatio. Certiſſimum enim eſt, demonſtratiuum referri ad id quod offert. Hinc illud nectitur argumẽtum. τῦτο quid denotat? id quod acceperũt diſcipuli. Quid illi acceperũt? quod obtulit Dominus. Quid obtulit? quod priùs ipſe acceperat. Quid accepe-

acceperat? panem. Ergò panem indicat particula τοῦτο. Hæc vera & perſpicua eſt ſententia. Altera ſententia eſt eorum, qui τοῦτο non referunt ad id quod offert Dominus diſcipulis: ſed ad ſeipſum ſedentem in eadem menſa. Secundùm hos aliud obtulit, & aliud monſtrauit. Obtulit panem myſticum, & monſtrauit ſuum corpus, ſedens in menſa: quaſi dicat, accipite hunc panẽ, hoc enim quod hîc ſedet vobiſcum, eſt corpus meum, quod pro vobis frangitur: ſed argutior viſa eſt hæc ſentẽtia, quàm vt aſſenſum conſequeretur: diſplicuit etiam lectoribus ipſis vtrinque in contentione huius negotij.

Tertia idẽtica propoſitio.

Tertij ita interpretantur propoſitionem, *hoc eſt corpus meum*, id eſt, hic panis quem videtis, & corpus meum inuiſibile, eſt corpus meum. Scholaſticorum hæc doctrina fuit, qui propoſitionem vocarunt identicam. Dicitur identica propoſitio, quæ per eoſdem terminos fit, vel idem ſignificantes, τὸ ταὐτὸ: hinc ταυτότης, cùm idem de ſeipſo dicitur. Porrò à parte ſubiecti, coniunctam conſtituunt, vt ſeruẽt naturam panis. Alij ſimplicem vtrinque fecerunt: ac per panem nihil aliud monſtrari, quàm quod in prædicato explicatur. Ita quidem μετουσία ſtatuitur, quam vt vitarent poſteri συμπε-

ϖλεγμένον ὑποκείμενον dixerunt esse. Sed nẽ sic consistit sententia illa, cùm Christo affingant duplex corpus, vnum visibile, de quo loquitur prædicatum alterum inuisibile, quod in subiecti explicatione coniungunt pani.

Quarta sententia à superioribus prorsus varia: nam sic ordinant illi propositionem hanc, τὸ σῶμά μου ἐστὶ τοῦτο. vt subiectum sit corpus: prædicatum verò voce τοῦτο indicetur, vt sententia sit, Meum corpus est panis scilicet cœlestis. Videntur illi aliquid dicere: nam rogati, has suæ sententiæ proferunt rationes.

Primùm confugiunt ad articulum posteriori membro adiectum, qui aliàs solet subiectum indicare, vt in illo Ioãnis θεὸς ἦν ὁ λόγος. Posterius subiectum est, propter articulum: Deinde aiunt idem hîc dici, quod Ioannis 6, ἡ σάρξ μου ἀληθῶς ἐστι βρῶσις: ibi sanè ἡ σάρξ subiectum est, quod illi per σῶμα hîc explicant, & βρῶσιν per τοῦτο. Demum his addunt authoritatem Epiphanij, qui dicit τοῦτό μου ἐστὶ τὸ ῦ.

Λύσις. Sed nos hisce respondemus non huc pertinere. Nam quòd regulam de articulo attinet, dicimus verissimam quidẽ esse, & vtilem in multis propositionibus: attamẽ non quilibet articulus subiectum monstrat, cùm

sæpe

ſæpe & ſubiecto, & prædicato ſit additus.
Rem paucis declarabimus. Articulus vel vnus eſt in propoſitione ſeruátque naturalem verborum collocationem, vt 1. Ioannis. 4. ὁ θεὸς ἀγάπη ἐστι. Deus eſt dilectio. 1. Ioan. 3. ἡ ἁμαρτία ἐστιν ἀνομία, Peccatum eſt iniquitas. Rom. 7. ὁ νόμος ἁμαρτιά ἐστι. In his facilis diiudicatio de articulo, cùm natiua ſit verborũ ſeries, & articulus ſubiecto naturaliter addatur. *De prima regula.*

Aut vnicus quidem eſt articulus, ſed ex traiectione eſt mutatus verborum ordo, vt Ioan. 1. θεὸς ἦν ὁ λόγος. Io. 4. πνεῦμα ὁ θεὸς, Spiritus eſt Deus. In his & ſimilib. vtilis eſt natura articuli: nam veram conſtructionem indicat, & ipſum ſubiectum monſtrat, vt ſic ordinetur ſententia, ὁ λόγος erat Deus: & ὁ θεὸς eſt Spiritus.

Aut vtrinque poſiti ſunt articuli, hoc eſt, additur tam ſubiecto, quàm prædicato, vt 1. Corinh 15. τὸ κέντρον τοῦ θανάτου ἡ ἁμαρτία. Ibidem δύναμις τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος: vbi difficilior eſt diiudicatio, attamen ſagaci ingenio notus erit ſenſus, vel ex eo quòd poſteriores voces conſequutiuè ponuntur, de quibus prædicatur ſuus effectus, vt in priore, ἁμαρτία, peccatum cauſa eſt mortis. Itaque illic poſterior articulus monſtrat verba mutata & ſic ordinanda. ἡ ἁμαρτία eſt

ſtimulus mortis.

Eodem pacto in poſteriore propoſitione, ὁ νόμος eſt vis peccati: nam lex cauſa eſt monſtrans peccatum. Prædicantur igitur effectus proprij hîc de ſuis cauſis.

Contrà Ioannis 1. ſcribitur ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων prior articulis hîc ſubiectum monſtrat, quia de Domino loquitur, qui eſt ζωή: reliqua prædicatum ſupplent, Specialia ſemper ſubiiciuntur, generalia prædicantur, niſi vbi idem de ſeipſo dicitur.

Ex his iam patet diſſimile eſſe quod illi afferunt: θεὸς ἦν ὁ λόγος, quæ propoſitio regulæ optimè quadrat: ſed noſtræ huic propoſitioni diſſimilis eſt. Nam noſtra vtrinque habet articulos: illa ex Ioanne ſolùm vna parte ſcilicet ſubiecti: non igitur de his eodem pacto eſt iudicandum.

In noſtra propoſitione τοῦτο, articulare eſt, & ſimul demonſtratiuum, quod reſolui debet in id quod monſtrat, τοῦτο ſcilicet ὁ ἄρτος, hic ſcilicet panis: hunc enim monſtrat, vt diximus, idémque τοῦτο ſubiectum indicat. Simile huic fuiſſet illud, οὗτός ἐστιν υἱὸς τοῦ θεοῦ Ioann. 1. & Ioan. 6. οὗτός ἐστιν ἀληθινὸς ὁ προφήτης ὁ ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον. Vbi οὗτος indiuiduum indicat, οὗτος ſcilicet filius Mariæ Ieſus, de quo prædicatur proprium

ſuum

suum. Sic in neutris articulis Ioan. 6. τοῦτό ἐστι τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ. Τοῦτο, scilicet πιστεύειν in Christum, quod operum Dei quædam est species, de qua prædicatur genus. Huic planè fuisset simile hoc præsens, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, nec illi Ioan. I. θεὸς ἦν ὁ λόγος.

Quòd locum Ioannis 6. attinet ἡ σάρξ μου ἀληθῶς ἐστι βρῶσις: respondemus non eandem esse cum hac, propositionem. Nam Ioan. 6. Cœna nondum fuit instituta, nec etiam illic instituitur: sed diu pòst Hierosolymis est instituta, cùm oratio illa in Synagoga in Capernaum sit habita. Hoc quidem dici potest de vsu Cœnæ illic haberi sermonem: tamen hæ duæ propositiones diuersas habent quæstiones. Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, quæritur hîc, quid panis eucharisticus dici possit ex noua institutione, & nouo vsu, scilicet rectè dici posse Corpus Domini. Illic autem ἡ σάρξ μου ἀληθῶς ἐστι βρῶσις, quæstio est, quis sit fructus carnis Dominicæ fide perceptæ à fidelibus, non carnaliter oretenus sumptæ, cùm carnalis manducatio eodem loco prorsus negetur. *III. Argumentum λύσις.*

Ad Epiphanij locum facilis est responsio. Nam τοῦτό μου ἐστιν τόδε ambigua est sententia: ac potest etiam hoc pacto reddi, τοῦτο, scilicet ὁ ἄρτος μου ἐστι τὸ ἢ scilicet τὸ σῶμά μου: nec opus est hic τοῦτο ad corpus referre, *IIII. Argumentum.*

cùm in propositione, vnde illa transtulit, τοῦτο non corpus, sed panem indicet, & τὸ ὃ ad corpus pertineat. Itaque frustrà illius authoritas hîc affertur, cùm magis contra eos faciat.

Quomodo panis sit corpus Domini.

II. Diximus τοῦτο non aliud indicare quàm panem εὐχαριστικὸν, non corpus Christi præsens in Cœna, aut aliud quoddam inuisibile. Dicẽdum igitur iam nobis, quomodo panis sit, & dicatur corpus Domini. Duas hîc in summa reperio sentẽtias. Prior per tropum rem hanc explicat: altera sine tropo.

Qui tropum constituunt, in eo consentiunt quòd sermo sit metaphoricus, seu improprius, qui explicatione debeat illustrari. Panis enim symbolicè ac mysticè est corpus Domini, quod dicunt, sacramentaliter. Ac alij synecdochen constituunt, respicientes ad totum quod hîc geritur. Duæ enim res offeruntur fidelibus: externa, quæ sensibus percipitur, panis scilicet: & interna, quæ sola fide concipitur, corpus scilicet Christi. Itaque cùm dicit *Accipite, edite, hoc est corpus meum:* panem quidem offert oculis illorum, sed fidei illorum offert suum corpus, & meritorum suorum dona. Sic etiam Irenæus & alij rem hanc explicãt. Attamen ad propositionis huius explicatio-

Bucerus.

nem

nem non satis accedit synecdoche, cum hîc solùm quæratur, quomodo panis sit corpus Domini. Alij catachresin dicunt esse, nec malè: nam per affinitatem quam res signatæ cum suis symbolis habent: nomen ipsum rei, symbolo tribuitur. Figurat quidem id, apta tamen allusione. Quamuis enim symbolum essentia, à re signata longè differat, quia hæc spiritualis est, & cœlestis, illud visibile: tamen quia rem, cui repræsentandæ consecratum est, non figurat tantùm, vt nudæ & inanis tessera: sed etiam verè eam fidei exhibet. Caluinus.

Hanc figuram magis appositè alij dixerunt metonymiam, cùm signis rerum ipsarum nomina imponuntur, &c.

Ac tropum necessarium esse, hinc constat quia symbola manent sua natura, nouo solùm officio ornantur, à quo denominationem sortiuntur. Deinde cùm disparati sint termini in hac propositione, fieri non potest, vt sine tropo rectè intelligatur illius mens. Nunquam enim panis esse potest corpus humanum organicum, vnum igitur esse non possunt, quales etiam illæ sunt, Petra erat Christus 1. Cor. 10. quod Augustinus post Origenem explicans dicit, significasse Christum. Sic Christus est via, est ostium, est vitis. &c. Genes. 17. inquit Do-

minus, Et erit fœdus meum in carne veſtra, vbi de circunciſione loquitur: ac nominat fœdus ſuum, cùm per ſe fœdus & circunciſio non ſint idem: ſed hæc illius eſſet ſymbolum, & quædam teſſera. Sic panis dicitur Chriſti corpus. Auguſtinus contra Adim. cap. 12. inquit, Non dubitabit Chriſtus dicere, Hoc eſt corpus meum, cùm tantum daret corporis ſui ſignum. Et ad Bonifacium in quadam Epiſtola: Sacramenta habent interdum nomen earum rerum, quarum Sacramenta ſunt. Et de doctrina Chriſt. lib. 3. cap. 13. figuratam loquutionem eſſe dicit. Ioan. 6. Niſi manducaueritis carnem filij hominis, &c. quia flagitium videtur præcipi. Itaque ſine tropo propoſitio hæc in Cœnæ inſtitutione non rectè intelligi poteſt.

Porrò hanc ſententiam alij conantur euertere, ac contendunt ſine tropo iſta accipienda, quales in primis ſunt, qui μετουσίαν defendunt. His. n. neceſſariũ eſt negare tropũ, vt purè idẽticam tueãtur propoſitionẽ. Illis accedũt alij, qui licet μετουσίαν negẽt, tamen vnionẽ talẽ conſtituũt ſigni & ſignati, vt non ſit ſine re ipſa ſignum, hoc eſt, vt in Cœna corporaliter adſit Chriſtus: quod deinde diuerſis modis explicãt, quæ tamen omnia in id recidunt: Corpus ſcilicet Chriſti

ſti

ſti adeſſe vel in pane, vel ſub pane, vel cum pane. Hinc illa excogitata noua vocabula, ἐνουσία, ὑπουσία, συνουσία adde ſi libet etiam ἀμφιουσία, & ſimilia. Omnes illi in eo conſentiunt quòd corpus Chriſti cum pane vnione ſacramentali ita coniungunt, vt neceſſariò adſit in Cœna, vt ſumatur ore corporeo vt loquuntur. Sed euertunt ſeipſos, cùm duo concedant diuerſa corpora, panem ſcilicet ſymbolicum corpus, & Chriſti corpus illi vnione coniunctum. Itaque manet tropus. Sed homines callidi hîc excogitarunt medium quoddam verborum genus, quod non purè tropicum eſſet: ſed vt dicunt τροπωειδῆ, hoc eſt, ſimile tropicis, & γράφικα vocant hoc eſt, ſcripturæ peculiares phraſes. Miror illos, tropo adeò iniquos, cùm illum ſimpliciter negare non poſſint: ſed inter ſacrum & ſaxum ſeſe allidunt, ſi τροπωειδὲς eſt hoc dicendi genus: itaque aliquid habet tropi. Adde quòd hi non auſint fateri, purè identicam eſſe propoſitionem, quemadmodum faciunt papiſtæ ſcholaſtici: ſed partim indenticam partim verò diſparatis conſtare terminis: ex quo efficitur, tropum ſimpliciter hîc negari non poſſe,

Manet igitur prior ſententia, Hoc eſt corpus meum, hoc eſt, figura eſt corporis

mei, vel typus, vel Sacramẽtum, ſymbolum, ſignificatione alludens ad ſpiritualem vſum corporis mei, quem in mea morte habetis.

Reperti ſunt medij inter has duas ſententias, qui dicerent cauendam eſſe hanc interpretationem certis de cauſis: ſed mox pari collyrio cicatrices curarunt, cautè ſcilicet eſſe legendum.

Ego ſanè dolendum eſſe iudico Chriſtianos adhuc ignorare quomodo panis ſit corpus Domini, & vinum ſanguis illius: cùm apud Iudæos nemo tam ſtupidus ſit, qui videri velit ignorare, quomodo Circũciſio ſit fœdus, quomodo agnus ſit tranſitus, quomodo ſacrificia legis ſint expiatio peccatorum, quomodo etiam ſacrificium pro peccato dicatur ipſum peccatum. Hęc, inquam, ſine controuerſia norunt: nos noſtra nondum intelligamus Sacramenta?

De modo p̄ſentiæ 3. III. Vltimum nobis reſtat membrum inſtituti noſtri de modo, ſcilicet præſentiæ carnis Domini in Cœna. De qua re interrogatus vir æquè & iuſtè ornatiſſimus, dicebat, non difficile eſſe reſpõdere, attamen periculoſum: nos neque difficile nec periculoſum nobis iudicamus.

Modos norunt adoleſcentes dici apud Dialecticos, quibus natura propoſitionum expri-

exprimitur: quales habēt 4. pręter illos modos, etiam dicunt aduerbia qualitatem significantia, vt eleganter disputat, fortiter pugnat.

Itaque modus hic dicitur qualitas seu forma præsentiæ. Exemplo res intelligi potest. Præceptor adest discipulis, Rex adest subditis: si modum quæras, duplex esse potest. Aut enim illis adest corpore suo, vt præceptor in lectione, cùm vident personam & audiunt vocem eius, Rex aulicis cum quibus cibum sumit, aut corpore absens, authoritate præsens. Sic Rex dicitur vicisse prælio, aut victus, cui tamen corpore suo non interfuit. Sic Christus adest Ecclesiæ suæ modo duplici, aut authoritate, potestate, gubernatione, aut corpore quoque, carne sua. Hoc igitur volunt, qui hîc de modo quærunt: an adsit gubernatione, & efficacia solùm, an verò simul corpore suo glorioso, &c.

Modus itaq; duplex est præsentiæ Christi: aut enim sumitur à Diuina illius natura, quo tanquam Deus adest. Hinc nati sunt illi loquendi modi, Christus adest spiritualiter, adest potentia sua, gubernatione, efficacia, maiestate, energia: nam hæc omnia in idem recidunt.

Aut sumitur modus præsentiæ ab altera

Christi natura, humana scilicet, vt non solùm potentia adsit, sed corpore quoque suo vero. Huc pertinent illæ formæ loquendi, Christus adest corporaliter, carnaliter, naturaliter, essētialiter, realiter, substātialiter, localiter, simpliciter, absolutè σωματικῶς, ἁπλῶς, ὑποστατικῶς actu primo, vel naturali vel absoluto: ἐνεργείᾳ τῇ πρώτῃ καὶ φυσικῇ καὶ ἁπλῇ.

Iam quæstio est, quonam modo adsit Christus, primóne, an etiam altero. Respōdemus priorem sufficere, vt non sit opus illo posteriore, & crasso. Ratio est, quòd panis nihilominus possit esse corpus Christi, quanuis Christus corporaliter in Cœna non sit. Symbolicum enim est corpus. Deinde symbolicus ille panis, nihilominus verè nobis exhibet Christum etiamsi corpore suo glorioso ad dextram Dei maneat in cœlestibus. Præterea cùm Christi corpus organicum maneat, & physicum: qua temeritate simul in plura loca distrahitur? cùm negotium Cœnæ simplissimum, & sine miraculo institutum sit, celebratum, Ecclesiæ commendatum. Ideóque non est opus vt hîc ad miraculosam quandam præsentiam confugiant, qua corpus humanum diuersis locis simul eodem tempore adesse possit: quale de Ambrosio fabulantur, illum eodem

eodem tempore Mediolani viſum, & Turoni in funere Martini. Itẽ ſi carnalis præſentia cauſa eſſet neceſſaria, corpus actu daretur infinitum, quod fieri non poteſt, nec vllibi Scriptura hoc exigit. Demum Chriſtus Ioan 6. carnalem mãducationem expreſſè negat. Sufficit igitur ſpiritualis, qua fides vera, Chriſtum verè amplectitur, & manducat.

Sed excipiunt hîc, opus eſſe præſentia vtriuſque naturæ diuinæ, & humanæ, idque propter vnionem perſonalem, quę ſolui non poteſt: hinc effici vt pari iure adſit humana natura tum diuina. Reſponſum iam eſt huic argumento à Doctis viris: cuius hęc ſumma eſt, vnionem firmam & illęſam manere, qua in vna perſona Chriſti, duæ naturæ, diuina & humana conficiunt vnum indiuiduum: non tamen inde ſequi, vt pariter debeant extendi. Exemplis res perſpicua erit. Corporis & animæ eſt arctiſſima vnio, attamen anima vagatur, quò corpus non ſolet peruenire. Sic oculi, corpus & viſus vnita ſunt arctiſſimè, viſus tamen vno momento, cœlum, terram, montes, maria percurrit, quò corpus oculi non poteſt penetrare. *Obiectio de vnione.*

Sic manet in Chriſto integra & illæſa naturarum vnio, quanuis non pariter exten-

danur. Res opinor, ſatis preſpicua eſt.

obj. Attamen iterum obijciunt. Chriſtus igitur non adeſt perſonaliter, cùm vna natura ſolùm adſit, altera verò ad dextram Dei maneat.

R. Reſpõdemus Chriſtum adeſſe perſonaliter, quanuis non totum Chriſti adſit. Id quomodo intelligi debeat, poterat vel in ſcholaſticis diſci. De toto Chriſto rectè dicitur, adeſt perſonaliter, quia adeſt altera illius natura, diuinitas, quæ vnita eſt cum humana in illa perſona. De carne autem vel corpore, aut humana illius natura non rectè dicunt, adeſt corpus Chriſti perſonaliter, quia humana illius natura nõ eſt perſona: ſed perſonæ integræ altera pars. Hinc ſcholaſtici dicunt, Chriſtum adeſſe perſonaliter, non autem totum Chriſti. Quia verò vnita eſt humanitas diuinitati in illa perſona dicitur adeſſe etiam humanitas, non per ſe quidem, ſed per accidens. Nam Diuinitas per ſe adeſt, & ἐνεργίᾳ τῇ πρώτῃ. Huic enim ſoli competit vbique eſſe per ſe. Humanitas verò Chriſti adeſt actu ſecundo, ἐνεργείᾳ τῇ δευτέρᾳ, quia vnita eſt Diuinæ naturæ: nec humanitatis per ſe eſt vbique adeſſe, aut multis locis eodem tempore eſſe.

Adeſt igitur Chriſtus verè perſonaliter, quan-

quanquam non totum Christi adsit, nam fides quæ hîc alitur, & alit non comprehendit falsa, aut ficta: sed veras rerum substantias. Nec opus est, vt simul præsentia sint, quæ apprehendit. Sic enim incarnationem, natiuitatem, passionem mortem ipsam Domini, quanuis longè præterita, fides reuera amplectitur, tanquam præsentia. Sic de Patribus loquitur Apostolus 1. Cor. 10. quòd eundem cibum nobiscum spiritualem comederint. Attamen Christus non incarnatus fuit: nõdum assumpserat λόγος carnem: quomodo igitur eundem nobiscum cibum poterant sumere? Vtique quòd fidei illa natura sit, vt absentia, præterita & futura verè amplectatur tanquam præsentia. Nec mutatur res ipsa, temporum mutatione, aut etiam signis Sacramentalibus mutatis. Idem Christus eadẽ sua carne aluit Patres in deserto, eadem hodie nos alit, vtvt illis nondũ incarnatus esset filius Dei, & nobis hodie ad dextram Dei sedeat illius assumpta caro.

Præterea adsunt symbola corporis illius, de quibus illud prædicatur. Et dementis est Christum alligare ad carnalem præsentiam, quasi non possit nos carne sua alere in terra, ipse manens corpore suo in cœlo.

Item homo Christus adest pari potesta-

te, cum Diuinitate: omnia hic agit, gubernat conscius omnium, & voluntate conformi. Arctiùs nobis adest homo Christus, quàm præceptor discipulis corpore absens. Præceptor quidem adest authoritate: sed quid agant scire absens non potest, non corripere, aut emendare, castigare, &c. At homo Christus in cœlestibus præsens est, non solùm authoritate tum Diuinitate: sed nouit omnia, quid sui agant, qui & quales accedant: corrigit quæ vult, gubernat omnia, cognoscit corda omnium, pascit suos.

Hæc efficacia longè maxima est, quę efficit, vt verè adesse hominem Christum, virtute operandi, libenter dicamus. Nec opus est in tali præsentia, corpora esse ἁπτόμενα hoc est, sic præsentia, vt contingāt sese: quod illi volunt, qui ore corporeo, Christi carnem essentialem edi hîc contendunt: sed percipi verè satis est. Quemadmodum Sol adest mundo reuera ἐνεργητικῶς, nec opus est vt in singulis vrbibus corporaliter sit: sic Christus adest fidelibus ἐνεργητικῶς.

Itaque rem hanc concludimus Domini Augustini sententia, qui in Ioannis tractatio. 30. inquit, Sursum est Dominus, sed etiam hîc est veritas Dominus. Corpus enim Domini in quo resurrexit vno loco esse potest,

teſt, veritas eius vbique diffuſa eſt. Et Iuſtinus Martyr explicans viſionem Eſa. 6. inquit, Chriſti myſterium illa carbonis expiatione adumbratum fuiſſe: καθήμενον ἐπὶ θρόνου δόξης, καὶ τῇ βρώσει τῆς ἁγίας αὐτοῦ σαρκὸς, καθαρισμὸν ποιοῦντα ἁμαρτίας ἀσεβῶν ἀνθρώπων. Chriſtus itaque ſedens in throno gloriæ cœleſtis, nos in terra ſancta ſua carne cibat, quem oramus, vt aliquando Eccleſiæ pacem reſtituat, vt vnanimi conſenſu illum inuocemus, vera fide amplectamur & feriò de vitæ emendatione tandem cogitemus, Amen.

DE OFFICIO COMMUNICANTIUM.

Verſ. 16. *Quotieſcunque ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annuntiatis vſquequò venerit.*

17 *Itaque quiſquis ederit panem hunc aut biberit hoc poculum Domini indignè, reus tenetur corporis & ſanguinis Domini.*

18 *Probet autem quiſque ſeipſum, & ita de pane illo edat & de poculo illo bibat.*

19 *Nam qui edit & bibit indignè damnationem sibiipsi edit & bibit, non discernens corpus Domini.*

Πρότασις.

VOD cœtus frequentiores hoc tempore cogimus, id non tam cõsuetudine, quàm officij ratione fit. Nam in familia bene instituta, domestici quidem omni tempore in officio esse debent: attamen rei grauitas & temporis ratio, aliàs exactius & vigilantius officium requirit. Vt in solenni festo, labore, nuptiis filij familias, in messe ne pueris parci solet, quin stipulas colligãt & aristas. Hinc Dominus Christus Luc. 12. beatum prædicat seruum, quem Dominus veniens repererit sic facientem, & Matth. 25. virgines illæ prudentes nunquam vigilantius incubuerunt officio, quàm sub aduentum sponsi, & Matth. 8. in sua familia, centurio id nobis proponit. Dico seruo meo, vade, & vadit: alteri, Veni, & venit: & tertio, Hoc facito, & facit. Hinc etiam Philosophi duplex constituerunt officium, medium, cuius intermissi vel præstiti ratio probabilis possit dari. Perfectũ verò, quodà viri boni decoro nusquã aberret. Ac quomodo illi suum perfectum officium stabiliant

Αἴτιον *à simili familiæ bene institutæ.*

liant, nihil hîc attinet. Satis eſt in familia bene inſtituta officij rationem hanc eſſe.

Nos verò domeſticos eſſe Dei, vel ipſa profeſſio Chriſtianiſmi docet: ſed & hinc conſtare poteſt, quod Apoſtolus Epheſ. 2. ait: Itaque non eſtis ampliùs hoſpites, & inquilini: ſed conciues ſanctorum, ac domeſtici Dei, ſuperſtructi ſuper fundamentum Apoſtolorum ac Prophetarum, cuius ſummus angularis lapis eſt Ieſus Chriſtus. Et Gal. 3. Omnes filij Dei ſumus, ſed nondum apparuit quod erimus. Philip. 3. πολίτευμα noſtrum, in cœlis eſt. *Miner.*

Quare ad exemplum familiæ bene inſtitutæ conſiderare debemus, quid rei grauitas, quid circunſtans tempus hoc à nobis requirat, vt tanquam frugi domeſtici, in officio quàm vigilantiſſimi reperiamur. *Συμπέρασμα.*

Veteres magno ſtudio ad memorias Martyrum concurrebant, vt audirent conſtantiam, fidem, martyria ſanctorum. Vnde bona pars ſermonum apud Auguſt. Baſilium, &c. in illorum memorias conſcripta, & habita fuit. Nos multò rectiùs ad Chriſti filij Dei celebrandam memoriam concurremus, quia hîc non teſtis, ſed Meſſiæ & redemptoris beneficia recolimus. Non audimus hîc vitam, virtutes, mortes ſeruorum Dei: ſed Dei ipſius inter homines

agentis, morte sua nos redimentis, & ad officia confessionis, certaminum, & agonum nos prouocantis.

Officium igitur est, quod agimus ab ipso Christo nobis impositum, ad alendam fidem, ad confirmandum proximo, quàm simus pacis & concordiæ studiosi, quantùm doleat nobis vita hactenus acta, quàm parati simus ad emendandos mores.

II. Propositio. Ad quam rem, ut paratiores simus, de officio communicantium in præsentia agemus, ideóque ex contextu, qui solenniter prælegi solet ad Cœnam Domini, selegimus hunc locum, in quo de officio communicantium agitur.

Superiora enim ad testatoris voluntatem pertinēt, habéntque causarum ordinem, de quibus diximus persæpe, & aliàs dicturi sumus, volente Domino. Hæc propriè nos concernunt. Nam Apostolus suis verbis proponit, quid afferre ad mensam Domini nos oporteat.

III. Diuisio. Porrò tria hîc nobis explicanda erunt, Primùm quid sit καταγγέλλειν θάνατον τοῦ κυρίου. Alterum, quid sit edere, & bibere ἀξίως. Tertiò, quomodo nos ipsos possimus δοκιμάζειν, vt parati accedamus ad hanc mensam. De his confecta oratione, videbimur officio nostro perfuncti in præsens.

I. An-

I. Annunciare mortem Domini, commune eſt officium commnicantim, quod omnibus & ſemper competit: nec ſolùm in actione cœnæ, ſed extra illam, ante & poſt eam mors Domini ſemper, & ab omnibus celebrari debet, & magnifacienda. *1. Omnium ſemper.*

Eſt enim καταγγέλλειν publicare cum laude autoris & gratia publica, quo ſenſu dicimus celebrare res geſtas, annunciare læta. Et quanquam ἀγγέλλειν media ſit dictio, hoc eſt, læta & aduerſa ſignificet: nunciari tamen hîc in bonam partem ſumitur, quemadmodum Dauid de Achimaaz filio Zadok dicebat, vir bonus eſt, bonum venit nuncians. *Quid ſit καταγγέλλειν.* *2. Sam. 18.*

Deinde mortem, non præciſè ſumimus pro ipſo agone expirantis: ſed ſimul complectimur mortis antecedentia, paſſionis hiſtoriam, miracula, doctrinam, vitā Chriſti, quæque cùm morte coniuncta fuere & illam ſequuta ſunt: in primis tamen vſum mortis Dominicæ. Hæc celebrare, publicare, alióſue docere ſignificat annunciare mortem Domini. Multiplex igitur eſt hoc officium.

Modi ſic colligantur. Primus eſt doctrinæ, & eorum propriè, qui docendo præſunt Eccleſiæ. Hi annuntiare dicuntur mortem, cùm docent Euangelium, cuius *Doctores Eccleſiæ.*

ſumma & ſcopus eſt, ornare mortem Chriſti, nobíſque ſumma fide commendare. Hos nuncios inſtituit Chriſtus Marc. 16. Ite in vniuerſum orbem: Ecce his dicit Eſa 52. Quàm ſpecioſi pedes annũciantium bona, nunciantium pacem. Et Daniel 12. Qui docent alios ad iuſtitiam, lucebunt, vt ſtellæ cœli. Hîc modus miniſtrorum eſt, & extra cœnam, docendo præſtatur.

Alter modus ad eoſdem ſpectat: ſed in cœnæ actione, ſeu tempore cœnæ, locum habet. Nam tum in primis vſum mortis Dominicę explicare debẽt: quòd ſcil. ſit λύτρον, quo redempti ſumus. Sic ad Rom. 5. Reconciliati ſumus Deo per mortem filij eius. Et Rom. 6. In mortem illius baptizati ſumus. Summa quæcunque ad verum vſum mortis Dominicæ pertinent, explicanda ſunt auditoribus: Ita rectè annunciatur mors illius.

Ex quo diſcimus, Cœnam non eſſe celebrandam ſine doctrina publica, hoc eſt, concione, quæ auditoribus negotium mortis Domini aperiat. Facit hoc contra priuatum vſũ Cœnæ. Quòd verò legimus apud Iuſtinum, Tertull. & alios, Cœnam aliquando miſſam fuiſſe abſentibus in familias priuatas, non illum habet ſenſum, quem multi arbitrãtur: ſed ſic debet intelligi.

ob;

ligi. Cœna Domini Apostolorum tempore peragebatur in publicis cõuiuiis: Is mos durauit adhuc Iustini tempore & Tertul. Ad ista conuiuia comportabant diuites panes, vinum, carnes, &c. Inuitabatur autem totus cœtus fidelium imprimis pauperes. Rebus omnibus paratis, coram toto cœtu, surgens primarius aliquis, qui Iustino dicitur προεστώς, hoc est, præses Ecclesiæ benedicebat cibo, recitata etiam institutione cœnæ Dominicæ. Hinc totum conuiuium dicebatur cœna Domini: ex illo, ad ægros mittebant portiones, & ad alios pauperes, ad captiuos, si licebat. Quod nihil aliud erat, quàm cibum, & potum transmittere, eleemosynam conferre.

Postea verò corruptus ille mos irrepsit, vt neglectis eleemosynis, ad ægrotos deferretur hostia cœnæ Dominicæ. Sed nihil tale factum est in primitiua Ecclesia.

Tertius modus ad auditores pertinet. Nam cùm Apostolus dicat, *Mortem Domini annunciate, quoticscunque ediritis de pane isto, &c.* manifestum est ad auditores pertinere hoc officium quoque. Annunciant igitur illi quoque mortem Domini, assensum præbendo doctrinæ. Nam sensus nostri quidam nuncij sunt, qui deferunt ad mentem, visa, audita, gustata, quibus dum

Auditores annunciant mortem Domini.

præbet ratio perſuaſa, aſſenſum, multiplicem inde haurit conſolationem. Deinde ſequitur celebratio mortis Dominicæ, vt auguſtè & magnificè de illa iudicet & pronunciet. Inde exprimitur quoque confeſſio publica, vt quod ſentit mẽs mota à Spiritu ſancto liberè idem confiteatur. Ac vetus eſt conſuetudo, ne cœna ſine ſymboli Apoſtolici recitatione celebraretur, vt ſit forma aliqua confeſſionis. Denique moribus,& conuerſatione ornanda eſt profeſſio:quo genere in primis commendatur, ac celebratur mors Domini. Si homines videant veſtra opera bona,& laudent Patrem qui in cœlis eſt. Huc pertinet quod Chriſtus ait Ioann.13. Beati vos, ſi illa ſcientes feceritis eadem. Iacob.3 conuerſatio bona commendatur. Philipp.1.dignè Euangelio iubet ambulare, & hic primus gradus eſt, quo ornare poſſumus mortem Domini. Philoſophi officiis ſcientiæ, præponenda etiam iudicant officia Iuſtitiæ : nos multò rectiùs in profeſſione Chriſtiana, innocentiam vitæ reliquis præferimus Chriſtus enim non beatos dixit multa ſcientes: ſed humiles, & multa facientes.

Sequitur alterum officium communicãtium; *dignè ſcilicet ſumere.* Eſt hoc cœnæ proprium: nemo enim niſi in ipſa cœna, di-

gnè

gnè edit & bibit. Dignitas igitur & indignitas in ipsam actionem cadunt, cùm superiùs eandem etiam antecedant.

Dignitas illa quæ sit, quæri solet. Respōdemus eam esse, quæ affert officium Christiani hominis ad cœnam. Quod cũ multiplex sit, Christus nobis ad duo reducit, Diliges Deum toto pectore, & proximum tuum vt teipsum. Hæc si afferamus ad cœnam, rectè videbimur etiam dignè sumere, hoc est, edere, & bibere. Quid sit ἀξιώτης.

Quærendum tamen est pressiùs quæ sit illa dignitas. Vox ἀξιώτης varia est: nec mox quælibet huc quadrat.

Triplex reperitur ἀξιώτης in scriptura. Prima, naturalis est, ἀξιώτης φυσικὴ, quæ est par quædam habilitas personæ ad res ipsas, vt in Apoc. ca. 4 Seniores illi 24. ante thronum Dei, proiectis suis coronis dicunt, Dignus es Domine, qui accipias gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creasti omnia. Et cap. 5. cœtus sanctorum clamat, Dignus est Agnus ille occisus, vt accipiat virtutem, digitatem, sapientiam, fortitudinem, honorem, gloriam, & benedictionem. In his duobus exemplis, par habilitas naturalis exprimitur ad gloriam & honorem. Verè enim Deus suà natura hæc possidet, illisque dignus est. Sic Christus agnus Dei, 1. Φυσικὴ ἀξιώτης.

dignus natura ſua vt aperiat librum ſignatum.

Hanc dignitatem non poſſumus ſtatuere in nobis, communicando: nam ſi naturam expendis, filij iræ ſumus Epheſ.2. & opera noſtra reuera digna riſu ſunt, vt pronunciat Ieremias cap. 10. opus dignum riſu in die viſitationis ſuæ peribit. Et Ierem.5. Vana ſunt opera, & riſu digna. Nec poteſt in natura noſtra par dignitas conſtitui ad cœnæ ęſtimationem, vt habiles & digni reputemur.

2. Meritoria dignitas.

Altera eſt dignitas ἀξιώτης μισθωτικὴ dignitas meritoria: quemadmodum Matt.10. dicitur dignus operarius cibo ſuo. & Luc. 10. dignus mercede. Quia ſoluitur ex pacto, & ſtipulatione: & quanquam natura ſua non dignus ſit mercenarius, attamen quia ſtipulatione res agitur, dignus habetur præmio ſuo, vt merces maneat merces, & non gratia.

Hic quoque modus nobis non competit. Nullum enim in nobis eſt meritum, quod dignos efficiat cœna Domini: ſed cùm omnia fecerimus, dicēdum nobis eſt, Serui inutiles ſumus.

3. Ἀξιώτης ἱκανότητος.

Tertius ſupereſt modus dignitatis, ἀξιώτης ἱκανότητος, quæ decorum officij affert. Dicitur interim dignitas, quanquam noſtra

non

non sit, quemadmodū Iustitia dicitur imputatiua in nobis, cùm non sit nostra, sed nobis tribuatur à Deo remisso peccato. λογικὴ dici potest imputatiua dignitas, & χρειωδικὴ cùm facimus Christiani hominis officiū, hoc, Deus dignitatē interpretatur, & imputat quasi dignam rem cœnæ filij sui. Hoc modo etiam, fructus dignus pœnitentia dicitur, hoc est, conueniens pœnitentib. Matth. 3. Luc. 3. ἱκανότης propriè est, quia Deus sufficientem habet hanc operam, quanquam etiam ipse conferat eam. Coloss. 1. Gratias agentes Patri τῷ ἱκανώσαντι hoc est, qui idoneos nos reddidit ad partem sortis sanctorum. Et idem esse, ἱκανὸν & ἄξιον dicit, prior versus indicat, vbi ait, Ambulate ἀξίως Domino ad omnem beneplacentiam, omni opere fructum ferentes, quo satis indicat ἱκανότητα esse ἀξιώτητα, quam Deus in suis gratā habet. Sic ad Philip. dicit, dignè ambulate. Ephes. 4. vocatione dignè ambulate. 1. Thess. 2. Deo dignè ambulate: quod nihil aliud est, quàm professioni suæ respondere.

Hæc dignitas requiritur in communicantibus, qua afferunt non natura, aut merito parem habilitatem, sed officij hominis Christiani decorum. Itaque dignè accedūt, primùm qui fide amplectuntur promissio-

Qui dignè sumant.

nes de merito Christi, quanquam lapsus in eis sint. 2. etiam notorij peccatores digni esse possunt, modò pœnitentiam seriò agant. 3. in quibus vita professioni respondet, omnium dignissimi esse videntur: quanquam nulli sunt tales, quin lapsus suos quotidie sentiant & deplorent. 4. qui celebrant hãc ad institutionem Domini 5. qui digna æstimatione, hoc est, augustè, & religiosè de illa sentiũt. 6. qui ritum à Christo institutum in ea non corrumpunt: sed modum & formam Christi retinent, nihil addunt, neque demunt.

III. Superest vt de probatione pauca dicamus. Subiecit pręceptum hoc Apostolus superioribus per ἔκθεσιν: nam proxima quæstio esse poterat: Dignè debemus sumere, sed quis nos dignos faciet? aut quo apparatu reddemus nos dignos? His respondet inquiens, *Probet autem seipsum homo.*

Seipsum probare iubet, vt excludat curiosos censores morũ alienorum, quasi dicat. Res tuas considera, & manticam à tergo excute, ita poteris fieri dignus conuiua. Iudicium de aliis falli potest multis modis: nam de momento conuersionis non possumus statuere: Deus aliũ maturè, aliũ serò vocat, nos à posterioribus iudicamus: Deus

verò

verò à prioribus procedit. Inde factum est, vt Christus publicanos, peccatores, meretrices præferat his, qui in speciem sanctè & innocenter viuebant. Nec ista patrocinantur dissolutioni morum, quia nec Christus tales laudat publicanos, qui tales esse pergunt, nec meretrices, quę in prostibulo perstant: sed agentes pœnitētiam, ideóque verum manet: Quos nunquam videmus seriò agere pœnitentiam, illos seipsos indignos statuere hac cœna: & ob id admonendos officij.

Quærendum est hîc in quo posita sit δοκιμασία. Sunt qui ponant in longa præparatione. Antequam enim accedant ad Cœnam, ieiunant aliquandiu, velant se, habitum elegantiorem deponunt. Hæc quidem culpare non ausim. Bonum enim est ieiunare suo loco, & tempore, se velare, tristem incedere bona quoque sunt: sed in eo peccatur, quòd apparatus hic, vt ad tempus assumitur, sic tempore mox deponitur. Nam sumpta cœna, illi mox reuertuntur ad suas epulas, ad lutum, ad vestitum, ad mores priores, adeóque ad ipsa vitia, quæ ad tempus solùm intermissa fuere. Videntur isti non aliter facere, quàm medici, qui vt pharmacum prosit corpori, id priùs purgatione habile reddunt ad sumendum pharma-

cum: sed falluntur homines, qui sic prodesse cœnam existimant. Nam vitia sic sunt deponenda, vt ad illa non reuertamur. Deinde Deus non curat externum hunc apparatum ieiunij & vestitus: sed magis damnat, & hypocrisim vocat, cùm careat vitæ innocentia, & sanctimonia.

Alij sunt qui δοκιμάζειν intelligant sese purgare, & alijs probatum declarare, quo genere sese aliis probatos declarāt, qui suspicionibus sese volunt liberare, vt capitales inimici suspecti de homicidio, maleficio. Sic testantur sese redire in gratiam, aut non esse tales, quales habentur suspicione publica. Hinc illud profectum est, Corpus domini nostri Iesu Christi sit tibi ad probationem. Sed & illi errant, cùm sæpe tales sub hac specie venena & dederint, & acceperint, nec liberi fuerint ab istis sceleribus, quæ purgare voluerunt. Itaque non mox δόκιμος haberi potest, qui ad illa tanquam suprema prouocat remedia. Deus longanimis est, nec statim miracula edit. Deteguntur tamen illorum scelera suo tempore.

Superest δοκιμασία vera, quæ nos Deo, deinde nobis, hinc proximo approbat. Id fit hoc modo. Fides nostra primùm nobis exploranda est, quid sentiamus de Deo Filio Dei, morte eius, instituta cœna. Huc perti-

pertinet probatio dogmatum in genere. Et quia iubet δοκιμάζειν rectè ad dogmata referri poteſt. Deinde excutienda eſt vita, vt mores corrūptos emendemus: probatur enim vita, dum quod in illa Deo diſplicet déponitur. Hinc illud eſt, Secundum ſpiritum ambulare, fructus illius facere, & opera carnis & tenebrarum deponere.

Hinc noua debet ſubſequi obedientia, ne in priſtinos mores relabamur, & contingat nobis, quod de cane dicitur, & ſue, quæ animilia impura vt ſunt, ita ad lutum, & vomitum lota mox reuertuntur.

Hoc ſenſu ſcriptura iubet nos ipſos probare. Sic de ſpiritibus probandis loquitur Ioann. 1. Epiſt. cap. 4. & de diaconis probandis. 1. Tim. 5. & de Deo nos probante vt argentum Pſal. 17.

Sic probare nos debemus. 2. Corinth. 13. Vos ipſos tentate, an ſitis in fide, vos ipſos probate: an vos ignoratis, num ſitis in Chriſto? Hanc igitur probandi viam ingrediamur. Vitam & fidem noſtram exploremus, his addamus oris confeſſionem. Homerus eleganter dixit de Diomede & Vlyſſe ituris ad res hoſtium explorandas σύν τε δύω ἐρχομένω. Nos ad noſtras res explorandas ituri dicamus, σύν τε τρισὶν ἐρχομένοις, tribus ſimul euntibus. Et quæ

ſunt illa? ςόμα, βιὸς, πίςις. Oris confeſſio, vitæ innocentia, & fidei integritas. Hæc tria omnino adferenda ſunt ad mēſam Domini: nec ſine vno horum integra eſſe poteſt probatio noſtri. Duo horum probamus ex Apoſtolo, qui ad Rom.10.ait, Corde creditur ad Iuſtitiam : ore autem fit cōfeſſio ad ſalutem. Tertium ex Chriſti verbis aſſerimus. Matt.5. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum, qui in cœlis eſt. Et Iacobi 2. fides ſine operibus mortua eſt. Item fides cooperatur operibus. Fides nititur promiſſionibus, & ſine hac, non poteſt applicari nobis illarum ueritas. Confeſſio autem neceſſaria eſt propter gloriam Dei: vita autem emendata propter proximum.

Itaque ab vltimo exorſi, paria paribus reddamus. πίςει δόκιμος, ἄξιος βίῳ, ἀγγέλλων ςόματι. Fidei eſt probatio: vitæ dignitas, oris confeſſio.

Hanc trium harmoniam elegantiſſimam eſſe iudico: adeò vt ne heſperus quidem ei conferri poſſit.

Fides Dei donum eſt, ideóque illi etiam tribuitur probatio. Vita noſtra eſt, quæ fidem ornare debet, ne vitæ & cordis ſit diſſonantia. Confeſſio vinculum eſt vtrunque colli-

colligans, Has tres virtutes igitur meminerint singuli, quomodo afferant ad Cœnæ actionem. Trinum perfectum est: ideóque nulla ex illo choro potest dimitti, non minùs quàm si ex Gratiis vnam demas, nihil est quod relinquis.

Reliqui cogitent grauissimas Apostoli comminationes, quæ indignis propositæ sunt, vt quòd rei tenentur corporis & sanguinis, quòd iudicium sibi sumunt, quòd corporalibus malis quoque implicantur: quod Apostolus dicit de Corinthiis, multos ob id inter eos esse infirmos.

Veteres in actione Cœnæ, solebant accedentes admonere officij sui: quod sanè non abs re foret, hodie fieri, & quidem seueriùs, si quo pacto, leuitas mortalium corrigi posset. Occinebant illis breues quosdam versus, quos si non aliis: attamen nobis singuli, quia studiosi sumus occinamus: θεανθρώπου, μὴ ἄπτε γνώμην τε καὶ ἦθος, ἀδόκιμος τράπεζαν, λάβε δὲ πίστιν τε καὶ βιὸν, &c.

LECTIO SEXTA DE cœna Domini ex prioris ad Corinthios Epistolæ capite vndecimo.

Vers. 42. Et gratijs actis fregit panem, ac dixit, Accipite, edite, hoc meũ est corpus, quod pro vobis frangitur: hoc facite ad mei recordationem.

25 *Itidem & poculum postquam cœnasset, dicendo, Hoc poculum est Nouum illud Testamentum per meum sanguinem: hoc facite quotiescunque biberitis, ad mei recordationẽ.*

26 *Quotiescunque enim ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annuntiatis, vsque quò venerit.*

Vplex est docẽdi ratio, qua hodie in explicatione cœnæ Dominicæ aliísque locis vtimur. Aut enim methodicè tractantur res, aut diexodicè. Priore vtuntur, qui auditores proximè ad rei cognitionem deducunt, vt cùm definiunt, diuidunt, ordinem causa-

causarum explicant, fructum ac vsum in sacra cœna monstrant. Posteriorem autem sequuntur, qui his locis intermissis, quæstionibus vt mouentur à curiosis, occurrũt. Prior olim propria fuit Ecclesiæ, quæ suos habebat catechistas, qui iuuentutem, & catechumenos in causa Religionis instituebant. Posterior à scholis vsurpata fuit, in quibus de quæstionibus vltro citróq; contendebatur. Ac optandum erat, hunc morem mansisse: ac retinuissent se homines contentiosi intra scholas. Sed secus accidit. Hodie Ecclesiæ vix aliud magis audiunt, quàm certamina quæstionum, scholis relicta est methodus.

Et quòd attinet præsentem causam, diximus aliàs de cœna Domini methodicè, hoc est, indicauimus definitionem veram, ex verbis Christi, & Apostoli. Partes quoque declarauimus, hoc est, signa, & res signatas, ordinem quoque causarum: quis scilicet sit autor, quid hîc materiale, quid formale, quis finis, quis fructus & similia, ad quæ iuuentutem remittimus.

Nunc quia iterum nobis de hac causa est agendum, dicemus de cœnæ Dominicæ sumptione: quatenus locus Apostoli hoc requirit, hoc est, quid cum symbolis à fidelibus in hac actione sumatur.

Divisio.

Quæ res vt dilucidior ſit, his capitibus abſoluetur. Primùm explicanda ſunt nobis illa ſymbola panis & vini. Deinde de re ipſa, hoc eſt, de communicatione corporis, & ſanguinis Domini agemus. Tertiò de ipſis communicantibus. Quartò de forma actionis pauca ſubiiciemus, atque illa breuiter, ac dilucidè, quoad temporis fert ratio, proponemus.

I. SYMBOLA.

Sacramenti huius duas partes eſſe dicimus, Symbola, & res ſymbolicas, quod probamus ex verbis inſtitutionis: panem & vinum enim adhibet, quæ ſacramentum facit corporis ſui. Idem probamus ex Irenæo cap.34.lib.4. Euchariſtia ex duabus rebus conſtat, terrena, & cœleſti. Rem terrenam dixit, panem & vinum: cęleſtem verò, quæ his ſymbolis repræſentata fuit.

Symbola

Symboli appellationē habemus ex Origene, qui vocat σύμβολα τοῦ σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ. Baſilius in canone liturgiæ, hoc eſt, miſſę, quę illi aſcribitur ὑπομνήματα vocat κατέλειπε γὰρ ἡμῖν ὑπομνήματα τοῦ σωτηρίου αὐτοῦ πάθους ταῦτα ἃ προστεθήκαμεν κατὰ τὰς αὐτοῦ ἐντολάς. Reliquit autem nobis memorialia ſalutiferæ ſuæ paſſionis illa, quæ propoſuimus

Ὑπομνήματα.

mus secundùm illius præcepta. Nazianzenus ille Theologus, in oratione pro subditis suis ad Imperatorem iratum, vocat τύπους, καὶ τὴν τράπεζαν ταύτην ᾗ κοινῇ προσίμεν, καὶ τοὺς τύπους τῆς ἐμῆς σωτηρίας. Et mensam hanc quàm communiter accedimus, & typos meæ salutis. Τύποι.

In apologia de se loquens, antitypa vocat: πῶς ἔμελλον θαῤῥῆσαι προσφέρειν αὐτῷ, τὴν ἔξωθεν τὴν τῶν μεγάλων μυστηρίων ἀντίτυπον; Quomodo ausus fuissem illi offerre extrà magnorum secretorum exemplar? Sic in Epitaphio sororis Gorgoniæ, καὶ εἴπου τι τῶν ἀντιτύπων, τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος, ἡ χεὶρ ἐθησαύρισεν: Et si quid fortè exemplariorum honorandi corporis, & sanguinis manu collegisset, id lachrymis irrigauit. Αντίτυπα.

Augustinus signa solet vocare, contra Adim. cap. 12. possum etiam interpretari præceptum illud in signo esse positum: non enim dubitauit dicere Dominus, Hoc est corpus meum, cùm signum daret corporis sui. Et lib. 3. cap. 22. contra Maximinum. Hęc enim Sacramenta sunt, quibus non quid sunt, sed quid ostendant, semper attenditur, quoniam signa sunt rerum aliud existentia & aliud significantia. Signa.

Tertull. lib. 4. contra Marcionem figuram vocauit, Acceptum panem & distri- Figura.

butum discipulis, corpus suum illum fecit, hoc est, corpus meum, dicendo, id est figura corporis mei.

Porrò, hîc quærunt, quomodo acquirant nomen corporis, & sanguinis Dominici. Diximus aliàs, cur & quomodo hoc fiat, nunc ad eandem rem illustrandam solùm proferemus elegantissimum locum Theodoreti, in primo dialogo: qui sic rem hanc explicat, ὁ δὲ σωτὴρ ἡμέτερος ἐνήλλαξε τὰ ὀνόματα, καὶ τῷ μὲν σώματι τὸ τοῦ συμβόλου τέθηκεν ὄνομα: τῷ δὲ συμβόλῳ τὸ τοῦ σώματος. Seruator autem noster commutauit nomina, & corpori exhibuit nomen symboli, & symbolo nomen corporis. Rem ipse illustrat exemplis, ex cap. 15. Ioannis, & Gen. 49. de vino & sanguine. Nos idem illustramus de pane, & corpore ex cap. 6. Ioann. & cœnæ institutione. Apud Ioann. enim, se cibum, & panem vocat, quod nomen propriè symbolo competit: in cœnæ autem institutione, panem vocat corpus suum. Ac ne absurda nobis videretur hæc commutatio appellationum, quasi simul rerum fieret mutatio, id statim vir sanctus canit, dicendo, οὐ τὴν φύσιν μεταβαλὼν, ἀλλὰ τῇ φύσει τὴν χάριν προστεθεικώς, non naturam mutando, sed naturæ gratiam addendo, significans rerum naturam integram, & saluam manere: ele-

mentis

mentis autem sacramentalibus accedere gratiam sacramentalem.

Sic Aug. rem explicat tract. 63. in Ioann. Non dictum est, Petra significabat Christum: sed Petra erat Christus. Ita enim solet scriptura loqui, vt res significantes, tanquam illas quæ significantur, appellet.

De symbolis diximus in genere. nunc de pane seorsim. Quærunt an is maneat in sua natura & substantia. Pontificij transsubstantiari dicunt. Nos asserimus quæstionem otiosam esse, imò perniciosam: tenebras enim offundit menti & sensibus. Deinde multis absurditatibus præbet occasionem: sed est quoque quæstio nupera, quam Græca Ecclesia nunquam admisit, quanuis Græci doctores augustè loquuntur de symbolis sacramentalibus. Chrysost. in 26. cap. Mat. inquit, Nos secum in vnam massam reduxit: neque fide id solùm, sed reipsa nos corpus suum effecit. Attamen ex Græcis nemo tam absurdus fuit, vt ob id μετουσίαν statueret. Nec semper fuit crimen hæreseos, si quis aliter sentiret. Quod declarant acta synodi Florentinę sub Eugenio 4. qui in discussa hac quæstione, cum Græcis nihilominus communicauit. Erasm. quoque in annot. 1. Cor. 7. ait, In synaxi transsubstantia-

tionem serio definiuit Ecclesia: diu satis erat credere quocunque modo adesse corpus Christi. Et Roffensis fatetur in defensione Regis Angliæ contra Lutherum, non satis probari posse ex sacris literis.

obj. Quod igitur illi dicunt, hoc est corpus meum, Respondemus, non esse necessum ad hunc sensum cogi hanc propositionem. R. Ratio est, quia habet phrasin consuetam, qua vtimur in communi sermone. Hoc est patrimonium meum, hæc est potestas mea, hæc fides tua, &c.

Deinde Apostolus 1. Cor. 12. inquit, vos estis corpus Christi, quod tamē sic accipimus, vt non desinamus homines esse, nec in glorificatam Christi carnem transmutamur. Vt igitur hîc mysticum corpus, & Ecclesiasticum intelligimus: sic in Cœna, sacramentale, & symbolicum accipimus.

Præterea in Baptismo non ponitur trāssubstātiatio, in quo tamē augustè quoque loquitur scriptura, de nostra cum Christo coniunctione. Galat. 3. Qui baptizati estis, Christum induistis. Nemo tamen dicit, vel aquam Baptismi transmutari, vel homines, quanquam fiat regeneratio. & sanè plus est generari, quàm ali. Generamur autem, & regeneramur per Baptismum in Christo, in Cœna autem alimur. Itaque

par

par erat transſubſtantiationẽ fieri in regeneratione potiùs, quia in generatione eſt motus de ſubſtantia in ſubſtantiã. Rom .9. dicitur, conſepultos nos eſſe cùm Chriſto per Baptiſmum morte eius, & Coloſſ.2. quam ſententiam Auguſt. Epiſtola 23. citans, inquit, Non ait, ſepulturam ſignificamus: ſed prorſus ait, conſepulti ſumus, Sacramentum ergò tantæ rei, nonniſi eiuſdem rei vocabulo nuncupauit. Statuamus igitur ſymbolum panis ſuam non mutare naturam in Cœna.

De vino variarunt etiam ſententiæ. De conſe. diſt .2. legimus quoſdam lacte vſos, alij aquam adhibuerunt, ſed mox refutati ſunt. Aquarios diligenter refutat Cyprianus Epiſt.5.ad Cecilianum : ſed probat tamen mixtionem, quam Græci κράμα vocant. Habuit rationem probabilem, quia ex latere Domini fluxit ſanguis & aqua : ſed non firma eſt ratio, quia non trahit ab allegoria ad ſimplicem ſcripturæ ſenſum, Sanguini quidem reſpondet vinum: ſed quomodo aquæ reſpondet aqua? cur non ſanguinem & aquam adhibent? vt ſeruaretur τὸ ῥητὸν, aut vinum ſolùm, quod Chriſtus fecit? Itaque alia mihi videtur potior ratio κράματος, quia conſtanter omnes Græci eo vſi ſunt. Iuſtinus in 2. Apol. pro Chriſtianis, ὕδατος ἐκ κράματος facit mentionem. Et Cy-

De vino.

prian.Epist. 51. ad Cæcilium, aliíque. Ratio mihi politica videtur fuisse. Celebrabãt illi cœnam ad exemplum Christi in publica commessatione, vbi non pitissando bibebant: sed affatim ad saturitatem. Inde illa fluxit ἀταξία cœnæ, quam in Cor. reprehendit Apostolus, quòd alius ebrius esset, alius verò ieiunus. Hoc malum vt cauerent, miscebãt vina, cùm sua natura essent fortissima nec pura bibi possent, sine tali aliquo periculo.

Hæc mihi mixtionis videtur ratio, more publico fuisse inducta. Postea sancti Patres in eadem quæsiuerunt mysterium Ecclesiæ & Christi aquę & sanguinis: nam in hac re, non omnes eundem sensum mysticum proferunt.

Z De re ipsa. Superest vt de reipsa dicamus, quæ in communicationẽ hîc cadit. Res ipsa hîc dicitur, Corpus, & sanguis Domini, de cuius cõmunione quęrunt: nam symbolorum certa & satis manifesta est, cùm de illa iudicare possint sensus.

Hîc ai i alijs felicius se explicant & expediunt. Quidam dicunt corpus ipsum dari cum symbolis. Nostri contrà, veritatem dari corporis & fructum: corpus verò in cœlis manere certo loco. Si pace contendentium dicere liceat, facilis hîc erat consensio:

nam

nam prior illa sententia, si ad fidem referas, nihil absurdi habet, fidei enim præsentissimum est ipsum corpus Domini. Penetrans enim cœlos, non rerum vmbras, & inania venatur symbola: sed corpus ipsum Domini amplectitur, illo pascitur, & fruitur non minùs, quàm corpora nostra externo pane, & vino. Sin ad ventrem & dentem referas, vtique absurda est, nec ferri vel potest, vel debet. Sic cùm dicimus absentis corporis distribui virtutem & vsum, non fidei absens dicimus: piæ enim animæ per fidem illud præsens dicimus: sed externis nostris sensibus absens intelligimus.

Hoc igitur modo facilis esset cōsentiendi ratio. Nam in hoc consentimus, quòd vtrinque negamus præsentiam localem, nec Capernaitarum more hîc crassi deprehendemur. *Localis præsentia negatur vtrinque.*

De modo igitur quòd anxiè quærunt, facilis esset ratio, si ad pacem Ecclesiæ perinde essemus faciles: nam Christus adest symbolis suis pacto, non commixtione, non confusione, non consubstantiatione. Hic modus ab aliis sacramentalis dicitur, quia in illis propriè locum habet. *Modus pacti.*

Ac distinguimus præsentiam: alia est sensibus exposita αἰσθητική, earum rerũ, quę nullo interuallo, aut quàm modico distant.

Sic præſentia ſibi ſunt contigua, & continua corpora. Hoc præſentiæ modo dicimus Chriſtum in cœlis eſſe ſecundum humanitatem. Alia eſt præſentia energitica eorum, quæ ſpecie diſtant, vi autem & virtute operandi adſunt præſentia, vt Sol nobis adeſt luce ſua & radiis ἐνεργητικῶς. Sic Chriſtus in cœna nobis adeſt virtute, poteſtate, ἐξουσίᾳ. Hæc ad præſentem contentionem ſatis poterant eſſe, ſi abeſſet φιλονικία. Et eſſent ſanè philoſophi in hac re æquiores veritati, quàm Theologi nonnulli, qui ſine iudicio in hac paleſtra rixantur.

Ad quos. III. Ad quos autem ſpectat iſta communicatio, reſpondemus, ex Chriſti inſtitutione pertinere ad omnes. Nam Matth. 26. verſ. 27. inquit, Bibite ex hoc omnes, quod accipi pari ratione debet, de pane quoque, accipite, & edite de iſto omnes, hoc eſt, qui ſeriò volunt eſſe Chriſti diſcipuli, non debent menſam hanc negligere.

Obj. Itaque quòd de impiis excipiunt, eos ſcilicet quoque participes fieri rerum, quæ per ſymbola hîc adumbrantur, reſpondemus non conſequi: nam hæc fruitio electorum eſt per fidem ad ſalutem. Ioann. 6. Ego ſum panis vitę, ſiquis ederit ex hoc pane, viuet in æternum: & panis quẽ ego dabo, caro mea eſt, quam ego dabo pro mundi vita.

Nunc

Nunc certum est impios non viuere in æternum cum Christo, ideò ex eo pane non edũt: panem autem hîc carnem Christi esse, Dominus ipse dicit. ex quo efficitur impios in cœna nihil præter symbola accipere. De Iuda dicitur, eum accepisse panem domini, non autem panem Dominum. Id de omnibus impiis & impœnitentibus affirmamus: quod & Nazianzenus sensit illo versu, πέτρῳ δ' ἴσα φέροιτο θεοκτόνος ἰσκαριώτης; æquas cùm Petro Deicida reportet Iudas? Itaque hîc accipimus singuli, quantum quisque attulerit fidei. Cùm igitur impij sine fide accedant, palàm est, symbolis solùm communicare: fideles autem, symbolis & rebus ipsis participes fieri.

IIII. Forma actionis ex institutione Christi simplex est & dilucida: Accepit, fregit, adhibuit preces, distribuit, iussit edere ac bibere, gratias egit, promisit in his remissionem peccatorum ritè sumentibus, tandem gratiarum actione negotium finiuit. Ad hanc simplicem actionem infinita postea addita sunt, humana quadam curiositate, & superstitione, de quibus in formula Missæ videre est. Chrysostomus homilia 18. in 2. Epist. ad Cor. formam cœnæ describit, vt suo tempore celebrari solebat. In quo memorabile est, quod dicit omnes

Forma alia. cum ſacerdote celebraſſe: deinde populum ſimul agere gratias, quæ hodie non ſeruantur. Dionyſius in Eccleſ. Hier. cap. 3. precum etiam meminit ante & poſt communicationem, item quòd ſymbolum recitari ſoleret: nam confeſſio erat neceſſaria doctrinæ, cuius capita in Symbolo ſunt expreſſa. Iuſtinus in 2. Apol. commemorat ferè hoc ordine, ſuo tempore celebratam. Primùm conueniſſe ad preces: deinde finitis precibus ſeſe mutuo pacis oſculo complexos.

Alia. Hinc προσφέρεται τῷ προεστῶτι τῶν ἀδελφῶν ἄρτος, καὶ ποτήριον ὕδατος καὶ κράματος: ſignificans ex tota eleemoſynarum collecta, certam partem vini & panis deferri ad Miniſtrum, qui actioni Cœnæ præerat, vt his vteretur tanquam ſymbolis cœnæ Dominicæ. Et obſeruandum hîc, cur Græcis dicta ſit προσφορὰ, nimirum propter preces communes, quæ Deo offerebantur. Deinde propter ſymbola panis & vini, quæ in conſpectum Eccleſiæ prolata ſtatuebantur: deinde propter eleemoſynam, quę in cœtu Domino offerebatur ad pauperum vſum. Nec in his omnibus fiebat mentio vlla nouæ oblationis, qua filius Dei, Deo Patri denuo offerretur: cùm hîc potiùs fructus & vſus oblationis ſemel factæ percipiatur.

Poſt hanc προσφορὰν apud Iuſtinum ſequi-

quitur εὐχαριστία, quod illi consecrationem fecerunt, cùm Ecclesia hîc Deo ageret gratias pro filij sui meritis, & præsentibus donis.

Augustinus quidem consecrari dicit: sed simplex illa fuit consecrandi forma, quod ex ipso perspici potest. Verba eius sunt, Illud tantum vocamus corpus & sanguinem Domini, quod ex frugibus terræ acceptum & prece mystica consecratum, ritè sumimus ad salutem Spiritualẽ, & memoriam pro nobis Dominicæ passionis. Significans ex collectis eleemosynis partem tãtùm venire ad hanc dignitatem, vt sint symbola corporis & sanguinis Domini. Reliquos panes, & vina, non perinde dici corpus, & sanguinem Domini, quanquam offerantur simul in Ecclesia Domino ad vsum pauperum. Et has partes consecrare prece mystica, in qua scilicet prece recitabantur verba institutionis Christi: nec erat alia quædam magna incantatio. Nam mox addit, illa sumi ad memoriam Dominicæ passionis. Itaque non sensit transformari aut transsubstantiari in ipsum corpus Christi: minùs vt illud ipsum corpus sumeretur, quia solius memoriæ non rectè hîc fecisset mentionem. Post preces solennes, populus acclamabat Amen. Hinc Diaconi distribuebãt

Lib. 3. Trin. cap. 4.

cœtui, inde gratiæ agebantur Domino pro donis ſuis, & morte filij. Denique eleemoſyna iterum colligebatur, ad vſus fidelium.

Similia leguntur apud Tertull. in Apologetico, de ritu cœnæ Dominicæ. Nos formam ex Chriſti inſtitutione accepimus, ad quam pertinet, quod dixit, Hoc facite: non enim ſolùm voluit, vt ad memoriam ſui celebraremus: ſed vt formam decenter ſeruaremus. Itaque, Hoc facite, ſcilicet, Conuenite piè, hoc facite, vos inuicem docete de vero eius vſu: adſit doctrina, ſcripturæ lectio, & interpretatio. Hoc facite, gratias agite, Hoc facite, ſymbola ordinaria adhibete, Hoc facite ad memoriam mei: Hoc facite, verba inſtitutionis retinete: Hoc facite, dilectionem declarate per eleemoſynas, pauperes ſimul iuuate, & ſimilia, quę in pia hac actione locum habere poſſunt. De his igitur piè cogitemus in hac celebratione, præſertim de vitæ emendatione veráque proximi dilectione.

LE-

LECTIO SEPTIMA DE Cœna Domini ex toto loco ſuperiori prioris ad Corinthios Epiſtolæ capite vndecimo verſu vigeſimo tertio.

*

PRoferimus iterum myſterium cœnæ Dominicæ, ídq; ex traditione D. Apoſtoli: quia is in hac cauſa non ſolùm complexus eſt quicquid ſinguli Euangeliſtæ habent: ſed inſuper addidit neceſſariam admonitionem de præparatione fidelium ad hanc ſacram menſam: quemadmodum vtiliter quoque circa hanc errores quoſdam patefecit.

Et veteres, quoties negotium cœnæ explicant, ferè ſemper ſe ad hunc Apoſtoli locum recipiunt. Quem morem noſtrę Eccleſiæ ſequentes, actioni cœnæ ſemper præmittunt contextum hunc. Et nos igitur libenter hæc verba lectioni præmittimus, vt hinc occaſio & materia ſumatur doctrinæ.

Porrò nemo hîc expectet diſpoſitionem loci huius. Nam quis ſit ſenſus, & quæ diſpoſitio ad ordinarias lectiones magis pertinet, in quibus de his egimus ordine. Hîc, vt fit in extraordinariis lectionibus, decerpemus vtilia loco ac tempori præſenti, quibus iuuentus ad actionem hanc ſacrã præparetur: id quod ſeriò, & ex animo conari debet: ſunt enim magna hæc & terribilia myſteria, μεγάλα καὶ φοβερὰ μυστήρια, vt vocat ea Chryſoſt.

Ad hanc præparationem idonea proferemus ex præſenti loco, quoad fieri poteſt. Ac ad præſentem horam quatuor nobis propoſuimus explicanda. Primũ quomodo nomen Sacramenti conueniat Cœnæ Dominicę. Deinde quid hîc deſtribuatur. Tertiò quibus fiat diſtributio. Quartò quo fine. De his breuem & preſpicuam afferemus explicationem.

Diviſio.

Ac vt res facilior ſit adhibeamus initio μνήμης φάρμακον, hoc eſt, omnia illa quatuor breui complectamur definitione, quã deinceps vt Theſei filum ſequamur. Sit igitur noſtra hæc definitio.

Cœnæ D. definitio

Cœna Domini eſt Sacramentũ à Domino inſtitutũ, in quo diſtributione ſymbolica piis confirmatur communio Chriſti,

grata beneficiorum eius recordatione & Christianæ dilectionis professione. Eandem Græcè reddamus hoc pacto: proderit enim hoc fortasse ad cauendam sophisticem, quam nonnulli data opera affectant & quærunt. Δεῖπνον κυριακόν ἐστι μυστήριον ἀπὸ τοῦ χριστοῦ τεταγμένον, ἐν ᾧ διανομῇ συμβολικῇ τοῖς πιστοῖς βεβαιοῦται ἡ ἐν χριστῷ κοινωνία, εὐχαρίστῳ τῇ τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ ἀναμνήσει, καὶ ἀληθινῆς ἀγάπης ὁμολογίᾳ.

Definitionem bonam indicamus, quia ὅτι ἐστι explicat. Deinde πρὸς ἀντιστροφὴν facilè prædicari potest: ac siquid insuper addas, superfluum erit: siquid demas, rem ipsam quæ definitur, amittes, aut saltem obscuram facies. *Quòd bona sit de fin.*

Hîc nolo in aliorum definitiones inquirere, ne prolixior reddar. In contextu habemus ὁριστικὰ κατὰ μέρος: Dominus enim Christus seorsum definit, quid sit panis symbolicus, scilicet corpus suum: & quid sit vinum symbolum, scilicet sanguis suus. Ad quem modum κατὰ τρόπον, plures reperiuntur definitiones apud veteres: vt quod Ignatius ad Ephesios scribens ait, cœnam esse καθαρτήριον ἀλεξίκακον. Et ibidem ab effectis, κατ᾽ ἔπαινον describit docens, φάρμακον ἀθανασίας & ἀντίδοτον τοῦ μὴ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ αἰεὶ ζῆν θεῷ διὰ ἰησοῦ χριστοῦ. Hæ & similes

deſcriptiones vſum Cœnæ Domini explicant, non autem verè definiunt.

Diximus in genere de definitione: nunc eandem ſecũdum partes illas quatuor examinabimus.

Ac primùm quæri ſolet, quomodo nomen Sacramenti cœnę conueniat. Reſpondemus hoc ei conuenire, vt genus proximum, à quo etiam alterum Sacramentum, ſcilicet Baptiſmus, pari gradu diſtat: de quo, vt de cœna, in eo quod quid eſt dicitur. Inde conſtat non rectè definiri cœnam per epulum: quia non quæritur quid ſimpliciter cœna ſit: ſed quid cœna Domini.

Deinde Baptiſmus non eſt epulum: ideò nec cœna Domini. Ratio eſt quòd hæ duæ ſpecies pari gradu à proprio genere diſtẽt, ac de vtriſque prædicatur pariter. Ideò qui per epulum definiunt mox addunt ſpirituale aut ſacramentale, quo fatentur genus non rectè aſſignari, niſi diſtinctione mox corrigatur.

Prima hæc ratio petitur ex præceptionibus Dialecticis, quarum iudicium ſanum & infallibile eſt in his rebus.

Deinde cõpetit ei ratione inſtitutionis, quia habet partes illas tres integrales, quæ Sacramentum conſtituunt, elementum ſcilicet externum, rem internam per externa adum-

adumbratam, & verbum institutionis. Vt in Baptismo elementum est aqua: res ipsa regeneratio: verbum institutionis, Ite baptizate omnes gentes. Sic in Cœna Domini, panis & vinum externa sunt symbola: Corpus & sanguis Domini, res oblatę fidei: verbum institutionis, Hoc facite in mei recordationem.

Pręterea ratione singnificationis ei competit: nam sacræ rei habet signa, vnde Sacramentum dicitur, quasi sacræ rei argumentum. Habes in Cœna rem sacram, reconciliationis memoriam cum Deo, quam in hac actione vnicæ Christi morti deferimus. Quòd in ipso habemus reconciliationem per sanguinem eius, remissionem scilicet peccatorum. Coloss. 1. v. 14. Eph. 2. v. 6. vt vtrosque reconciliaret Deo per crucem perempta inimicitia in seipso, &c.

Et 2. Cor. 5. ver. 19. Deus erat in Christo mundum reconciliando sibi, non imputando eis peccata sua.

Hoc mysterium quia habet in cœna Domini annexa externa signa gratię Dei, rectè dicitur Sacramentum. Sic inquit August. accedat verbum ad elementum, & fiat sacramentum, in Ioan. Tract. 8.

Græci vocant mysterium sacramentum, quia sensum & intellectum habet, à naturæ

capacitate remotum, ſed Diuinitus patefa-ctum. Sic in genere vocant myſteria, quæ hominis rationem ſuperant, vt ad Epheſ. 1. patefecit nobis Deus, ſcilicet myſterium voluntatis ſuæ. Et Rom 13. Iudæorum πώρωσιν vocat myſterium, & 1. Cor. 15. ver. 25. quòd nō omnes obdormiemus, ſed omnes immutabimur quoque myſterium dicit. Et 1. Tim. 3. ver. 51. præcipit Diaconis, vt myſterium fidei retineant in pura conſcientia.

Quibus locis ſatis conſtat, doctrinam Euangelij habere patefactionem diuinitus factam. Vnde definiunt, μυστήριόν ἐστι θεωρία πνευματικὴ τὴν τῶν πολλῶν κατάληψιν διαφεύγουσα, quæ verè locum habent in cœna Domini.

Denique ratione communicantium quoque ei aptè tribuitur: nam μυστήρια Græcis ſolùm pertinebant ad μύστας, hoc eſt, ἁγίους, quos vocamus initiatos. Hinc Diaconus ſolebat proclamare, Qui non eſt ſanctus non accedat: quod Ethnici dicebāt θυράσδε βέβηλοι: procul eſte prophani. In Latina Eccleſia iubebantur catechumeni, & energumeni exire, poſtea dici cœptum, Ite miſſa eſt. Admittebantur igitur ad iſta myſtica ſolùm pœnitentes ſeriò, & qui rem, quæ hîc tractatur ſeriò intelligerent, cupe-réntque ex animo Chriſti eſſe diſcipuli.

Chryſ. in cap. 10. ad Heb.

Reli-

Reliquus totus cœtus ab actione hac discedebat.

Diximus quomodo nomen Sacramenti competat cœnæ Domini, deinceps dicamus etiam, quid veniat in distributionem symbolycam. Hanc voco externam, quæ fit per manus ministrantium, cœnam Domini ipsi cœtui communicantium: habétque διανομὴν, vt in Græca diximus definitione, cùm sumentes propriè dicantur habere κοινωνίαν. Huc pertinet distributio panis ac vini: quæ cùm symbola sint, efficiunt distributionem symbolicam. Veteres addebant aquam, vt esset re, & nomine κρᾶμα: sed nullum satis firmum eius rei potest produci argumentum ex scriptura. Et quòd illi citant aquam & sanguinem ex latere Domini defluxisse, solùm est allegoricũ, quod nihil probat. Itaque vera distributio symbolica, pane & vino solùm constat. Vtrunque adhibetur imitatione Legalis cœnæ, in qua eadem fuerunt. Deinde iusta analogia, quam habent cum re significata.

Altera hîc etiam consideranda est distributio, scilicet interna, quæ Christi est propria nec ministrorum. Nam ipse Dominus suæ cœnæ præest & dispensat sua dona, vt aliàs semper, ita etiam hîc. Hinc 1. Cor. 10. poculũ benedictionis dicitur κοινωνία san-

quid distribuitur?

guinis eius, & panis, quem frangimus dicitur κοινωνία corporis eius, quia sui copiam omnibus offert Christus, hoc est, sua beneficia, adeóque carnem, & sanguinem suum imò seipsum totum cum omnibus beneficiis suis offert fidelium mentibus. Et quemadmodum sensibus externis præsentia sunt symbola externa: sic piorum mentibus præsens sit corpus & sanguis Christi, quæ vera fide, vt meritoria salutis amplectuntur, ideò cibus sunt, sed spiritualis. Et 1. Cor. 10. Apostolus manifestè cibum & potum vocat.

Hęc distributio nō est carnalis, vt prior, quemadmodum non est ministrorum quoque: sed Christi solius. Interim cùm ministerio vtatur Sacramētorum, vt etiam verbi & ministrorum, symbolica ratione, & sacramentali phrasi: Corpus Domini dicitur symbolum, quemadmodum ipsi ministri dicuntur dispensatores mysteriorum Dei. 1. Cor. 4.

Et sanè Sacramentorum ratio non minor esse debet, quàm verbi prædicati, aut impositionis manuum, quibus scriptura tribuit salutis causam, non obstante quòd solus Deus nos seruet, & sua nobis conferat charismata, vt 1. Tim. 4. ait Timotheo donum fuisse collatum per impositionem manuum: cùm certū sit impositionem manuū

per

per se nihil potuisse ei cõferre. Sic ad finem eiusdẽ capitis, ait vt persistat in his, hoc est, in sana doctrina: quod si feceris inquit, seruabis te, & eos, qui te audiũt. Atqui solius Dei nos est seruare. Interim quia vtitur ad hanc rem medio prædicationis, dicit ministros nos seruare. Itaque subordinata hæc sunt: Deus nos seruat, vt αἴτιον ἀρχικὸν, sic idem omne donum per se cõfert: ministri verò nos seruant docendo tãquam organa. Hinc Apostolus non dubitat dicere se Corinthios regenuisse.

Itaque Sacramenta quoque, per se, nullam nobis possunt conferre gratiam. Christus hoc fecit: Interim dicit esse κοινωνίαν corporis & sanguinis Christi, quã nec minister, nec elementum conferre potest. Veruntamen manet phrasis sacramentalis, quia sunt σφραγῖδες promissionum, vt de Circuncisione loquitur Roma. 4.

Porrò quare signis externis nobis offerat interna beneficia, & collata per Sacramenta cõfirmet: placet in præsentia Chrys. sententia qui dicit, Si tu incorporeus esses, nuda quoque illa incorporea tibi tradidisset: quia verò anima tua est corpori coniuncta, sensibus intelligibilia tibi tradũtur: quasi dicat, Deum nostræ infirmitati con-

Hom. 83 in cap. 26. Matth.

ſulere: nam externis ſignis magis percellimur, & retinemur in officio.

3 quib. Sequitur tertium inſtituti noſtri membrum, quibus ſcilicet hæc diſtributio fiat. Reſpondeo, primam illam ſymbolicam & externam, quæ per miniſtros adminiſtratur, communem eſſe omnibus communicantibus bonis pariter, & malis.

Altera verò, quæ Chriſti ſolius eſt ad ſolos pios & Dei filios pertinet. Ratio eſt, quia Chriſtus cum diſcipulis ſuis celebrauit: diſcipulorum igitur propria eſt. Sed quemadmodum Iudas eidem intereſt hypocrita: ſic in actione iſta admiſcent ſe reprobi, qui tamen nihil ampliùs, quàm Iudas hinc reportant. Deinde certum eſt, quòd hic panis vitæ ſit, ob id, quia vitam nobis donet, quem fructum habet in ſolis electis:
Ioan. 6. v. 35. 50. 51. 54. 58. Igitur illi ſoli participãt rebus ipſis. Et quia qui edit carnem Chriſti, & bibit ſanguinem eius habebit vitam æternam: quo efficitur, ſolos electos rebus communicare ipſis in cœna.

Sermo. 26. Idem ſenſit Aug. in Ioã. Qui non manet in Chriſto, & in quo Chriſtus non manet, non manducat eius carnem, nec bibit eius ſanguinem, ſed tantæ rei Sacramentum ad iudicium ſibi edit & bibit.

4. Finis. De fine etiam breuiter dicamus. In definitione

nitione medios fines expressimus respectu nostri. Primus est grata beneficiorum eius recordatio, alter, dilectionis professio.

Considerãdum in primo, quæ sint Christi beneficia, quorum memoria hîc præcipitur. Illa sunt, Incarnatio filij Dei, mors, resurrectio, ascensio ad cœlos. Hæc vtique in mysterio hoc diligenter explicanda sunt. Et quanta illa sint vno verbo, Apostolus 1. Timoth. 3. indicat. Sine controuersia magnum est pietatis mysterium, Deus manifestatus est in carne, iustificatus Spiritu, visus Angelis, prædicatus Gentibus, creditus in mundo, receptus in gloriam. Hæc beneficia nulla ratio satis exprimere aut eloqui potest, qnomodo scilicet λόγος Dei ęternus, homo factus cõserua ta vtraque natura in vna persona, dissidentes naturas copularit, vt Deus homo esset: quam rem etiam Angeli stupent. Quomodo enim pura hostia pro hominibus, ex hominibus esset producenda nondũ nouerant: viderunt autem in filio Dei Christo, vnde per admirationem dicit, visum Angelis Et Chrysost. Hom. 27 in cap. 8. Mat. ait diuinę prouidẽtię beneficia hîc latere. Explicanda igitur hoc loco diligenter est magnitudo beneficiorum Christi auditoribus, vt sciant, quid Christus pro ipsis fece-

rit,& quid ipsi vicissim eidem debeant.

Pro his beneficijs animus excitandus est ad gratiarum actionem in cœna. Vnde nomen habet εὐχαριστίας. Et 1. Cor. 10. dicitur calix εὐλογίας. Ad memoriam igitur rectè instituta est. Et in veteri cœna quoque Dominus illam fieri iubet *lezicaron*, vt est Exod. 12. Deut. 6. & in noua Cœna, Luc. 22. idem exprimit 1. Cor. 11. bis dicitur εἰς ἀνάμνησιν.

Has preces quia ecclesia offert Deo, etiam dicta est cœna προσφορὰ, vt alibi etiam diximus, quod Latini oblationem dixerunt. Quærunt igitur adhuc hodie aliqui, an sit oblatio, & quid offeratur. Respondeo distinguēdum esse. Si enim oblationem precum intelligamus, quas Deo ipso sic iubente, ad laudem ipsius offerimus, rectè dicitur oblatio, & sacrificium labiorum. Item si eleemosynas respiciamus, quas in pauperum vsum in hac actione, solet Ecclesia conferre, meritò dicetur oblatio. Item si pro sacrificio, memoriam semel oblati sacrificij accipiamus, hoc est, mortem ipsam Christi, quam firmiter, & verè credimus communicando, nihil impedit, & oblationem, & sacrificium dici.

Verùm si vt hodie loquuntur de hac re sacrificium accipias pro defunctorum peccatis

tisexpiatorium negabimus Cœnam esse sacrificium. Ratio est, quia de hoc vsu Cœnæ Domini nullum testimonium scripturę firmum habemus. Item cùm dicunt ex opere operato prodesse hanc oblationem, id quoque pernegamus: quia hæc actio hoc modo non placet Deo, & pij reconciliationem cum Deo beneficiũ deferunt vni Christi sacrificio, quod fide amplectentes iusti efficimur. Memoria igitur hîc celebratur sacrificii: quod ex Chrysost. probamus, qui scribit in cap. 10. ad Hebr. Offerimus quidem: sed recordationem facientes mortis eius. Et mox, hoc autem, quod facimus, ad commemorationem fit eius, quod factum est. Item, magis recordationem sacrificij operamur.

Sed ad alterũ finem properemus, qui est confessio dilectionis. Probamus id ex 1. Cor. 10, Vnus panis, vnum corpus multi sumus. Hinc Chrysostomus vocauit pacis sacramentum.

His cogitationibus præparemus & excitemus animos nostros ad horum mysteriorum recordationem. Deinde ad mores applicemus, vt hoc ipsum quod hîc profitemur, re ipsa præstemus. Turpe enim est innocens, agni cælestis carnibus communicare, & lupinos animos, vulpinos mores

retinere, ouem simulare, & leones ferocia imitari. Dominus Deus & Pater D.N.I.C. det vt de his,& verbis & moribus seriò philosophemur. Amen.

EXPLICATIO DEFINItionis De Cœna Domini ex catechismo, qua dicitur.

OENA Domini est fidelium congregatio, in qua dispensatione & sumptione sacrorum symbolorum panis & vini, iuxta ordinationem Christi testamur nos communionem habere corporis & sanguinis Christi per eius mortem, ideóque ei nos gratias agere debemus, nósque mutua obligamus fide, & fraterna dilectione.

Εχονδή προτασις. De tota quidem pietatis summa, scienter constituendum est,& religiosè loquẽdum. Imprimis verò quoties in sacramentorum doctrina versamur. Sunt enim illa suprema

Αἴτιον. manus, & colophon rei Christianæ, adeóq; θρίγκος, sepimentum totius Religionis. Et quemadmodum in diplomatibus, volũtas

ὅμοιον. morientis vim habet ex consignatione, nec

nec aliter valet, niſi obſignata ſit: ſic Religio Chriſtiana vim ex Sacramentis habet, hoc eſt, quatenus ſymbolis ſacramentalibus per Chriſtum eſt conſignata. Ideò ad Rom. Apoſtolus, circunciſionem σφραγίδα vocauit: quo fœdus conſignatum fuerat. Nos Baptiſmum & cœnam Domini rectè σφραγῖδας appellabimus, quando tota Chriſti doctrina ad ea reducta eſt & cõſignata. Itaque diſcant in his adoleſcentes & ſcienter conſtituere, & religiosè loqui: quorum illud excludet dubitationem, & opinionem nudam ὑπόληψιν, quibus efficitur, vt ſententiæ ſæpe varient in re eadem: poſterius verò facit contra κενοφωνίαν, qua inducuntur nouæ loquendi phraſes. Contrà, piis mens ſacramentorum ex ſcripturis ſolidè haurienda eſt, & phraſibus ſcripturę, quoad fieri poteſt, inſiſtendum.

Ad hos fines accommodata ſemper fuit docẽdi ratio in Eccleſia, quæ in genere duplex fuit, & adhuc eſt: prior κατηχιστική, poſterior ὁμιλητική. Illa in ſcholis Eccleſiaſticis dominabatur: hæc verò in cœtibus maioribus totius Eccleſiæ. Κατήχησις erat doctrina de primis elementis pietatis, hinc κατηχούμενοι erant dicti eius doctrinæ auditores: quales tum erant omnes antequam ſuſciperent Baptiſmum, conuerſi ad Chri-

ſtum. Et Catechiſtæ doctores rudimentorum fidei, qui viua voce vidētur tria ex Nouo Teſtamento tradidiſſe, Orationem Dominicam, Symbolum Apoſtolorum, & vſum ſacramentorum: quæ cùm eſſent dogmatica, ex veteri Teſtamento addebant Decalogum ad formandos mores fidelium ſecundùm doctrinam Chriſti. Et quia tales Catechiſtæ, vt plurimùm omnes, priùs fuerant philoſophi, certum eſt, definiēdo præcipua capita explicuiſſe, ambigua diſtinxiſſe, certáq; ratione ac methodo omnia tradidiſſe. Sed quia viua voce ſaltem tradebantur talia capita, ideò ad nos non peruenerūt. Illis catechiſtis indubiè debemus ſymbolum Apoſtolicum, quod ex vniuerſa doctrina Apoſtolica, in hunc ordinem breuiter & compendioſè digeſſerunt.

Tales Catechiſtæ, hoc eſt, doctores in ſcholis Eccleſiaſticis fuerunt Pantenus Ioannis Apoſtoli auditor: poſt quem Clemens Alexandrinus Eccleſiaſticam tenuit vt loquitur Hieronymus. ὃ τῆς κατηχήσεως διδάσκαλος γέγονε.

Clementem audiuit Origenes ille Adamant. factus & ipſe catechiſta, cuius ſchola cùm frequentior eſſet Heraclem aſſumpſit in muneris collegam, vt refert Euſeb. lib.6. cap.12. &c. Ipſe Hieronymus ſuos catechiſtas

stas nominat alibi Dydimum, & Gregoriũ Nazianzenum, &c.

Quæ cùm mecum expenderem his diebus, visum est eodem docendi genere vobis negotium Cœnæ Domini explicare. *Ἐπάνοδος.*

Proponam igitur vobis tanquam catechista inter catechumenos ex catechesi doctrinã veram de Cœna Domini: quemadmodum eam definitione expressit catechismus noster, cuius verba sunt. *Πρότασις.*

COENA DOMINI EST fidelium congregatio, in qua, dispensatione, & sumptione, &c. *Τὸ διότι.*

C quòd definitionem attinet, satis illustris est: propriis enim verbis, & significantibus exprimit mẽtem Cœnæ, ideóq; retinet propriam virtutem definitionum, quæ est σαφήνεια. Sumpta verò est ex cumulo causarum: non obscurè enim indicat authorem, modum, materiam, & finem cœnæ. Author *Virtus definitionis.*

enim Chriſtus eſt : modus nos ligat ad ordinationem Chriſti inſtituentis:materia eſt panis & vinum. Sed accedit præſtantior quoque materia cõmunio corporis & ſanguinis Chriſti. Finis eſt, gratiarum actio, profeſſio fidei & mutuæ dilectionis.Hæc in genere exprimit definitio, quæ in collocando accommodauit ad ipſam actionem, in qua requiritur primùm cœtus celebrantium. In eo mox eſt actio dando & accipiendo conſtãs : Inde exprimitur materiale quid detur & accipiatur: hinc modus qui ſit ſeruandus: denique fines.

Collatio definitionis.

Et quia definitio ex cauſis congeſta eſt, manifeſtum eſt illam habere vim demonſtrationis, cùm omnis definitio, vel ſit demonſtratio, vel eiuſdem vim habeat.

Genus definitionis, & quale ſit.

Demonſtratio eſt,quæ τὸ τί ἐστι proximè explicat: vim autem demonſtrationis habet, οἷον ἀπόδειξις, θέσει διαφέρων, vt loquitur Ariſt. quæ τὸ διά τι, exponit, qualis noſtra præſens eſt. magis τὸ διότι, quàm τὸ τί ἐστι exponens, Si enim quæras, Cur talis actio à piis ſeruatur ? Commodè reſpondebitur huic, Quia Chriſtus ordinauit, vt talibus ſymbolis diſtributis & ſumptis, teſtaremur communionem corporis & ſanguinis eius.

2. Poſt. 10.

Quòd

Quòd si primi generis definitionem postules, quæ τό τί ἐστι exponat, non absurda fuerit illa ex Luc. deprompta paucis immutatis: cœna Domini est κοινωνία ἄρτου καὶ ποτηρίου εὐλογίας, σώματός τε καὶ αἵματος Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν αὐτοῦ παράδοσιν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν

2. Definitio τὸ τί ἐστι explicans.

Τὸ τί ἐστι.

Hæc in genere de definitione proposita. nunc membra illius precipua expendamus. Partes principales hîc quatuor persequemur: qualis sit fidelium congregatio: deinde quis modus obseruetur: tertiò quarum rerum sit κοινωνία: denique qui finis.

Congregatio fidelium dicitur propter cœtum in quo peragitur. Is propriè συνάξις dicitur, hoc est, coacta multitudo. Inde translata vox est ad ipsam cœnam, quæ & ipsa passim à Græcis synaxis dicitur. Iustinus philosophus Christianus, cœtum vocat συνέλευσιν, ex quo etiam percommodè intelligitur, qualis illi cœtus fuerint. Eius verba sunt: Postquam lotus est, & ascriptus fidelis, ducimus eum ad fratres, vbi congregati sunt, preces pro illo & omnibus habituri. Post preces, profertur panis & poculum aquæ & κράματος τῷ προεστῶτι, &c.

Συνάξις à συνάγειν.

Itaque in cœtibus profitentium Christum peragebatur, hoc est, qui iam baptizati erant, & ascripti in numerum fidelium: nam ante Baptismum erant catechumeni,

necadmitttebantur ad actionem cœnæ.

Ex quo & illud efficitur, cœnam Domini non oportere esse priuatam: nam id repugnat non solùm institutioni Christi: sed ipsius quoque nomini. Cur enim συνάξις dicetur, nisi in cœtu celebrari debeat?

Cœtus hos colligebant diebus Solis veteri consuetudine, vt ex eodem colligi potest, τῇ τοῦ ἡλίου λεγομένῃ ἡμέρᾳ, πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἀγροὺς μενόντων, ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις γίνεται, καὶ τὰ ὑπομνημονεύματα τῶν ἀποστόλων ἢ τὰ συγγράμματα τῶν προφητῶν ἀναγινώσκεται, μέχρις ἐγχωρεῖ, εἶτα παυσαμένου τοῦ ἀναγινώσκοντος ὁ προεστὼς, &c.

Cur verò diem solis, præcipuè his cœtibus dedicarint, duplicem affert rationem. Primùm, quòd in hac separauit Deus lucē à tenebris: deinde quæ propria est Christianorum, quòd in hac Dominus Christus gloriosè resurrexerit, cuius memoriam in cœna præcipuè celebramus.

Cœtus isti fidelium dicebantur: cui non obstat, quòd mixti essent fideles, & hypocritæ. Nam qui fidem profitebantur, & Baptismum admittebant, omnes fidelium titulo censebantur. Quod idem eleganter describit: nam de Eucharistia loquens, inquit, ὡς οὐδενὶ ἄλλῳ μετασχεῖν ἐξόν ἐστιν ἢ τῷ πιστεύοντι ἀληθῆ εἶναι τὰ δεδιδαγμένα ὑφ᾽ ὑμῶν καὶ

λουσα-

λουσαμένῳ τὸ ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ἀναγέννησιν λουτρὸν καὶ οὕτως βιοῦντι ὡς ὁ Χριστὸς παρέδωκεν, &c. In quibus verbis, obseruãdum est tria requiri in his, qui in fidelium censu haberi volunt: primò vt sint πιστεύοντες, hoc est, externam professionem Christiani nominis habeant: deinde vt sint baptizati, nam catechumeni non admittebantur ad cœnam, nec dum acceperant Baptismum: tertiò vt promittant vitam Christo dignam.

Modus actionis expressus est dispensatione & sumptione iuxta ordinationem Christi, quæ Græcis est διάδοσις καὶ μετάληψις: nam Christus accepit & dedit discipulis: iussit eos id facere, hoc est, ad suam ordinationem faciendo & celebrando respicere.

Distributio hodie fit à ministris, olim diaconi hoc obibant munus, de quo sunt Iustini verba οἱ λεγόμενοι παρ' ἡμῖν διάκονοι διδόασιν ἑκάστῳ παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ τοῦ εὐχαριστηθέντος ἄρτου καὶ οἴνου, καὶ ὕδατος, καὶ οὐ παροῦσιν ἀποφέρουσι.

Ex quibus primùm obseruandum distributionem per Diaconos factam, qui panem è manibus τοῦ προεστῶτος accipiebant, inde aliis distribuentes.

Deinde panem dici εὐχαριστηθέντα, consecratum, vel benedictum, propter preces

τῦ προεστῶτος, qui post preces communes solus ipse orabat, Deóque commendabat populi oblationem. Tamen verbum εὐχαριστεῖν & εὐλογεῖν ad Deum referebatur semper, non ad panem: tamen posteritas hinc sumpsit consecrationem.

Præterea inquit, absentibus quoq; missam fuisse, quod primitus accipi debet de oblationibus panis, vini, pecuniæ, aliarúmq; rerũ: nam diuites cõferebant ad alendos pauperes. Qui igitur ex pauperum numero, morbis, aliísque causis impediti, præsentes esse non poterant, ad hos Ecclesia mittebat eleemosynam.

Deinde de pane & vino consecrationis cœperũt quoque mittere, vt est apud Dionysium illum Areopa. & similes alios scriptores, de quo alibi copiosiùs dicetur.

Sequitur κοινωνία in posita nobis definitione, quæ significat rei communis vsum communem. Est enim κοινωνία lucri & damni participatio. Itaque primùm participatio communis est symbolorum panis & vini: quæ quia est etiam impiis & hypocritis communis, dicitur communio communissima, κοινωνία κοινοτάτη. Illa est terrenarũ rerũ, vt ait Irenæus. Altera est κοινωνία corporis & sanguinis Christi 1. Cor. 10. poculum benedictionis nónne

nónne κοινωνία est sanguinis Christi. Panis quem frangimus, nónne est κοινωνία corporis Christi? Itaque vera hîc statuatur communio, sine tamen μετουσιώσει. Et quemadmodum in prima communione, verbum edendi, & bibendi propria significatione accipiendum fuit: sensus enim percipiunt vinum & panem: ita in hac secunda communione, significantior est in his verbis metaphora, quàm propria significatio. Hoc igitur sensu edimus, & bibimus verè per fidem, eámq; minimè fictam, sed efficacem, quæ nubes penetrat, & Christum absentem corpore reddit nobis præsentem.

Vulgò dici solet, Regibus longas esse manus: nos in hac causa iustissimè dicimus fidei longiores esse: nam suas manus è terra in cœlos vsque extendit, Christúmque apprehendit exclamans, Deus & Seruator meus.

Hæc κοινωνία piorum propria est, nec habent impij in hac aliquid iuris. Nam soli hi in cœlos subuolant animis suis, quod vetus Ecclesia dixit, Sursum corda. Deinde in his solis est organum apprehendens Christũ, scilicet fides illa viuida, quæ est habitus actuosus, diuinitus inspiratus, per quem Christo incorporamur. Quæ omnia cùm in solos pios cadant, consequens est, hos

ſolos corporis & ſanguinis Chriſti in cœna eſſe participes.

Adde his, hos ſolos vim fidei percipere, ſolóſque Chriſto incorporari, & ſentire, quid ſit Chriſtum ſumere, quid ſit illius bibere ſanguinem, quod totum ignorant impij & hypocritæ. Ideóque impiorum reſpectu rectè dici poteſt, illos etiam ſenſibus percipere Chriſtum: ſed ſunt illi ſenſus fidei.

Breuiter perſtringamus fines, eoſq; ſolos, quos hîc habemus expreſſos: quò pertinet primũ gratiarum actio: nam vt Deo gratos, & obſequentes teſtemur coram Eccleſia, Cœnæ huic nos adiungimus. Hinc dicta euchariſtia, quia grati animi ſit hæc actio, Deóque palàm voce gratiæ aguntur pro immenſa ſua clementia.

Deinde adeſt etiam fidei profeſſio, non ſolùm qua Chriſtianis connumeramur & externæ Eccleſiæ aſcribimur: ſed potiùs, qua teſtamur nos Chriſto ſeriò fidem datam conſeruare pro Chriſto quiduis paſſuros: deinde moribus ac vita hanc profeſſionem nos exornaturos quàm ſtudioſiſſimè.

Tertiò ad fines pertinet quoque dilectionis mutuæ profeſſio: vnionem enim & conſenſum hîc in primis profitemur, quod

Apo-

Apostolus 1. Corinth. 10. videns argumentatur ab vnione symbolorum, Vnus panis, vnum corpus multi sumus: ratio eius est, quia omnes ex vno pane participamus.

FINIS.

